

Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitāte

CĪŅAS UN UZVARU GADI
ГОДЫ БОРЬБЫ И ПОБЕД

PSKP vēstures katedras aspirantu
rakstu krājums

Сборник статей аспирантов
кафедры истории КПСС

RĪGA 1968 RИГA 1968

Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāte

Латвийский ордена Трудового Красного Знамени
Государственный университет имени Петра Стучки

CIŅAS UN UZVARU GADI

(No Latvijas Komunistiskās partijas vēstures)

ГОДЫ БОРЬБЫ И ПОБЕД

(Из истории Коммунистической партии Латвии)

PSKP vēstures katedras aspirantu
rakstu krājums

Сборник статей аспирантов
кафедры истории КПСС

Rīga

1968 Rīga

SATURA RĀDĪTAJS

Оглавление

1. A. Ivulāns. Divu kultūru ciņa Latvijā pēc 1905. gada revolūcijas. (Andreja Priša darbība).
2. L. Dūma. Latvijas Sociāldemokratijas grupas Rietumeiropā ciņa pret oportūnismu un likvidatorismu partija (1907.-1914.).
3. A. Straume. LKP darbība tautas masu solidaritātes jūtu audzināšanā ar kapitālistisko zemju darbaļaudīm (1920.-1934.).
4. I. Karpenece. Proletāriska internacionālisma principu gāra. (LKP vadītās Straudnieku - zemnieku frakcijas darbība III Saicinā, audzinot Latvijas darbaļaudis proletāriska internacionālisma garā).
5. A. Литвиненко. Деятельность Рижской организации Коммунистической партии Латвии по укреплению своих рядов в первые послевоенные годы / 1944 - 1946/.
6. V. Nīkitina. Latvijas Komunistiskās partijas darbība kultūrizglītības iestāžu kadru sagatavošanā (1959. - 1965.).

ГОДЫ БОРЬБЫ И ПОБЕД

(Из истории коммунистической партии Латвии)

СБОРНИК СТАТЕЙ АСПИРАНТОВ КАФЕДРЫ ИСТОРИИ КПСС

Редактор: В. Раевский; доцент,
кандидат исторических наук.

Корректор: А. Авишане.

Подписано к печати 04.03.1968 года. Заказ № 131. ЯТ00113
Ф/б 80x84/18. Печ. лист. 80. Уч. изд. лист. 60. Т. 250.

Отпечатано на ротационге, г. Рига, Ш. бульвар Райниса, 18.

ЛГУ имени П. Стучки.

Цена 35 коп.

A. I V U L Ā N S

DIVU KULTŪRU CIŅA LATVIJĀ PĒC 1905.GADA REVOLŪCIJAS

(Andreja Upīša darbība)

1905.gada revolūcija Latvijā tāpat kā visā Krievijā cieta sakāvi. Cēlonis tai: šai revolūcijā vēl nebija ciešas strādnieku un zemnieku savienības; armijas lielākā daļa bija cīram uzticīga un palīdzēja apspiest sacēlušos tautu. Arī strādnieku šķirā nebija stingras vienprātības, to daļēji ietekmēja meņševiki ar savu izlīgšanas taktiku. (ISD šai laikā vēl meņševiku un boļševiku frakcijas nebija). Tas visas veicināja revolūcijas sakāvi.

Neraugoties uz revolūcijas sakāvi, darbaļaužu masas revolūcijā guva lielu pieredzi turpmākajām cīņām, ne par velti 1905. gada revolūciju mēdz dēvēt par Lielās Oktobra Sociālistiskās revolūcijas generālmēģinājumu.

Ar cārisma spēku masveida uzbrukumu revolūcijas dalībniekiem sākās Stolipina reakcijas posms. Tā kā Latvijā revolūcijas kustība bija lielāka kā pārējos Krievijas novados un reakcijas spēku priekšgalā atradās vācu baroni, kas bija ļoti sašutuši par savu privilēģiju aizskaršanu, tad reakcijas spēki šeit plosījās ar lielāku niknumu kā pārējā Krievijā. Cārisma patvaldības spēkus un vācu baronus reakcijas posmā aktīvi atbalatīja latviešu buržuāzija. Stolipina reakcijas periodā Latvijā norisinājās arī ļoti asas ideoloģiskas cīņas. Reakcijas spēki laida darbā visus līdzekļus, lai salauztu proletariāta pretošanos. Estiprināti piekopa frāzes par "tautas viskopa", par "ideālo sajusmību priekš visas tautas lietās". Buržuāzija pati tām neticēja, tās bija domātas vienīgi strādnieku apmānīšanai.

Idēls apjukums reakcijas periodā valdīja inteligencē, viena daļa inteligences, kas piedalījās revolūcijā, sākoties tās atplūdiem, aizgāja no cīņas, sāka kalpot buržuāzijai, ieguva pesimismā un dekadentismā.

Reakcijas posms turpinās vairākus gadus.

X X X

Asas cīņas šai posmā starp progresīviem un reakcionāriem spēkiem notiek literatūras un mākslas laukā. Sīvē cīņā ar reakcionāro mākslu un to nopamatotajām teorijām turpina attīstīties progresīvās mākslas tradīcijas un progresīvā estētiskā doma Latvijā.

Viens no tā laika redzamiem progresīvās mākslas pārstāvjiem un estētiskās domas attīstītājiem ir Andrejs Upīts.

Andrejs Upīts pats nav 1905. gada revolūcijas cīnītājs, līdz tādām viņš vēl nav paspējis izaugt, taču jau piedalās revolūcijas notikumos. Līdz 1905. gada revolūcijai Andrejs Upīts atrodas buržuāziskās ideoloģijas ietekmē; revolūcijas notikumi palīdz rakstniekam atbrīvoties no buržuāziskajiem uzskatiem un tuvināties darba tautai un tās cīņai par brīvību. Ar 1905. gadu Upīts pāriet darbaļaužu pusē un ar saviem darbiem turpmākās dzīves laikā konsekventi cīnās par tautas interesēm.

Andreja Upīša pasaules uzskats reizē arī estētisko principu attīstība, sākot ar 1905. gadu, saistās ar divām līnijām, proti, ar buržuāziskās kultūras, mākslas un to teoriju kritiku un demokrātiskās tāpat proletāriskās mākslas principu noskaidrošanu un aizstāvēšanu pret buržuāzisko teorētiku uzbrukumiem.

Lai labāk saprastu Andreja Upīša darbību un tās nozīmi šai periodā, paskatīsimies, kāds stāvoklis šajā laikā ir latviešu literatūrā un mākslā.

Latviešu buržuāziskajā literatūrā 20.g.s. sākumā turpinās pagrimums, kas sācies jau iepriekšējā g.s. Tas izpaužas arī daļēji citās mākslas nozarēs. Šis pagrimums nav nekas cits kā imperiālisma produkts. Tas izsaka buržuāzijas pasaules uzskata, kultūras, mākslas un estētiskās domas krīzi.

Kārlis Marks atzīmē, ka kapitālistiskais ražošanas veids vispār naidīgs mākslai. Tā ir pakļauta kapitālistiskam. Rakstnieki, mākslinieki rada tādus darbus, ko prasa buržuāzija, savukārt šo darbu būtība rada pašus rakstniekus un māksliniekus. 1)

Kapitālistiskās tendences, pretrunas, to īpaša saasināšanās imperiālisma periodā, imperiālisma trūdēšana atspoguļojas arī mākslā.

Latviešu buržuāziskās literatūras pārstāvji utoicīgi kalpo savai šķirai, viņi baidās no augošās strādnieku kustības un tuvojošās revolūcijas, tāpēc arvien vairāk novēršas no tautas masām un arvien uzcītīgāk kalpo reakcijas spēkiem. Buržuāziskās literatūras stāvokli raksturo "tīrās mākslas" principu atzišana un aizstāvēšana, reālisma nomaiza ar reakcionāro romantismu, dzīves vēsturisko procesu noliegšana.

Galvenie buržuāziskās literatūras virzieni ir "jaunacionālisms" un dažādi dekadences novirzieni - starptiem arī "jaunklasicisms". Šiem virzieniem ir atšķirības tikai ārējā izpausmē, bet pēc sociālā sakpojuma un ideālistiskās estētikas principu aizstāvēšanas tie ir cieši radniecīgi.

1) К.Маркс и Ф.Энгельс об искусстве. т. I, стр. 190 - 194

Ar 1905. gadu Andrejs Upīts uzsāk cīņu pret dekadenci un diletantismu. Cīņa pret dekadentiem izvēršas plaša un sistemātiska nākošajos - Stolipina reakcijas gados.

Lielais krievu tautas rakstnieks - padomju literatūras nodibinātājs Maksims Gorkijs laika posmu no 1907.-1917. gadam pamatoti ir nosaucis par visapkaunojošāko gadu desmitu krievu tautas literatūrā. Pēc revolūcijas sakāves - Stolipina reakcijas periodā krievu un citu tautu literatūrās parādās dažādi dekadenti, kas iznīcināja sabiedriski - ozīmīgo mākslu, apmēja marksismu un revolucionāru darbaļaužu cīņu, kultivēja tautas masām nevajadzīgu kaitīgu diletantisku "mākslas darbu ražošanu". Ar Gorkiju priekšgalā pret dekadentiem asi uzstājas progresīvie krievu rakstnieki, cīņa pret dekadentiem notiek arī citu Krievijas tautu literatūrā un citās mākslas nozarēs.

Pēc 1905. gada revolūcijas sakāves cīņa pret dekadentiem izvēršas arī Latvijā. Tajā visaktīvāk piedalās un visredzamākos rezultātus sasniedz literatūras kritiķi - marksisti. Smagu triecienu latviešu un citu tautu dekadentiem dod Jānis Jansons-Brauns ar savu brošūru "Fauni vai klauni", kas iznāk 1908. gadā. Dekadentu darbību viņš analizē un tiesā no politiskā viedokļa, parāda viņus kā buržuāzijas kalpus un kaitīgus darbaļaužu revolucionārajai cīņai. Pret dekadentiem uzstājas arī Roberts Pelše. Tāpat Antons Birkerts, Jānis Asars un citi.

Andrejs Upīts pret dekadentiem galvenokārt cīnās estētiskas plāksnē, jo sākumā nesaprot dekadentu sociālo sakojumu un viņu teorētiskos pamatus.

Dekadenci šai laikā Andrejs Upīts saista ar pasīvo romantismu, ko viņš apzīmē ar vārdu "grāžojošais romantisms", kas uzplaukst 20. gadsimta sākumā pēc spilgtas reālisma strāvas latviešu literatūrā 19. gadsimta 90. gados. Te ir rakstnieki: Jānis Akuraters, Kārlis

Skalbe, Aspāzija un daudzi citi.

Vispirms Andrejs Upīts pārmet dekadentiem aiziešanu no dzīves, atteikšanos no reālās dzīves īstenības izziņas, kas ir katras sabiedriski nozīmīgas mākslas pamatu pamats.

Dekadenti atsakās no reālās dzīves izziņas, iegrimst subjektīvismā, kāvējas pie individuālām izjūtām, meklē tajās skaistumu. Subjektīvās izjūtas, bet ne reālā dzīve viņiem ir mākslas pamats. Ar to viņi atsakās no mākslas satura, tiecas uz formas izkopšanu, bet, sagraudami satura un formas vienību, viņi sagrauj mākslas estētiskos pamatus, jo forma viena pati nevar dot skaistumu, to dod organisks satura un formas sakusums.

Savu subjektīvismu dekadenti masko ar frāzēm par tiekšanos pēc "mūžīgām vērtībām", bet "mūžīgās vērtības" bez reālās pārejošās dzīves ir tukša skapa. Arī dekadenti ņem par savu objektu cilvēku, bet izceļ tikai tā fizioloģisko mīlestību, tādējādi ļoti sašaurina cilvēka dzīvi, lai gan paši arvien apgalvo, ka viņi padziļina cilvēka pārdzīvojumus.

Dekadenti vārdos sludina "personas brīvību", bet īstenībā paši dzejnieku ierobežo savās subjektīvisma un formalisma dogmās. Tāpat dekadenti noliedz sabiedriski nozīmīgo, tendenciozo mākslu, bet atzīst mākslu bez sabiedriskās tendences - "tīro mākslu", toties viņi paši savos darbos ir tendenciozi. 1909. gadā Andrejs Upīts jau ir sapratis arī dekadentu sociālo lomu un rakstā "Dekadences dekadence" parāda, ka dekadenti ir visuzticīgākie buržuāzijas kalpi.

Dekadenti gan pret visu izturās ļoti kritiski, toties paši neatzīst kritiku, nicina "melno pūli", tautas masas, kas nespēj viņus "pārcilvēkus" saprast.

Andrejs Upīts aizrāda , ka dekadenti savas teorijas smel no Rietumeiropas reakcionārās ideālistiskās filozofijas pārstāvju - Ničšes, Šopenhauera un Bergsona darbiem , līdz ar to dekadenti arī aizraujas ar ničšēnisma apjūsmošanu un sludināšanu.

Rakstā " Dekadences dekadence " Andrejs Upīts jau parāda dekadentu reakcionārismu sakarā ar to , ka dekadenti ir buržuāzijas pagrīmušās mākslas pārstāvji, uzticīgi buržuāzijas interešu aizstāvji. Līdz ar to dekadenti iznīcina sevi estētiski un kā buržuāzijas kalpi ir reakcionāri . Dekadencei nav progresa.

Atmaskojot dekadenci , Andrejs Upīts tai preti izvirza sabiedriski nozīmīgo mākslu . Bieži vien piemin krievu tautas reālistisko literatūru un tās sabiedrisko nozīmi , tāpat min arī latviešu revolucionāro rakstnieku J. Raini un viņa darbus.

Dekadentu uzskatus , ka dzīve nav mākslinieka ievērības cienīga , Andrejs Upīts nosauc par " viltus mācību". Viņš saka , ka taisni dzīve ar savu parādību lielo dažādību ir katra mākslinieka ievērības cienīga un lieli darbi rodas tad , ja mākslinieks pievēršas dzīves īstenībai , cenšas tajā pēc iespējas dziļāk iedziļināties , vairāk to saprast un attēlot konkrēti , plastiski , tāpat tālaini , iespaidīgi. Mužīgais, nepārejošais slēpjas ikdienišķā , pārejošā. Jau 1905. gadā Andrejs Upīts izvirza tēzes : " Es meklēju stāstā dzīves īstenības un mākslas patiesību " un " patiesi liels rakstnieks vienmēr ir sava laikmeta dzīves tiesnesis vai nākotnes pravietis " . Nepārprotami tās liecina , ka rakstnieks aizstāv sabiedriski nozīmīgu, reālistisku mākslu . Rakstnieks dekadentus atmasko arī beletristikā, uzraka - tīdams noveļu krājumu " Pārcilvēki " , vēlāk no novelēm tiek izveidoti viencēlieni.

Stolipina reakcijas laikā seko dekadentiem vesels bars diletantu, tie - lielākoties ir ļaudis bez talanta, tomēr viņi laiž klajā savus sabiedrībai nederīgos ražojumus, pie tam rakstnieki-dekadenti viņus nekritizē un necenšas no viņiem novērsties. A.Upīts savās recenzijās un kritikās asi šausa diletantus, ar to panāk viņu sabiedrisku izsmieklu un nosodījumu un bieži vien atteikšanos no turpmākas darbības literatūrā pavisam vai arī no diletantisku ražojumu publicēšanas.

Andrejs Upīts ir daudz darījis dekadentu sagrāvei, blakus Jānim Jansonum-Braunam viņš ir otrs nozīmīgākais autors cīņā pret dekadenci Latvijā Stolipina reakcijas laikā. Andreja Upīša darbi pret dekadentiem atmaskoja tos, palīdzēja tautai saprast viņu īsto būtību, līdz ar to veicināja sabiedriskās domas attīstību darbaļaudīm vēlamā virzienā. Šie raksti sekmēja panākt jauniem rakstniekiem pareizu dekadences izpratni un līdz ar to novēršanos no tās, nostāšanos uz sabiedriski nozīmīgas literatūras ceļa. Šai ziņā raksturīgs ir 1907. gadā sarakstītais raksts "Quo vadis?" (Kurp ej?). Tajā parādīta dekadences būtība. Tai preti nostādīta sabiedriski nozīmīga - realistiskā māksla.

Andreja Upīša dekadences kritika attiecas arī uz pārējām mākslas nozarēm. Dekadences kritikai ir aktuāla nozīme arī šodien, tā cīnās pret dažādiem modernisma virzieniem, kurus pārņēmusi dekadence, un šo virzienu teorētisko pamatu - reakcionāro ideālistisko filozofiju.

Teorētiski šie darbi dod savu ieguldījumu estētiskās domas attīstībā Latvijā 20. gadsimta sākumā. Cīņa pret dekadentiem ir viens no apstākļiem, kas palīdz A.Upītim izprast mākslas šķirisko raksturu, palīdz izveidoties šķiriskuma principam viņa estētikā.

Jan 1905. gadā rakstā "Mūsu jaunākā rakstniecība" Andrejs Upīts pirmo reizi ļoti asi kritizē buržuāziju kā šķiru. Viņš pieprasa nesaudzīgu buržuāzijas kritiku li-

teratūrā . " Ka mūsu buržuju dzīve patiešām sekla , ka viņi garīgi pavisam degenerējušies , to nevar noliegt ". Citā vietā tas izskan vēl asāk : " Tukša un drūma ir buržuju garīgā dzīve. Spilgtām , nesaudzīgām , tālu redzamām krāsām vajadzētu zīmēt šīs dzīves spoku , lai viņa pate nobītos no tā. Bet priekš tā rakstniekiem vajaga noteiktu uzskatu , vajaga lūkoties uz dzīvi bez bailēm un bez Ignūma , valējām acīm un ne caur rūgtuma un neskaidras romantisma filozofijas apkvēpinātu stiklu."

Sakarā ar pārmaiņām pasaules uzskatā rakstnieks 1906. gadā aiziet no Rīgas latviešu biedrības Darīgu grāmatu nodaļas un Niedras vadītā izdevuma " Austrums ".

Beletristikas sacerējumos pēc 1905. gada Andrejs Upīts vairs neidealizē zemniekus , ka viņi ar godīgu un centīgu darbu var iegūt sev " savu stūrīti zemes " un labi iekārtot savu dzīvi , toties garā stāstā " Pilsoņi" (1906.) ļoti asi kritizē buržuāziju kā šķiru. Turpmākos beletristikas darbos buržuāzijas kritika arvien pieaug , toties tai pretī nostādīta jauna šķira - proletariāts , kuras spēks ikdienas pieaug , tai pieder nākotne.

Pēc 1905. gada Andrejs Upīts dziļāk izprot Raiņa darbus , tos viņš ļoti atzinīgi novērtē , toties sākumā vēl daudz neskaidrību , blakus Rainim viņš slavina arī Poruku kā lielu dzejnieku , atzīst individuālista filozofiju un romantismu.

Ar 1906. gadu Andrejs Upīts sāk sistemātiskā propagandēt krievu tautas klasikas literatūru , tās iepazīšana sākumā rakstnieka idejisko un māksliniecisko izaugsmi.

Laika posmā no 1905. -1910. gadam , kad rakstniekam izveidojas marksistiskais pasaules uzskats , viņš citīgi studē marksistisko literatūru , 1908. gadā , drīz pēc iznākšanas , izlasa Ļeņina darbu " Materiālisms un empiriokriticisms " , vēlāk izlasa arī Fr. Engelsa darbu

"Ludvigs Feuerbahns un klasiskās vācu filozofijas gals". Reizēm viņš vēl ne visai kritiski lasa arī filozofu ideālistu darbus, piemēram, Avenariusu; sakarā ar to līdz pat 1910. gadam atsevišķos jautājumos Andreja Upīša uzskatos vēl joprojām nav īstas skaidrības. Tāpat viņš turpina strādāt atsevišķos buržuāzijas laikrakstos, lai gan, bez šaubām, pēc tā vēl mēs nevarām spriest un izdarīt galīgus secinājumus par kāda rakstnieka pasaules uzskatu.

Blakus dekadentiem Andrejs Upīts asi kritizē arī citas parādības latviešu buržuāziskajā literatūrā. Viņš kritizē rakstniekus, kas savos darbos sludina patriarhāli reliģisko morāli, pašatteikšanos, ziedošanos citu labā. (Šai ziņā minams 1910. gadā uzrakstītais raksts: "Skaidra sirds latviešu rakstniecība"). Viņš analizē atsevišķus Neikena, Apsīšu Jākaba, Blau-maņa, Purapuķes, Saulieša, Niedras, Brigaderes, Poruka un citu rakstnieku darbus.

Raksturīgākie ir Apsīšu Jākaba stāsts "Bagātie rādi" un Poruka darbs "Sirdsšķīsti ļaudis". Andra tēva un Zaļķšu tēva tēli ir ļoti pilnīgi patriarhāli reliģiskās morāles nesēju pārstāvji.

Šī virziena rakstnieki patriarhāli reliģiskās morāles pārstāvjus slavē, padara tos savos darbos par sabiedrības ideāliem, toties nosoda tos, kas neievēro patriarhālās dzimtas tradīcijas un aizskar kaut kādā veidā privātipašumu, no kura tās izaugušas.

Andrejs Upīts parāda, ka šo morāli latviešu tautai no seniem laikiem piepotējusi baznīca privātipašuma aizsargāšanas interesēs. Tai palīdzējusi arī latviešu rakstniecība, kas nākusi tautu mācīt no aristokrātiskās morāles viedokļa. Šī rakstniecība nav mēģinājusi iedziļināties un saprast nabadzībā un tumsā grimstošās tautas vairākuma dzīvi, ir izvairījusies kritizēt pastāvošās

iekārtas pamatus , valdošās šķiras. Tā ir reakcionāra.

Ļoti asi Andrejs Upīts vārās pret Andrievu Niedru, kas ir pats smalkākais un rafinētākais baznīcas morāles sludinātājs . Šai sakarā minams raksts " Uguns un nakts " (1910).

Niedras Isto seju Andrejam Upītim palīdz izprast J. Asara un Dermeņa brošūra " Ko Andrievs Niedra mums sludina ? " (1905).

Brošūrā ar neapgāžamu faktu palīdzību ir parādīts, ka A. Niedra tikai liekulīgos vārdos sludina šķiru saprašanos un mieru , bet patiesībā viņš ir " mantīgo ļaužu šķiras un teoloģiskās latviešu intelligences ieskatu un ideālu izteicējs ". Andrejs Upīts turpina Niedras kritiku , ko ļoti asā veidā devuši abi sociāldemokrāti savā brošūrā . Viņš parāda , ka Niedra nav rakstnieks , bet literārs veikalnieks , kas ļoti viltīgs. Viņš maskojas un izliekas par tautas masu aizstāvi, bet patiesībā ir buržuāzijas interešu aizstāvis , tāpat ir gatavs iet kopā ar vācu muižniekiem , pret kuriem nupat ir uzstājies. Ar nolūku Niedra aizmasko dzīves pretrunas , sludina " glāvu jūsmību un pasīvi vērojošu romantiku ". Viņš uzstājas kā buržuāzijas barvedis pret progresīvo latviešu mākslā un sadzīvē.

Rakstā " Uguns un nakts " , kurā A. Upīts dod 1910. gadā visasāko Niedras atmaskojumu , lai to labāk izceltu , pretī ir nostādīts Rainis , kas ar savien darbiem kalpo darbalaudim.

x x x

Jau 1905. gadā rakstā " Mūsu jaunākā rakstniecība " mēs redzam , ka ir mainījušies Andreja Upīša uzskati par mākslas un īstenības attieksmēm. Lai varētu saprast literatūras darbus vai vispar kādu literatūras virzienu " ir nepieciešami ievērot laukmetu ar viņa īpatnējām

apstākļiem."

Vēl skaidrāk Upīša uzskati atklājas recenzijā par monogrāfiju "Kronvaldu Atis", kurā autors Kronvaldu izskaidro vienīgi ar tā laika latviešu tautas garīgo dzīvi. Turpretī Andrejs Upīts norāda: "Bet garīgā dzīve vien nav lāgā saprotama bez tā paša laikmeta "laicīgās", saimnieciski sabiedriskās dzīves. Katrā laikmetā abas šīs dzīves rit vidamās un vērpdamās, viena otru motivēdama, noteikdama un padziļinādama." ¹⁾

Pamazām Andrejs Upīts apgūst markeistisku nostāju šajā jautājumā, proti, ka mākslas attīstību šķiru sabiedrībā nosaka šķiru intereses, šķiru cīņa. Māksla ir šķiriska. 1909. gadā Andrejs Upīts raksta: "Istēnībā gan mākslas jautājumus katrs sapratis un atbildēs savādāk, saskapā ar savas šķiras īpatnību, ar savu temperamentu - ar savu psiholoģisko subjektivitāti." ²⁾

Mākela ir ne tikai šķiriska, tā ir tendencioza. Mākslinieks nedzīvo ārpus sabiedrības, notikumi sabiedrībā skar arī mākslinieku, to viņš atspoguļo darbos caur savu pārliecību, caur savu mākslinieka prāzmu. "Un loģiski pareizais, nekādi neapstrīdamais gala slēdziens tāds: mākslas, kas pēc sava satura tendencioza, nav; jeb, otrādi sakot, - nav citāds mākslas kā vienīgi tendencioza. Jo mākslinieks istā mākslas darbā veido savu personību, bet katra ista, pilnīgi izveidota mākslinieka personība ir, tā sakot, kristalizāta tendence." ³⁾

1) Andr. Upīts. Kronvaldu Atis. Gabals iz latviešu garīgās dzīves no K. Kundziņa "Baltijas vēstnesis", 1905., 187. nr.

2) Andrejs Upīts "Tīrā un netīrā mākela", "Dzim. Vēstnesis", 1909. g. 255. nr.

3) Turpat.

Citā vietā Andrejs Upīts saka : " Visos laikos visi lieli mākslinieki ir bijuši tendenciozi , izteikuši savu personīgo pārlicību , pasaules atziņu , savas spēes un savu cerību . Vēl vairāk , viņi bijuši arī propagandisti , jo ikkatrai spēcīgai , impulsīvai personībai piemīt tieksme tikt atzītai , pieņemtai , turpinātai . Ikvienā lielā mākslas darbā mākslinieka tikumiskā pārlicība ne vien var būt , bet viņai tur nepieciešami jābūt , jo augstākā estētika ietver sevī arī sociālo un individuālo etiku. (pasvītrojums mans. A.IV.) Ista māksla arvien ir tendencioza".¹⁾

Tātad mākslinieks savā darbā iemieso savu un sabiedrības morāli , kas abas ir saistītas , izvirza un propagandē sabiedrībai zināmus morāles uzskatus , nosoda to , kas runā pretī viņa pārlicībai , reizē arī pretī sociālajai šķiras pārlicībai , ar ko mākslinieks saistīts . Vēl ir modernās dekadences apgalvojumi , ka šī virziena māksla ir bez tendences - " tīrā māksla " . Andrejs Upīts saka : " Savos galvenajos virzienos modernais dekadentisms tikpat tendenciozs kā katrs cits , viņam gluži pretējs mākslas virziens . " ²⁾

Andrejs Upīts arvien vairāk prasa sabiedriski nozīmīgu mākslu , kas veicinātu sabiedrības progresu . Bet tādai mākslai jābūt idejiskai , tai jāskar galvenie sabiedrības attīstības jautājumi , tos jāparāda plastiski , tēlaini . Mākslas vērtību nosaka jautājumu svarīgums , ko tā paceļ , un attēlojuma patiesīgums , kas ir otra mākslas vērtības un līdz ar to nozīmības rādītājs . Dzīves

1) Andrejs Upīts " Tīrā un netīrā māksla " , "Dzim.Vēstnesis" , 1909.g. 255.nr.

2) Turpat.

patiesība ir mākslas darbu kritērijs. Rakstnieka (tas ir mākslinieka - A.Iv.) uzdevums ir iet kopā ar tiem spēkiem , kas cīnās par progresu, ar saviem darbiem veicināt progresu.

Sākot ar revolūcijas gadiem Andrejs Upīts savos teorētiskajos rakstos , prasīdams sabiedriski nozīmīgu mākslu , min krievu realistiskos rakstniekus kā tādas mākslas pārstāvjus. Sākumā šie norādījumi ir īsi , bez dziļākas analīzes , vēlāk ir dots arī plašāks un dziļāks krievu tautas lielo literātu apgaismojums. Andrejs Upīts norāda , ka šie ļaudis ir aktīvi piedalījušies sabiedrības kustībās , savos darbos ietvēruši lielas idejas , attēlojuši tās augstā mākslinieciskā formā, līdz ar to ir radījuši idejiski un estētiski nozīmīgus darbus.

Stolipina reakcijas perioda beigās Andrejs Upīts arvien vairāk pieskaras savos rakstos demokrātiskā rakstnieka pasaules uzskata nozīmes iztirzāšanai. Pēc viņa domām demokrātisks rakstnieks var panākt istu reakcionāro parādību kritiku tikai tad, ja viņam ir stingrs pasaules uzskats. Rakstnieks nedrīkst būt malā stāvētājs un objektīvs sabiedrības notikumu vērotājs un attēlotājs , viņam jāņem savu nostāju un no savu uzskatu viedokļa jāvērtē sabiedrības parādības. Satīriķim pēc A. Upīša atzinuma jo vairāk jābūt " politīķim , sabiedriskam ideju cīnītājam , kas pats ik acu mīkli atrodas sādzīves kustībās , kas uztver , kritizē , vērtē ... " ¹⁾ Satīriķim pēc A.Upīša domām jābūt partējiskam , viņš uzsver : " Satīriķis nedrīkst būt bez -

1) A.Upīts. Literāriskas ekskursijas, 9 , Jaunā dienas lapa, 1911., 80.

partejisks; partejība, tā teikt, ir viņa domas un viņa mākslinieciskās radīšanas impulss". No tās ierosinājuma un pozīcijām rakstnieks dod īstenības kritiku mākslinieciskajā formā.

Svarīgs estētikas jautājums, ko Andrejs Upīts sāk risināt jau 1905. gadā ir rakstnieka individualitātes jautājums. Katrs mākslinieks savādāk uztver apkārt viņam esošo dzīves īstenību, tāpat citādi to atspoguļo savos darbos. Mākslinieks ir cilvēks, vienreizēja, nekad un nekur neatkārtojama individualitāte, tāpēc, lai varētu saprast mākslinieka darbus, ir jāpazīst tuvāk pats šo darbu radītājs. Darbā "Mūsu jaunākā rakstniecība" Andrejs Upīts saka: "Lai uztvertu tās idejas, ko rakstnieks mēģinājis izteikt savos darbos, vajaga pazīt viņa talanta tipiskās parādības, vajaga novērot, kā viņa mākslinieka dvēsele atsaucas uz apkārtnes iespaidiem." 1)

Stolipina reakcijas laikā Andrejs Upīts arvien vairāk sāk interesēties par tipizācijas un tipiskā jautājumu. Rakstniekam nav jaattālo dzīvē novērotais empiriskais materiāls, viņam jāiet tālāk, jāizdara materiāla atlase, jāizšķir "svarīgāko no mazsvarīgā", tipisko no vispārējā". 2) Runājot par saturu un formas jautājumiem Andrejs Upīts arvien uzsver, ka literatūras darbu saturam jāņemieso lielas idejas, bet, lai radītu iespaidīgu mākslas darbu, idejām jābūt ieaustām iespaidīgā mākslinieciskā formā, saturam jābūt sakausētam ar formu.

1) Andrejs Upīts. Mūsu jaunākā rakstniecība, Derīgu grāmatu nodaļas kalendārs, 1906. gadam, 38. lpp.

2) Literariskās ekskursijas, 17, Jaunā Dienas Lapa, 1911. g. 255.

Pieskaroties daiļrades metodes jautājumam, Andrejs Upīts jau revolūcijas gados preti dekadences formālismam un jaunromantiķu asarainajiem sapņojumiem stāda spēcīgu, sabiedrības interesēm vajadzīgu virzienu, kura pārstāvji patiesi atspoguļotu dzīvi.

Viņš lieto metodes apzīmējumus: romantiskais reālisms, reālais romantisms, jaunreālisms; no tā varam spriest, ka Andrejs Upīts grib ar "kaut ko" papildināt reālismu, bet kas tas būtu no viņa nekonkrētiem izteikumiem nav iespējams nosacīt.

Šai ziņā viņam nav īstas skaidrības. Vēlākos gados prasība pēc reālisma papildinājuma ar "kaut ko" nav sastopama.

Jau 1905. gada revolūcijas periodā Andrejs Upīts pieskaras arī kultūras mantojuma problēmai. Pēc viņa domām progresīvam rakstniekam jākritizē sava laika dzīves nelabvēlīgās parādības un ar saviem darbiem jāpalīdz virzīt uz priekšu sabiedrības attīstību pa progresa ceļu. Bet lai virzītu dzīvi uz nākotni ir jābalstās uz derīgo jau pagātnē sasniegto, to jāizmanto nākotnes mārkļu sasniegšanā. ¹⁾

1907. gadā Andrejs Upīts rakstā "Tauta un tautas rakstniecība" ²⁾ runā par latviešu literatūras nacionālo specifiku. Nacionālās specifikas moments saistās ar tautas īpatnībām. Lai to varētu izprast, ir jāpazīst pati tauta. Bet tauta nav metafiziski nodalāma no savas vēstures, tā ir garas vēsturiskas attīstības rezultāts. Andrejs Upīts nacionālo momentu neatrauj no vispārcilvēcīgā.

1) A. Upīts. Rakstniecības kulturālā nozīme, Dzintenes vēstnesis, 1907., 38.

2) Balse, 1907., 57. -58.Nr.

Bez apskatīties estētikas jautājumiem Andrejs Upīts posmā pēc 1905. gada risina savos teorētiskajos rakstos kultūras sakaru jautājumus. Viņš jau 1908. gadā domā, ka kultūras sakarus starp tautu nevar redīt mākslīgi, teorētisku apsvērumu ceļā, bet tie izaug dabiski, svarīgu ekonomisku un politisku faktoru nosacīti.¹⁾

Andrejs Upīts uzstājas pret tiem, kas propagandē tradicionālos buržuāzijas uzskatus, ka Rietumeiropas tautu un īpaši vācu tautas kultūra ir turva un izsmantojama latviešu tautai. Rakstnieks oponentam dekadentam Haraldam Eļdgastam sakarā ar viņa izvirzīto domu, ka latviešu tautai vienīgi ciešas kultūras saites ir ar vāciešiem. Andrejs Upīts aizrāda, ka Haralds Eļdgasts balstās uz vācu resista H. Čemberlana kosmopolitisko mācību un aktīvi propagandē viņa šovinistiskos uzskatus par vācu tautas pārākumu par citām tautām. Andrejs Upīts nosoda šādu zemotanos Rietumeiropas kultūras priekšā. Viņš parāda, ka Rietumeiropas tautu literatūras, īpaši vācu literatūra imperiālisma graujošās ietekmes rezultātā ir idejiski apsīkusi, tajā valda dekadence. Valdošās šķiras rakstnieki ir atrāvušies no dzīves, viņi pat nedomā skart ne tikai vēl atrisināt tos jautājumus, ko izvirza tautas masas. Sakarā ar to nav ko mācīties no tādas literatūras. Andrejam Upītim ir taisnība, taču uzbrūkot vācu jaunākajai literatūrai polemikas karstumā viņš to parāda tumšākās krāsās nekā tā patiesībā ir, neparāda progresīvos spēkus vācu literatūrā.

Vēlākos gados - 1911. gadā Andrejs Upīts kritizē komponistu Eñilu Dārziņu sakarā ar to, ka viņš kādā sa-

1) A. Upīts. Rakstniecības almanahs, Dzimtenes vēstnesis, 1908., 242. Nr.

vā runā latviešu tautas īpatnības ir izskaidrojās ar " iedzīmtām rases parādībām ".¹⁾ Andrejs Upīts parāda, ka Emīls Dārziņš vāji orientējas sabiedriskos jautājumos, viņš uzsver, ka ne rase nosaka tautas rakstura īpatnības, bet gan materiālie apstākļi to vēsturiskajā attīstībā. Andrejs Upīts norāda, ka šādas teorijas izdevīgas buržuāzījai reakcionāriem nolūkiem, nacionālisma veicināšanai atsevišķu tautu proletariāta vienības sašķelšanai.

Pretstatā Rietumeiropas jaunākā laika pagrīmušajai kulturā un literatūrai Andrejs Upīts izceļ krievu klasisko un jaunāko progresīvo literatūru, ko rada rakstnieku grupa, kas grupējas ap izdevumu " Znanije " ar Gorkiju priekšgalā, parāda tās cīņu pret dekadenci. Andrejs Upīts parāda, ka krievu tautas progresīvā literatūra vienmēr gājusi cīņā par tautas interešu aizstāvēšanu, piedalījusies visās lielās sabiedriskās kustībās, risinājusi lielus jautājumus, kas skar plašas tautas masas, tādēļ vienmēr bijusi lielu ideju caurausta. Arī mākslinieciskā meistarībā krievu literatūrai ir lieli sasniegumi, tā ir radījusi veselu rindu tālu, kuri dzīvo tikpat kā izīvi cilvēki. Sakarā ar to latviešu tautai krievu kultūra stāv daudz tuvāk, kā Rietumeiropas tautu kultūra, latviešu tautas radošiem spēkiem jāsmēļ no tās dārgumu krātuves vērtības un jāizmanto savu darbu radīšanā. Lai iepazītos latviešu rakstnieki un tauta ar krievu tautas progresīvo literatūru, ir jātulko krievu literatūras darbi latviešu valodā.

Periodā pēc 1905. gada Andrejs Upīts izprot arī kultūras attīstības dialektiku, vecā pakāpenisku nomaiņu ar jauno. " Latviešu jaunākās rakstniecības " vēstu-

1) A.Upīts. Ceļa jūtis. Kopoti raksti, XVIII, 19.-27.

rē , kas sarakstīta Stolipina reakcijas gados jau mēģināti lietot marksistiskās estētikas principi literatūras procesa un atsevišķu autoru novērtējumā. Pretstatā pārējām tajā laikā iznākušajām literatūras vēsturēm, kas apskata literatūru kā vienotu visas tautas kultūras plūsmu , Andreja Upīša literatūras vēsturē lietots divu kultūras plūsmu princips , parādīts , ka sabiedrība nav viengabalaina , tā sastāv no šķirām , katrai šķirai ir sava ideoloģija , arī ideoloģija mākslinieciskā formā . Andreja Upīša pūles pielietot marksisma principus literatūras procesa analizē ne visai vainagojušās panākumiem . Viņš vēl stingri nenodala reakcionāros rakstniekus no progresīvajiem , tāpat literatūras virzieni nav cieši saistīti ar sava laika politiskām cīņām.

1905. gada revolūcijas un Stolipina reakcijas gados Andrejs Upīts mēģina pakāpeniski apgūt un pielietot marksistiskās estētikas principus , nostāties sabiedrības parādību izpratnē uz vēsturiskā materiālisma pamatiem . Ne uz reizes un ne bez grūtībām to viņam izdodas veikt. Kā traucējums tam šajā posmā jāmin buržuāzisko filozofu darbi , ko viņš lasa vēl bez dziļākas izpratnes un kritiska novērtējuma.

Neskaidrības dēļ atsevišķos jautājumos Andreja Upīša rakstos ieviešas šajā posmā kļūdas , tā 1907. gadā rakstā " Quo vadis " viņš salīdzina mākslu ar reliģisku kultu , lai gan jau iepriekš savos rakstos asi ir uzbrucis reliģijai un baznīcai , atmaskojis to reakcionāro lomu.

Kritizējot dekadentus Andrejs Upīts sākumā nesaskata to reakcionāro šķirisko būtību.

Kārlis Kraulpiņš savā darbā " Andrejs Upīts " pasvītrot: " Viens no pašiem pēdējiem šķēršļiem uz marksistisku pasaules uzskatu un mākslas izpratni Andrejam Upītim , tāpat kā daudziem intelligentiem , ir nepareizais uzskats

par individa vietu un nozīmi sabiedrībā." ¹⁾ Vēl 1908. un 1909. gadā Andreja Upīša rakstos mēs sastopamies ar tā saucamo "kulturālo individuālismu", tas dažreiz saukts arī par "sociālo individuālismu". Pēc Andreja Upīša izpratnes indivīds nepaceļas pāri sabiedrībai, tas atzīst sabiedrību, brīvi kalpo tās interesēm, taču indivīds ir dzīves pamats un tās virzītājs. Tas nesaskan ar marksistisko izpratni. Šie uzskati traucē Andrejam Upīšam pieņemt vēsturisko materiālismu un marksistisko estētiku. Bez šī jautājuma pareizas izpratnes nav iespējams pozitīvi atrisināt galvenos estētikas jautājumus - mākslas un īstenības attiecsmju jautājumu, mākslas šķiriskumu, tautiskumu, partejiskumu, radošās personības brīvības jautājumu.

1910. gadā Andrejs Upīts jau atsakās no kļūdainiem uzskatiem jautājumā par individu un sabiedrību un sāk aizstāvēt marksistisko uzskatu.

Pēc Kārļa Krauliņa domām - viens no pēdējiem šķēršļiem, kas Upītim neļauj atzīt marksistisko pasaules uzskatu ir Hēgeļa dialektika. Reizē autors pasvītro, ka tā arī tuvina marksistiskajai pasaules izpratnei - "jo liek meklēt parādībām dialektisku izskaidrojumu." ²⁾

Apskatītais materiāls liecina, ka laika posmā pēc 1905. gada Latvijā mākslas laukā notiek asa cīņa starp progresīvās un reakcionārās mākslas pārstāvjiem, balstoties uz jau esošām progresīvām mākslas tradīcijām, spēcīgi attīstās tālāk revolucionārās un demokrātiskās mākslas tradīcijas. To attīstību veicina krievu progresīvā literatūra un māksla. Pamatojoties uz progresīvās

1) Kārlis Krauliņš, Andrejs Upīts, Rīga, 1963., 91. lpp.

2) Turpat, 93. lpp.

mākslas sasniegumiem , attīstās arī progresīvā estētiskā doma . Viens no tās redzamākiem veidotājiem savā daiļradē un teorētiskajos rakstos ir Andrejs Upīts .

Andrejs Upīts apskatīta posmā , risinot estētikas jautājumus , cenšas atrast pareizo atbildi , vienā otrā gadījumā to izdarīt izdodas , citreiz tas izdodas tikai daļēji , dažreiz pavisam neizdodas un ilgi jāaldās neskaidribu lokā . Šai laikā rakstniska darbos redzamas lielas augšanas grūtības . Pakāpeniski ap 1910. gadu Andrejs Upīts nostājas uz vēsturiskā materiālisma un marxistiskās estētikas principu pamatiem , sāk pareizi izprast mākslas un īstenības attiecības , mākslas šķirisko raksturu , ar ko cieši saistās tās tendenciozitāte , tautiskums un citi galvenie estētikas jautājumi .

L. Dūma

LATVIJAS SOCIĀLDEMOKRĀTIJAS GRUPAS RĪLTUMIEROPĀ CĪŅĀ
PĒRĒ OTORTŪNĪSMU UN LĪKVĪDATORĪSMU PARTIJĀ
(1907.-1914.g.)

1905.-1907.g. revolūcijai sekojošā reakcija radīja apjukumu daļā partijas biedru. Tie sāka šaubīties par nelegālās strādnieku partijas turpmākās pastāvēšanas nepieciešamību, par partijas tālākiem mērķiem un uzdevumiem. KSDS partijā radās tādi strādnieku kustībai kaitīgi novirzieni, kā t. s. likvidatorisms, oțzovisms, centrisms u.c. Sevišķi tas bija vērojams no partijas atšķālušās daļas - mepševiku vidū. Mepševiki aicināja strādnieku šķiru izlīgt ar buržuaziju, samierināties ar Stolipina melnsimtniecisko režīmu. Mepševiki uzskatīja, ka jālikvidē partijas nelegālās organizācijas un jāpārtrauc partijas nelegālais darbs. Partijas darbībai jānotiek vienīgi kontrrevolūcijas laikmeta likumības robežās. Mepševiku likvidatorisms bija oportūnisma tālākās attīstības paveids, izaudzis no īpatnējiem Krievijas attīstības vēsturiskajiem apstākļiem.

V.I.ļepins dziļi marksistiski novērtēja likvidatorisma politisko būtību. "Likvidatorisms vārda šaurajā nozīmē, mepševiku likvidatorisms, idejiski ir socialistiskā proletariāta revolucionārās šķiras cīņas noliegšana vispār un it sevišķi proletariāta hegemonijas noliegšana mūsu buržuāziski demokrātiskajā revolūcijā... Organizatoriski likvidatorisms ir nelegālās sociāldemokrātiskās partijas nepieciešamības noliegšana un ar to saistītā atsacīšanās no

KSDSP, izstāšanās no tās, cīņa pret to legālās preses slē-
jās, legālajās strādnieku organizācijās, arodbiedrībās,
kooperatīvos, kongresos, kur piedalās strādnieku deputā-
ti, utt."¹

Cīņā pret likvidatorismu partijā liela nozīme bija
KSDSP V Viskrievijas konferencei 1908. gada decembrī Parī-
zē. Tā pieņēma lēmumus par nelegālo partijas organizāciju
nostiprināšanu, par likvidatorisma nosodišanu un pasvit-
roja, ka partijas uzdevumi paliek agrākie - cīņa par bur-
žuāziski demokrātiskas revolūcijas sagatavošanu. Tai pa-
šā laikā konference noteikti norobežojās no otzovisma, kas
aicināja atteikties no legālām darba metodēm, atsaukt so-
ciāldemokrātu frakciju no Domes. Otvovisms bija šķietami
kreisā opozīcija partijā, kas tuvu robežojās ar anarhismu.

Lai atmaskotu otzovistu nepareizos uzskatus un nostip-
rinātu boļševiku pozīcijas, 1909. gada jūnijā Parīzē tika
sasaukta boļševistiskās avīzes "Пролетарии" paplašināta
redakcijas apspriede. Boļševiki paziņoja, ka viņiem nev
nekā kopīga ar otzovistiem un izslēdza tos no savām rindām.

Sevišķi asi frakcionārās cīņas tika izcīnītas emigrā-
cijā, jo ārzemēs atradās liela daļa partijas vadošo dar-
binieku. Tur iznāca arī galvenie boļševiku un meņševiku
preses orgāni.

Šajā grūtajā KSDSP attīstības periodā Ļeņins un boļ-
ševiki stāvēja principiālas, partejiskas cīņas pozīcijās.
Viņu mērķis bija satriekt visus antipartejiskos virzienus.
Darbā "Likvidatorisma likvidācija" V. I. Ļeņins rakstīja:
"Mūsu partija nevar iet uz priekšu noteikti nelikvidējot
likvidatorismu. Bet pie likvidatorisma pieder ne tikai tie-
šais meņševiku likvidatorisms un viņu oportūnistiskā tak-
tika vien. Šeit pieder arī otrādi apgrieztais meņševisms.
Šeit pieder otzovisms un ultimātisms... Ceļš izraudzīts.
Uz priekšu pa šo ceļu - un Krievijas revolucionārā sociāl-

¹ V. I. Ļeņins. Raksti, 15. sēj., 403.-404. lpp.

demokrātiskā partija sāka ātri izveidoties par spēku, ko nesatricinās nekāda reakcija un kas nostāsies tautas visu cīņtāju šķiru priekšgalā mūsu revolūcijas nākošā kampaņā."2

Pret V.I.ļeņina plānu uzstājas Trockis, kas Krievijas strādnieku kustībā ieviesa t.s. centrismu. Viņš pasludināja sevi par ārpus frakcijām esošu vienības paudēju un sludināja kaitīgu teoriju par revolucionāru un oportūnistu sadzīvošanu vienā partijā, mēģinādams tos apvienot uz bezprincipu pamata (viņš Viņš izdeva savu likvidatorisko laikrakstu "Правда").

Arī Latvijas Sociāldemokrātija savā attīstībā visumā bija pakļauta tādiem pašiem vēsturiskiem apstākļiem kā KSDSP. Taču tajā bija vērojamas citas īpatnības. Latvijas Sociāldemokrātijā, kā 1910. gadā atzīmēja V.I. Ļeņins, ne likvidatorisms, ne oțzovisms kā virzieni nebija radušies.³ V.I. Ļeņins to izskaidroja ar LSD proletārisko sastāvu, augstāku kapitalisma attīstības pakāpi Latvijā un lielāku skaidrību un noteiktību šķiru pretrunās.⁴

Likvidatorisms pirmām kārtām nostiprinājās sīkburžuāzijas slāņos. V.I. Ļeņins raksturoja likvidatorismu "kā Krievijas sīkburžuāzisko attiecību produktu." LSD organizācijas kā iekšzemē, tā ārzemēs bija spilgti proletāriskas organizācijas, kurās bija samērā maz sīkburžuāzisko elementu. Tā Latvijas Sociāldemokrātijā likvidatorisms līdz 1910. gadam neparādījās atklāti un neizveidojās par atsevišķu virzienu.

LSD centrālorģāns "Cīņa", kas līdz 1910. gadam puda revolucionāru virzienu, informēja LSD biedrus par frakciju cīņām KSDSP, nostājoties boļševiku pusē. Savā 101. un 102. numurā tā ievietoja materiālus par KSDSP 5. konferenci un tās lēmumiem. Ievadrakstā "Tagadējais moments un organizā-

² V.I.ļeņins. Raksti, 15. sēj., 408.-409.lpp.

³ V.I.ļeņins, Raksti, 16.sēj., 231.lpp.

⁴ Turpat, 232.lpp.

cijas biedru uzdevumi" bija pasvitrots, ka partijas nelegālo organizāciju pastāvēšanai reakcijas laikā ir ļoti liela nozīme. "Šīs organizācijas ir tas nenomācamais un neiznīcināmais kodols, ap kuru - un tikai ap kuru - var organizēties citas proletāriskās darbības nozares... Vajag atjaunot un nostiprināt nelegālās, lai jo labāk varētu izmantot legālās organizācijas."⁵

Droši un konsekventi savu pozīciju pret likvidatorismu ievieš LSD Ārzemju komitejas periodiskais izdevums "Sociāldemokrātijas Vēstnesis", kurš iznāca Briselē no 1909. gada augusta līdz 1910. gada aprīlim. To izdeva par saviem līdzekļiem ārzemēs dzīvojošie latviešu sociāldemokrāti. Laikraksts tika nodibināts ar bolševistiskā centra un V.I. Ļeņina tiešu līdzdalību.⁶

Laikraksta pirmajā numurā bija ievietots raksts "Mūsu uzdevumi", kur skaidri tika formulēta bolševistiskā taktika. Tajā bija norādīts, ka partijas darbs jāorganizē uz nelegālas partijas organizācijas pamatiem, savienojot to ar visu legālo iespēju izmantošanu. "Sociāldemokrātijas Vēstnesis" par savu galveno uzdevumu uzskatīja dziļi iztirzāt marksisma teorijas jautājumus, tā dodot iespēju LSD biedriem paplašināt savu politisko izglītību. Laikrakstā savus rakstus publicēja bolševiki J. Bērziņš-Ziemeļis, P. Stučka u.c., asi vāršoties pret F. Mendera un K. Eliāsa sludināto likvidatorismu. J. Bērziņš-Ziemeļis rakstā "Piezīmes par taktiku" (1910.g. 6. numurā) no marksisma pozīcijām analizēja bolševiku un meļeviku domstarpību cēloņus. Viņš pārmeta LSD vadītājiem pieļauto neskaidrību, analizējot KSDSP šķelšanās iemeslus, kas noveda pie oportūnisma ieviešanas partijā, pie samierināšanās sludināšanas. Bez tam "Sociāldemokrātijas Vēstnesis" uzskatīja par savu uzdevumu Rietumeiropā izklaidēto latviešu revolucionāro emigrantu apvienošanu, to izglītošanu.

Atsīnīgi "Sociāldemokrātijas Vēstnesis" darbību novēr-

⁵ "Crpa", 102.nr., 1909.g. 25.II.

⁶ "Par Ļeņinu", R., 1957., 29.lpp.

tēja bolševistiskais laikraksts "Пролетарий", raksturojot to, kā Latvijas sociāldemokrātijas revolucionāru orgānu.⁷

Latviešu likvidatoriem bija savas īpatnības. Viņi neuzdrošinājās runāt par nelegālās partijas likvidēšanu, bija spiesti piekāpties strādnieku masu proletāriskajam noskaņojumam, kas aizstāvēja nelegālo partiju. Ievērojamākie latviešu likvidatoru teorētiķi - K. Eliāss (Švarcs), F. Menders (Zolovs), F. Cielēns, R. Lindiņš savos rakstos gan "Cīņa", gan krievu likvidatoru centrālajā orgānā "Голос социал-демократа" pārspilēja legālo iespēju nozīmi, aizstāvēja krievu likvidatorus, noliedza likvidatoru esamību Latvijas sociāldemokrātijā vispār.

Likvidatorisma nostiprināšanos Latvijas sociāldemokrātijā veicināja šādi apstākļi: cērs patvaldība bija aizdzinusi katorgā un izsūtījusi pa Krievijas cietumiem un trimdas vietām un emigrācijā ārzemēs visus ievērojamākos bolševikus. Ar kooptāciju Centrālajā Komitejā pārsvarā iekļuva meļševiki un centrīsti. Lēi nostiprinātos partijas vadošajos orgānos, meļševiki izmantoja arī dažādas šantaža metodes. Par tādām metodēm nodērēja visdažādākie spēlējumi, demagogiski pāpēnieni, balsu viltošana konferencēs un kongresos utt.

Likvidatorisma nostiprināšanos, kā norāda J. Bārziņš-Ziemeļis, veicināja Latvijas sociāldemokrātijas vienas daļas aizraušanās ar cīņas ideju par partijas vienību. "Viennār viņi baidījās, ka viņus apvainos "frakcionārisma" un "skaidrības tendencēs" un tāpēc viņi centās izvairīties no iekšpartejiskās cīņas saasināšanās".⁸ Meļševiki-likvidatori tieši izmantoja šo bolševiku cenšanos saglabāt vienotu partiju "par katru cenu" un piekopa savu frakcionāru politiku.

1910. un 1911. gadā LSD vadošie orgāni nonāca oportūnistu rokās. Likvidatori guva pārsvaru arī LSD ārzemju

⁷ "Пролетарий", nr. 49., 1910.g.

⁸ "Latvijas Komunistiskās partijas 30 gadi", M., 1935.g. 30.lpp.

komitejā, kurai savā laikā bija redzama loma LSD Rietumeiropas grupu darbības vadīšanā un koordinēšanā.

LSD Ārzemju komiteja tika noorganizēta 1906.gada augustā ārzemju lietu kārtošanai. Šāda ārzemju orgāna nepieciešamību radīja latviešu revolucionāro sociāldemokrātu pieplūdums Rietumeiropā. 1907. gada jūnijā sanākušais LSD II kongress apstiprināja Ārzemju komiteju kā "savu ārzemju priekšstāvību".⁹ Tā sastāvēja no 4, vēlāk no 5 locekļiem un bija tieši atbildīga LSD Centrālajai komitejai. LSD Ārzemju komiteja savā praktiskajā darbībā risināja šādus uzdevumus: a) radīja un uzturēja sakarus starp LSD ārzemju grupām, LSD CK un vietējām sociāldemokrātiskām organizācijām Latvijā, informējot tās par Rietumeiropas proletariāta kustību un marksisma teorijas jautājumiem, b) organizēja partijas literatūras izdošanu un transportu kā LSD ārzemju grupu, tā arī nelegālo sociāldemokrātisko organizāciju vajadzībām, c) reprezentēja LSD CK ārzemē un pārstāvēja to Starptautiskajā sociālistiskajā birojā.¹⁰

LSD Ārzemju komiteja Stolipina reakcijas periodā bija vienīgais LSD pārstāvis ārzemēs, kas veica lielu organizatorisku darbu, lai tuvinātu Rietumeiropā nodibinājušos latviešu revolucionāro emigrantu sociāldemokrātiskos pulciņos, izplatītu gan ārzemēs, gan arī Latvijā izdoto sociāldemokrātisko literatūru, organizētu tās transportu uz Latviju. Pēc LSD pulciņu atsauksmēm par LSD Ārzemju komitejas darbu kā arī no pašas Ārzemju komitejas atskaitēm ir redzams, ka visražīgākais tās darbā bija laiks no 1908. līdz 1910. gadam. Tas bija saistīts ar LSD Rietumeiropas grupu darba aktivizēšanos un to organizatorisko nostiprināšanos. LSD Ārzemju komitejai bija liela nozīme kā Latvijas sociāldemokrātijas reprezentētājam orgānam starptau-

⁹ "Latvijas sociāldemokrātijas statūti". LKP kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijās un lēmumos. I d., R., 1958.g., 42.lpp.

¹⁰ LKP CK Partijas arhīvs, 2.f., 1.apr., 23.lieta, 29.lapa.

tiskajā strādnieku kustībā.

LSD Ārzemju komiteja pārstāvēja LSD starptautiskajā sociālistu birojā (ar padomdevēja balss tiesībām). LSD pārstāvis bija J. Jansons-Brauns, bet no 1914. gada J. Bērziņš-Ziemeļis.

Sprīžot pēc korespondences, LSD Ārzemju komiteja uzturēja ciešu kontaktu ar KSDSP CK ārzemju biroju (līdz 1910. g. LSD pārstāvis bija boļševiks J. Bērziņš-Ziemeļis). Starp abiem vadošajiem orgāniem notika apmaiņa ar partijas dokumentiem, informācijām, dažādiem paziņojumiem.

Ar 1911. gadu LSD Ārzemju komitejā sākās asa cīņa. Trīs Ārzemju komitejas locekļi - J. Jansons-Brauns, K. Šloss (Zutis) un M. Ozoliņš (Šmits) - cīnījās pret atklātajiem likvidatoriem V. Skerri (Merķeli, Muzikantu) un K. Eliasu.¹¹ Izņemot izdevīgo situāciju, kāda bija radusies pēc 1911. gadā Helsingforsas kongresa ievēlētās boļševistiskās LSD CK aresta (CK locekļus - boļševikus Č. Zandreiteru, A. Sprogi apcietināja, J. Lenčmanis bija spiests doties uz Baku) meļševiki ar kooptācijas palīdzību LSD CK un Ārzemju komitejā pieaicināja darboties likvidatorus, kuri ieguva vairākumu LSD vadošajos orgānos. Tā LSD CK sastāvā iekļuva likvidatori V. Rikveiliš, P. Pekmanis, P. Kalniņš, K. Kalniņa. Likvidatoriskā LSD CK panāca, ka no LSD Ārzemju komitejas atsauca M. Ozoliņu (Šmitu) un K. Šlosu (Zuti), kurus drīz Latvijā apcietināja, bet Ārzemju komitejā par locekli kooptāja P. Menderu (Zolovu). Līdz ar to LSD Ārzemju komiteja pārstāja būt par LSD boļševistisko grupu vadītāju.

Kaut arī LSD vadošie orgāni nonāca oportunistu rokās, partijas pamatmasa palika boļševistiska, kas nekad nenovērsās no revolucionārā cīņas ceļa. Lielākās sociāldemokrātiskās organizācijas Rīgā un pārējā Latvijā bija boļševistiskas. Te pirmām kārtām jāmin Rīgas organizācijas IV rajons - stiprākais boļševisma balsts Rīgā, kā

¹¹ LPSR CVVA, 4568.f., 9. apr., 9. lieta, 35. un 36. lapa.

arī Rīgas II rajons un vairākas LSD lauku organizācijas. Reākturīgi, ka visās LSD organizācijās notika asa cīņa pret likvidatoru mēģinājumiem nostiprināties vadībā, likvidējot nelegālu partiju. Piemēram, 1910.gada beigās Rīgas organizācijas IV rajona propagandistu kolēģija pieņēma lēmumu, kas nosodīja Trocka izdoto avīzi "Правда". Lēmumā uzsvērts, ka LSD konsekventi jāatbalsta bolševistiskās avīzes "Социал-демократ" un "Рабочая газета". 1911. gadā šī pati propagandistu kolēģija nosodīja latviešu likvidatorus, apsveica Krievijas bolševiku rīcību un izteicās par drīzāku Viskrievijas konferences sasaucšanu.¹²

Latvijas Sociāldemokrātijas ārzemju grupās atspoguļojās to pašu virzienu cīņa, kāda bija pašā partijā. Tomēr ārzemju apstākļos domstarpības izpaudās plašākā un noteiktākā veidā. Šeit uzskatāmi bija izkristalizējušies bolševistiskā un nepolševistiskā virziena principiālie strīdus jautājumi, kā arī bija dabūjami materiāli, galvenokārt periodiskie izdevumi, cenrālo orgānu vēstules u.c. Ja iekšzemē šo materiālu izplatīšanu kavēja stingrā konspirācija, tad LSD ārzemju grupās tie bija pieejami katram LSD biedram. Par cik LSD ārzemju grupās ietilpa lielāko tiesu revolucionāri noskaņotie strādnieki, kas bija cīnījušies revolūcijas armijas pirmajās rindās, tad LSD Ārzemju grupas izveidojās par bolševistiskām organizācijām. J. Hermanis rakstā "LSD Koporganizācija Vakarēiropā" pasvītvoja: "Lieliniecisma principu izplatīšanā, maziniecisma un sīkburžuāziskā oportūnisma epkarošanā, partijas kadru kaldināšanā - lielinieciskai emigrācijai pieder nenoliedzami nopelni."¹³

LSD ārzemju grupas savā vairākumā stāvēja bolševistiskās cīņas pozīcijās.

¹² J. Rīpa un I. Apine. Jaunie revolucionārie uzplūdi Latvijā 1910.-1914., R., 1964., 47.lpp.

¹³ "Revolucionārās cīņas kritušo piemīņas grāmata" M., 1936, II sēj., 383.lpp.

Boļševistiska organizācija bija, piemēram, LSD Berlīnes grupa "Ārzemju zēni". Par to liecina grupas biedru sapulces pieņemtie boļševistiskie lēmumi. 1910. gadā "Ārzemju zēni" pieņēma rezolūciju par partijas darbības turpmākiem uzdevumiem, kurā tika uzsvērts, ka nelegālās organizācijas nostiprināšana ir sociāldemokrātijas galvenais uzdevums.¹⁴ 1911. gadā "Ārzemju zēni" pieņēma vairākas rezolūcijas, vērstas pret likvidatoriskās LSD Ārzemju komitejas darbību. 1911. gada septembrī viņi pievienojās LSD Briseles grupas protestam pret LSD Ārzemju komitejas lēmumu izsūtīt Ārzemju grupām tikai likvidatorisku literatūru un reizē nosodīja LSD CK un LSD ĀK darbības likvidatorisko līniju.¹⁵

Viisspilgtāk savu boļševistisko darbības līniju LSD Berlīnes grupa "Ārzemju zēni" izteica 1912. gadā vēstulē LSD Ārzemju grupām: "Ārzemju zēni" vienmēr ir stāvējuši par revolucionārās sociāldemokrātijas principiem... Tie stāda pirmā vietā nelegālo sociāldemokrātisko organizāciju, kura noteic un vada Latvijas proletariāta politisko un saimniecisko cīņu, kamēr legālās iespējāmības mēs atzīstam tik tālu, cik daudz tās iespējams izmantot cīņās labā. Mēs asi uzstājamies pret likvidatorismu."¹⁶

LSD Berlīnes grupā "Ārzemju zēni" darbojās tādi ievērojami latviešu revolucionāri boļševiki kā J. Ģipslis (Rūdis), J. Hermanis (Auseklis), J. Bērziņš-Andersons, K. Karlsons (Ogriētis). Cieši ar LSD Berlīnes grupu "Ārzemju zēni" 1911. un 1912. gadā bija saistīts viens no izcilākajiem un dedzīgākajiem latviešu boļševikiem E. Zvirbulis-Putns. Sajā laikā viņš studēja Vācijā un vienlaicīgi enerģiski iekļāvās cīņā par boļševisma nostiprināšanu LSD Rietumeiropas grupās. R. Endrups savā rakstā par E. Zvirbuli, kurš ievietots "Revolucionārās cīņās kritušo piemēģas grāmatā" II daļā, norāda, ka, atzīdamies ārzemēs, viņš uzturējies pastāvīgus sakarus ar per-

¹⁴ LSD Ārzemju komitejas "Biļetens", 1. nr., 1911. g. maijā.

¹⁵ ИИЛ ММЛ, ф. 438, о. 4, л. 35971, стр. 1.

¹⁶ ИКР ЦК Партijas архивs, 15. ф., 2. apr., 12. lieta, 19. lapa.

tijas bolševistiskām organizācijām un aktīvi sareķstījies ar ievērojamākiem LSD Rietumeiropas grupu locekļiem, informējot tos par svarīgākajiem notikumiem partijas dzīvē Latvijā.¹⁷ Brīvlaikos E. Zvirbulis devās uz Latviju un veica svarīgus partijas uzdevumus.

J. Ģipslis un J. Hermanis vienmēr uzturēja ciešus sakarus ar V.I. Ļeņinu un N.K. Krupskaju. J. Ģipslis piedalījās V.I. Ļeņina sasauktajā bolševiku grupu apspriedē Parīzē 1911. gada decembrī, kurā viņš pārstāvēja 3 LSD Rietumeiropas grupas, proti - "Ārzemju zēnus", LSD Hamburgas un Brēmenes grupas. Šī apspriede sanāca 1911. gada 25. decembrī ar uzdevumu konsolidēt visus bolševiku spēkus, sagatavot pilnīgu norobežošanos no likvidatoriem, izstrādāt jaunas KSDSP un citu nacionālo ārzemju grupu organizāciju formas. Bolševistisko grupu sanāksmi organizēja V.I. Ļeņins, I. Armanda, N. Semaško u.c.

Saņemot uzaicinājumu uz bolševistisko grupu apspriedi, LSD Berlīnes, Hamburgas, Brēmenes grupu vārdā 1911. gada 16. decembrī tika nosūtīta vēstule apspriedes Orgbirojam, kurā minētās grupas apsveica šādas apspriedes sasaukšanu un paziņoja, ka no LSD grupām ierādīsies tikai 1 pārstāvis, jo ziņojums par apspriedi saņemts ar novēlošanos.¹⁸

Apspriedē J. Ģipslis nolasīja referātu par stāvokli LSD Rietumeiropas grupās. Viņš pasvītroja, ka latviešu revolucionāri visu laiku savā darbībā vadījušies no bolševistiskiem principiem, saskaņā ar līniju, ko nospraudusi "Рабочая газета". Tālāk J. Ģipslis īsi informēja par LSD Rietumeiropas grupu skaitu, lielumu, nostāju, sevišķi pasvītrojot lielo darbu, kas veikts bolševisma nostiprināšanā LSD Berlīnes grupā "Ārzemju zēni", par ko liecinot 1911.gadā pieņemtās antilikvi-

¹⁷ "Revolucionārās cīņās kritušo piemīņas grāmata", M., 1936., II sēj., 235.lpp.

¹⁸ ЦИТА ПИИИ, 351 ф., он. 7, л.560, л. I.

datoriskās rezolūcijas,¹⁹

Ārzemju bolševistisko grupu apspriede bija nozīmīgs notikums KSDSP un tās sastāvā ietilpstošo nacionālo ārzemju grupu dzīvē. Tas faktiski nozīmēja pilnīgu robežošanu no likvidatoriem un citām reakcijas laika strādnieku kustībai kaitīgām strāvām. Viens no svarīgākajiem lēmumiem bija bolševistiskā centra Ārzemju organizāciju komitejas (Комитет Заграничных Организаций) darba atjaunošana. Tās sekretārs bija izcilā revolucionāre I. Armanda, kas veica lielu darbu sakaru uzturēšanā ar Ārzemju grupām un arī Prāgas konferences sagatavošanā.

Stingrās bolševisma pozīcijās stāvēja arī pārējās LSD Rietumeiropas grupas. LSD grupas apsprieda "Ārzemju zēnu" rezolūciju, kas bija vērsta pret "Cīņā" ievietotajiem likvidatoriskajiem rakstiem. Piemēram, LSD Šarleruā un Londonas grupas 1912.g. sākumā paziņoja savu pievienošanos šai "Ārzemju zēnu" rezolūcijai un nosodīja likvidatorismu. LSD Šarleruā grupa rakstīja: "Pulcīgā protestā pret šo "Cīņas" 118. numurā nodrukāto rakstu, kur raksta autors nosoda Marksa mācības kā biedriem nesaprotamas, ka likvidatorisms ir meklējams materiālajos apstākļos, nevis viņa autora ideālos."²⁰

LSD Rietumeiropas grupas teorētiskos pulciņos un sapulcēs centās biedriem noskaidrot likvidatorisma būtību, tā rašanās cēloņus. Tā, piemēram, 1911. gadā LSD Cīrihes sekcijas biroja sanāksmē tika nolemts nākošā sekcijas sapulcē noklausīties referātu "Partija un legālās iespējamas"²¹. 1912. gada 17. novembrī līdzīgu jautājumu apsprieda LSD Lielbritānijas nozare²² u.c. 1912. gada II pusē, kā ziņoja LSD Ārzemju grupa biroja "Biļetens" (Nr.2/3), referātu ciklu par likvidatorismu sarīkoja LSD Berlīnes grupa "Ārzemju zēni" utt.

¹⁹ ЦПА ИМЛ, 351 ф., оп I, д. 73, л. I.

²⁰ ИКР ОК Партияс архивs, 21. ф., 1. apr., 1. lieta, 11. lapa.

²¹ ИКР ОК Партияс архивs, 15. ф., 2. apr., 5. lieta, 71. lapa.

²² ИКР ОК Партияс архивs, 13. ф., 1. apr., 1. lieta, 19. lapa.

LSD ārzemju grupas atklāti nosodiņa vadošo orgānu - LSD Centrālās komitejas un Ārzemju komitejas likvidatorisko darbības līniju. Piemēram, LSD Londonas nozare 1913. gada janvārī pieņēma protesta rezolūciju pret LSD Ārzemju Komitejas un Centrālās Komitejas darbību: "Nemieru rada vadošo iestāžu (CK un ĀK) rīcība, kura, kā redzams, vienu otru reizi stājas ceļā masu pašdarbībai, mēģinot to novadīt uz nepareiziem ceļiem... Šādā CK rīcībā izpaužas krass likvidatorisms, kurš apdraud mūsu nelegālās partijas pastāvēšanu. Mēs, LSD Londonas nozare, izsakām pret šādu CK rīcību visstingrāko protestu."²³ LSD Hamburgas nozare 1913. gadā griezās pie visām Rietumeiropas grupām ar aicinājumu atbalstīt viņas lēmumu par Ārzemju komitejas funkciju nodošanu Ārzemju grupu birojam un Ārzemju komitejas likvidēšanu.²⁴ Arī pārējās grupas nosodiņa likvidatorisko LSD CK un ĀK. Sevišķi spilgti šie protesti tika izteikti 1912. gadā, kad latviešu revolucionārie sociāldemokrāti-boļševiki Rietumeiropā izveidoja savu boļševistisko centru - Ārzemju grupu biroju. Pirms Ārzemju grupu biroja ievēlēšanas katra LSD Rietumeiropas grupa nāca klajā ar savu platformu. Ārzemju grupas - "Ārzemju zēni", Brēmenes, Briselas, Antverpenes, Hamburgas, Londonas, Lielbritānijas, Longvi, Šarleruā, Parīzes, Ģirihes u.c. boļševiku grupas apsveicā Ārzemju grupu biroja nodibināšanu un LSD Ārzemju grupu biroja "Biļetena" iznākšanu.

Vērojot LSD vietējo un ārzemju organizāciju cīņu pret oportūnistisko vadību, V.I. Ļeņins 1912. gadā šādi raksturoja stāvokli Latvijas sociāldemokrātijā: "Latviešu boļševiki iet karā pret savu Centrālo Komiteju,"²⁵

Vairākiem latviešu boļševikiem šai laikā bija cieši sakari ar Ļeņinisko grupējumu KSDS partijā. Piemēram,

²³ LSD Ārzemju grupu biroja "Biļetens", 6.-7.nr., 1913.g.15. oktobrī.

²⁴ Turpat.

²⁵ V.I. Ļeņins, Raksti, 35.sēj., 4.lpp.

J. Hermanis 1911. gada 3. septembrī vēstulē KSDSP Tehniskajai komisijai ziņoja par asām cīņām starp boļševikiem un likvidatoriem LSD Briseles grupā, kuras novedušas gandrīz pie šķelšanās. Tālāk vēstulē J. Hermanis sudzējās par LSD AK lēmumu izsūtīt LSD grupam tikai likvidatorisku literatūru. No savas puses J. Hermanis ziņoja par anti-likvidatoriskās "Ārzemju zēnu" rezolūcijas nosūtīšanu.²⁶ Ciešus sakarus ar boļševistisko grupējumu KSDSP uzturēja J. Bārziņš-Ziemeļis, J. Ģipslis-Rūdis u.c.

Vairākas LSD grupas nebija atbrivojušās no samierināšanās tendencēm. Tās propagandēja abu strīdus virzienu - boļševiku un meļševiku samierināšanos, izvirzot tēzi par partijas vienības saglabāšanas nepieciešamību. Pēc samiernieku uzskatiem domstarpības boļševiku un meļševiku starpā jācenšas nolīdzināt, abiem virzieniem savstarpēji jāpiekāpjas vienības vārdā. Tā, piemēram, LSD Briseles, Antverpenes, Brēmenes grupas savā Ārzemju grupu biroja vēlēšanu platformā 1912. gadā norādīja: "Mēs atkārtojam, ka aizstāvam to taktisko līniju, par kuru pie krievu biedriem cīnās "Социалдемократ" un "Рабочая газета" ... bet līdz ar to mēs pasvītrojam, ka mēs gribam karot pret visiem dezorganizācijas mēģinājumiem un pret visiem frakcionārisma centieniem, lai tie parādās atklāti vai aiz "apvienšanās" vai samierināšanās maskas."²⁷ Samiernieki uzskatīja, ka cīņa pret likvidatorismu esot kaitīga; tā vājinot partiju un varot novest pie partijas likvidēšanas vispār. Jāizvairoties no šauras "frakcionāras" politikas partijas vienības interešu labad. Protams, "frakcionārismu" samiernieki pārmeta galvenokārt boļševikiem. "Centrisms"²⁸ toreiz izvirzījās kā galvenās briesmas" - norāda arī izcilais LSD Rietumeiropas Koporganizācijas darbinieks, boļševiks J. Herma-

²⁶ ИУЛИА ИМЛИ Ф.17, оп.1, ед.хр.1126, л.1.

²⁷ ИКР ЦК Партии архив, 15.ф., 2.спр., 12.листа, 21.лспа.

²⁸ Piezīme: J. Hermanis ar vārdu centrismas apzīmē samierniecismu LSD.

nis²⁹. Šajā laikā savos darbos samierināšanās uzskatus puda arī ievērojamais latviešu marksists J. Jansons-Brauns. 1910. gadā, sākot strādāt par "Cīņas" redaktoru, J. Jansons-Brauns nokļuva redakcijas meļševistiskā vairākuma iespaidā, kaut arī pilnībā neatbalstīja to uzskatus. Viņš centās ieturēt neitrālu pozīciju cīņā starp boļševikiem un meļševikiem un saglabāt partijas vienību, lai tas maksātu ko maksādams. Šī pārmērīgā cenšanās saglabāt partijas vienību noveda J. Jansonu-Braunu pie kļūdainās samierināšanās pozīcijas. Būtībā šī politika atraisīja rokas latviešu meļševikiem, lai sagrābtu vadību LSD OK, Ārzemju Komitejā un "Cīņas" redakcijā.

J. Jansons-Brauns vairākkārt centās aiziet no darba "Cīņas" redakcijā, cerēdams, ka par "Cīņas" redaktoru apstiprinās boļševiku J. Bērziņu-Ziemeļi, bet tā kā tas nenotika, viņš darbu turpināja.

Savos uzskatos par partijas organizatoriskajiem pamatiem, proti, par nelegālu partiju kā organizācijas pamatvienību, par cīņas nepieciešamību pret oportūnismu J. Jansons-Brauns tuvojās boļševiku viedoklim. Savā vēstulē 1912. gada 9. septembrī viņš rakstīja: "Ka mūsu partija ir sasīrgusi ar oportūnismu, tas ir nenoliedzams fakts. Tomēr, cik vien mūsu spēkos stāvēs, karosim un cīnīsimies pret to. Pilnīgi plekrītu, ka jānāk kopā kongresam, kas nosksidrotu, kas mēs īsti esam un ko mēs gribam."³⁰ Teorētiski J. Jansons-Brauns bija par cīņu pret likvidatoriem partijā, taču praktiski izvairījās no cīņas. Vairākkārt viņš izteica savas simpātijas boļševikiem. Piemēram, 1912. gada 5. decembrī vēstulē viņš norādīja: "Es skaitos par neitrālu cilvēku, pie tam lielniekiem tuvāk stāvošu."³¹

²⁹ "Revolucionārās cīņās kritušo piemīņas grāmata", M., 1936. g., II sēj., 386. lpp.

³⁰ LKP CK Partijas arhīvs, 303. f., 1. apr., 1. lieta, 2. lapa.

³¹ Turpat.

J. Jansons-Brauns atbalstīja KSDSP VI Prāgas konferences sasaukšanu. Savās vēstulēs N. Krupskajai viņš izteicās par šādas konferences nepieciešamību. 1913. gada 20. marta vēstulē viņš atzinīgi novērtēja šīs konferences nozīmi. "Mums vajadzīga kopota un neatlaidīga cīņa un tā nav panākama agrāk pirms nebūs atjaunots strādnieku kustības svarīgākais aparāts politiska partija. Un šinī ziņā Krievijas organizācijas konferencei ir nenoliedzami nozīme: tā ir svarīgākais, Krievijas centros no jauns nodibinājusi organizācijas, tā ir saistījusi tās atkal kopā, tā ir virzījusi uz priekšu Krievijas sociāldemokrātiskās partijas atjaunošanas darbu."³²

J. Jansons-Braunam bija cieši sakari ar N. Krupskaju un V. Ļeņinu. Uz V. Ļeņina uzaicinājumu J. Jansons-Brauns nolasīja četras lekcijas boļševiku partijas skolā Londžino. Tās bija veltītas revolucionārās kustības problēmām Baltijā.

J. Jansons-Brauns pārmeta V. I. Ļeņinam frakcionārismu, bet augsti novērtēja V. I. Ļeņina lielo darbu nelegālas partijas nosargāšanā un cīņā pret oportūnismu partijā. Rīgas organizācijas IV rajona sēdītis J. Jansons-Brauns piedalījās Trocka organizētajā likvidatoru konferencē Vinē, taču viņš šīs konferences lēmumus neatbalstīja.

Samierināšanās tendences bija vērojamas arī tādās LSD grupās, kā Parīzes, Stutgartes grupā "Dienvidnieki", Cīrihes grupā u.c.

Jāatzīmē, ka, aizstāvēt samierināšanos, LSD grupas tai pašā laikā atbalstīja boļševiku programmu. Tā, piemēram, visas LSD grupas, pat LSD Parīzes un Cīrihes grupas, kas noslēcās uz samierniecīšu, tajā pašā laikā apsveica Ārzemju grupu biroja programmu cīņā pret likvidatorismu Latvijas Sociāldemokrātijā.

³² IKP CK Partijas arhīvs, 303.f., 1.apr., 1.lieta, 20. lapa.

LSD Rietumeiropas grupas pārsvarā bija vienotas organizācijas. Par spīti asām politiskām domstarpībām, grupu cipām, tās nesašķēlās, kā tas bija raksturīgs KSDSP ārzemju grupās. Izņēmums bija vienīgi LSD Cīrihes sekcija.

Līdz 1910.-1911. gadam LSD Cīrihes sekcijas biedri vairākumā nostājās boļševistiskās pozīcijās. 1910.gada maijā sekcijas biedru sanākmes ar balsu vairākumu tika pieņemta rezolūcija "Par cīņu pret frakcionāru grupu centriem un likvidatorismu". Rezolūcija nosodīja likvidatorisma virzienu partijā un raksturoja Trocka izdoto "Голос социал-демократа" kā laikrakstu "kura kaitīgs partijas vienībai un apdraud partijas organizatorisko uzbūvi." Rezolūcija pat ieteica pārtraukt laikraksta izdošanu.³³ Par šo LSD Cīrihes sekcijas boļševistisko rezolūciju 1911. gadā ziņoja arī LSD Ārzemju komitejas "Biļetena" pirmais numurs. Taču turpmākajos gados te pastiprinājās jau agrāk vērojamas samierniecisma tendences un pārsvaru guva meļševistiskais virziens. Cīrihē uzturējās viss meļševiku "štābs": P. Kalniņš (Ekters), K. Kalniņa (Svava), R. Kurševics (Liepa), K. Eliass (Čipus), A. Veckalns (Līvs), Fr. Menders (Zolovs). Tie saņēma savās rokās arī sekcijas vadību. Taču boļševistiskā biedru daļa veda asu cīņu pret meļševikiem. 1912. gadā Cīrihes sekcijā notika šķelšanās un biedru mazākums (8 biedri) - boļševiki izstājās no sekcijas. "Izstāšanās paziņojumā" 8 biedri paskaidroja, ka "sekcijas skaitliskais vairākums, t.i. meļševiki, cīņā pret boļševikiem izlietojot visus līdzekļus, proti, gan atņemot balsstiesības, gan nepagarinot biedru naudu nokārtošanas laiku, gan izslēdzot no sekcijas. Šie cīņas paņēmieni sociāldemokrātiskā organizācijā neciešami un apvainīgu biedru necienīgi," - norādīja izstājušies biedri.³⁴

³³ IKP CK Partijas arhīvs, 15.f., 2.apr., 3.lieta, 112.lapa.

³⁴ Turpat, 14.lieta, 1.lapa.

Savu boļševistisko viedokli izstājušos biedru daļa pauda visos svarīgākos partijas dzīves jautājumos ārzemēs. Vispirms šī LSD Črihes sekcijas biedru grupa apsveica "Ārzemju grupu biroja" nodibināšanos un viņa vadīto "Biļetenu".³⁵ Līdz ar to izstājušies LSD Črihes sekcijas biedri pasvītvoja savu stingri revolucionāro pozīciju. 1913. gadā LSD boļševistiskā Črihes sekcijas biedru grupa izteica savu attieksmi pret sociāldemokrātiskās frakcijas šķelšanos IV Valsts Domē un apliecināja savas simpātijas 6 strādniekiem - sociāldemokrātiem un viņu varonīgajai cīņai.³⁶

Tāpat 1913. gadā šī sekcijas biedru grupa vērās pret apmelojumu kampaņu, kura tika virzīta pret J. Jansonu-Braunu. Tieši LSD Črihes sekcijas boļševiku daļa aktīvi piedalījās šajā renegāta J. Jankava un citu reakcionāru rīkotsajā kampaņā. Kampaņas mērķis bija šantāžēt J. Jansonu, novest viņu pie bojā ejas, izmantojot viņa smago nervu slimību. Nodevīgi no cīņas aizgājušie sociāldemokrāti - renegāti buržuāziskā presē apvainoja J. Jansonu-Braunu, ka pēdējais 1897. gadā nodevis "jaunās strāvas" dalībniekus un par zināmu atalgojumu sadarbojies ar vācu baroniem. Šo uzbrukumu mērķtiecīgi bija sagatavojusi latviešu reakcionārā buržuāzija kopā ar cara ohranku, lai nomelnotu LSD vadītājus un morāli sagrautu slimo J. Jansonu-Braunu. Bez tam daži sociāldemokrāti iesniedza LSD CK priekšlikumu par J. Jansonu-Braunu sarīkot biedru tiesu. 1913. gadā LSD Črihes sekcijas boļševiku grupa 1913. gada 15. oktobra vēstulē "Vakareiropas Koporganizācijas grupām" aicināja visus LSD biedrus protestēt pret "demoralizējošo darbību un cīņas paņēmieniem", kādi tiek lietoti pret J. Jansonu-Braunu.³⁷

³⁵ LSD Ārzemju grupu biroja "Biļetens" Nr.11/12, 1914.g. 30, maijā.

³⁶ Turpat.

³⁷ LKP CK Partijas arhīvs, 22.f., 2. apr., 22.lieta, 14. lapa.

LSD Ārziemes sekcijas izstājušos biedru daļai Ār-
zemju grupu birojs atļāva nodibināt savu pulciņu, ko no-
sauca par Kalniešu grupu. Pret šādu Ārzemju grupu biroja
rīcību protestēja LSD Ārziemes sekcijas meģševistiskā
vadība.³⁸

Tā Ārzemju grupu birojs atjaunoja partijas biedru
tiesības un darbības iespējas tiem LSD Ārziemes sekcijas
biedriem, kurus sekcijas meģševistiskā daļa centās iz-
stumt ārpus partijas.

Šāde sadalīšanās 2 atsevišķās partijas grupās bija
raksturīga tikai LSD Ārziemes sekcijai. Pārējās LSD grup-
pas bija vienotas organizācijas un ciņas abu virzienu
starpā tika izcīnītas vienotas organizācijas ietvaros.
Vienotu LSD ārzemju grupu pastāvēšana izskaidrojama ar
to, ka, pirmkārt, tajās ieplūda latviešu proletariāta
revolucionārākā daļa, kas vairākumā bija noskapota boļ-
ševistiski un, otrkārt, latviešu revolucionārie emigran-
ti pirmā vietā stādīja partijas vienības lozungu, kaut
arī šo pieķeršanos vienībai bieži izmantoja meģševiki,
lai nostiprinātu savas pozīcijas.

LSD Rietumeiropas grupās dzīvu atbalsi radīja ci-
ņas saasināšanās KSDSP 1912. gada pavasarī, ko izsauca
Prāgas konference un tās lēmumi par pilnīgu norobežoša-
nos no likvidatorisma. Sakarā ar paziņojuma novēlošanos
un LSD CK noraidīšo nostāju Prāgas konferencē piedalī-
jās tikai Daugavpils un Viļņas sociāldemokrātu organizā-
cijas pārstāvis M. Gurvičs. Prāgas konferencē bija lie-
la vēsturiska nozīme. Tā padzina likvidatorus no parti-
jas un nostiprināja boļševiku uzvaru pār meģševikiem.
LSD CK 1912. gada 12. martā pieņēma paziņojumu, kurā no-
sodijs Prāgas konferenci, apzīmējot to par šauri frakcio-
nāru, kura patvarīgi piesavinājusies Viskrievijas konfe-
rences vārdu un kura esot atklāts izaicinājums partijas
vienībai.³⁹ Šis paziņojums tika iespiests Trocka "Prav-

³⁸ LKP CK Partijas arhīvs, 15.f., 2.apr., 6.lieta,
51.lapa.

³⁹ LKP CK Partijas arhīvs, 15.f., 2.apr., 11.lieta,
10.lapa.

das" 1912.gada 25.numura.LSD kietumeiropas grupas dzīvi debatēja par konferences lēmumiem.Pisnēram, LSD Londonas grupa divas biedru sapulces apsprieda jautājumu par V.I.Ļeņina konferenci /1912.g.4.maija un 1912.g.2.septembrī apsprieda jautājumu par Viskrievijas VI /Pragas/ konferenci.Nozares bolševiki ,piemeram,J.Peterus/Ješka/ atzinīgi novērtēja Pragas konferences lēmumus.

Daļa biedru izsakās pret konferenci, daļa uzsver, ka jāieņem neitrāla pozīcija.⁴⁰ Pretāji LSD biedru vairākuma gribai meļševistiskā LSD CK atteicās piedalīties bolševiku organizētajā Pragas konferencē. LSD Ārzemju komiteja kopā ar meļševistisko LSD CK saistījās ar Trocka vadīto avīzi " Правда ", kura iznāca Viņē no 1909. gada un bija viena no meļševisma ideju galvenām paudzējām. LSD Ārzemju komiteja paziņoja par savu pievienošanos Trocka " Правда "politiskajam virzienam un piešķīra tai 300 franku materiālu pabalstu.⁴¹

1912. gada augustā Parīzē tika sasaukta visu meļševistisko grupu un izlīdzēju konference, kur līdz ar likvidatoriem - meļševikiem, Bundu u.c. KSDSP meļševistiskām grupām, piedalījās arī LSD CK. No šiem grupējumiem Ļ. Trocka vadībā tika izveidots pret bolševikiem vērstaits t. s. Augusta bloks. Šo dažādo grupējumu cīņu pret revolucionāro proletariāta partiju Ļ. Trockis mēģināja aizsegt ar skaļām frāzēm par "nefrakcionārismu", "vienību". Bezprincipiālitātes un divkosības dēļ, V.I. Ļeņins uzskatīja Trocki par "visjaunāko šķeltņieku" Krievijas sociāldemokrātiskā kustībā.⁴²

No LSD kā pārstāvis Trocka sasauktajā likvidatoru Augusta konferencē piedalījās J. Jansons-Brauns. Viņu uz šo konferenci delegēja Rīgas LSD organizācija nolūkā, lai turp netiktu aizsūtīts likvidators K. Eliass. Arī J.Bārzīgš-Ziemeļis deva J. Jansonam-Braunam padomu braukt uz šo konferenci, lai "demonstratīvi atstātu šo šaubīgo sa-

⁴⁰ ЦКР СК Партияс архивс, 12. ф., 1. апр., 9. листа, 156. un 192. лapa.

⁴¹ ЦПА ИМЛ, Ф. 17, \оп. 2, ед. хр. 1059, л. 1.

⁴² V.I. Ļeņins, Biogrāfija, R., 1961. g., 219. lpp.

pulci."⁴³ J. Jansons-Brauns savos uzskatos bija pret šo konferenci, taču demonstratīvi saraut sakarus ar Augusta bloku viņam pietrūka uzņēmības. J. Jansons-Brauns savā svētākajā pārliecībā atbalstīdams partijas revolucionāro virzienu, dziļi pārdzīvoja savu neuzņēmību un 1912. gada beigās izstājās no LSD Ārzemju komitejas. Par savu aiziešanu no LSD Ārzemju komitejas viņš kādā vēstulē 1912. gada oktobrī rakstīja: "Es no manas puses nav nekāds pārsteigts nejaušs solis, bet tā ir vienīgā izeja no manā tegadējā nēpanesamā stāvokļa. Es esmu pārāk piekāvīgs, pārāk miermīlīgs cilvēks un tikai tā izskaidrojams, ka es pagājušā gadā uzņēmos darboties vienā kolēģijā ar Tch (K. Elissu) un Merķeli (V. Skarri), kaut gan zināju it labi, kas viņi pār vīriem un cik mums liela domstarpības partijas dzīves un taktikas jautājumos. Saskaņā mūsu darbā nekad nav bijusi, bet gluži neiespējama mūsu kopdarbība ir no tā laika, kad Ārzemju komiteja sāka pārvērsties par Libera un Trocka agentūru."⁴⁴ Līdz ar J. Jansona-Brauna aiziešanu LSD Ārzemju komiteja nonāca pilnīgi likvidatoru rokās, un paklausīgi izpildīja likvidatoriskās LSD CK rīkojumus, kura savukārt pilnīgi atbalstīja Trocka Augusta bloku. Līdz ar to LSD Ārzemju komiteja pilnīgi pārtrauca eksistēt kā visumā bolševistisko LSD ārzemju grupu vadītājs orgāns.

Pašas LSD ārzemju grupas ierosināja Ārzemju komiteju likvidēt. Tā, piemēram, LSD Hamburgas nozare iesniedza šādu ierosinājumu 1913. gadā un uzaicināja visas LSD Rietumeiropas grupas šo priekšlikumu atbalstīt.⁴⁵ Rietumeiropā dzīvojošie latviešu bolševiki 1912. gadā pretstatā likvidatoriskajai Ārzemju komitejai izveidoja savu bolševistisku vadošo orgānu - Ārzemju grupu biroju, kurš

⁴³ IKP CK Partijas arhīvs, 303. f., 1. apr., 13. lieta, 22. lapa.

⁴⁴ IKP CK Partijas arhīvs, 303. f., 1. apr., 1. lieta, 8. lapa.

⁴⁵ IKP CK Partijas arhīvs, 15. f., 2. apr., 12. lieta, 25. lapa.

uzsāka nesaudzīgu cīņu ar likvidatoriem Latvijas Sociāldemokrātijā. Divu vadošo orgānu pastāvēšana ārzemēs, protams, nebija nepieciešama. LSD Ārzemju komiteju latviešu likvidatori ar LSD CK priekšgalā centās saglabāt un izmantot kā līdzekli cīņai pret boļševisma nostiprināšanos LSD, cīņai par revolucionāro LSD ārzemju grupu sašķelšanu. Vairāki LSD Ārzemju komitejas locekļi pat negodīgi izmantoja savu stāvokli. Tā, piemēram, V. Skarre (Merķelis) piesavinājās Ārzemju komitejas līdzekļus. K. Karlsone-Ogrietiņš kādā vēstulē sūdzās, ka "Ārzemju komiteja ar biedru sūri pelnītiem grašiem svaidās kā ar smilti."⁴⁶

Latviešu boļševiki vairākkārt centrālajos laikrakstos asi kritizēja LSD CK un Ārzemju komiteju. Šeit jāatzīmē J. Bērziņa-Ziemeļa regulārās korespondences laikrakstam "Социалдемократ". "Социалдемократ" J. Bērziņš-Ziemeļis LSD CK raksturoja kā negatīvu spēku, kurš ved šauru frakcionāru darbību un uzstājas kā kreisā revolucionārā LSD novirziena cenzors un nomelnotājs. "Mūsu CK neparāda nekādu iniciatīvu, nedz politisko vadību; viņa aizmirst pat visbiežāk un tuvākos uzdevumus, piemēram, jautājumu par mūsu kongresa sasaukšanu, tērē spēkus un līdzekļus, lai apvienotos ar likvidatoriem un viņu draugiem".⁴⁷

Lai gan 1910. - 1911. gadā meļševikiem izdevās LSD vadošās iestādēs iegūt vairākumu, LSD pamatmasa palika boļševistiska. Tas sevišķi spilgti izpaudās Latvijas vietējās sociāldemokrātiskās organizācijās, kā arī LSD ārzemju grupās. Strādnieku kustības atdzīvināšanās radīja ticību proletariāta izvirzītajiem uzdevumiem un reizē deva jaunu stimulu likvidatorisma būtības atsegšanai. Ar 1912. gadu cīņā pret likvidatorismu sākās jauns posms, proti, partijas biedri boļševiki "uzsāka izšķirošu sistemātisku uzbrukumu maziniciskai vadībai un - pats galvenais - nodibināja par-

⁴⁶ ИКР СК Партии архива, 15. ф., 2. апр., 25. листа, 12. лара.

⁴⁷ "Социалдемократ", 31. нр., 1913. г.

tijā pirmo reizi Latvijas sociāldemokrātijas vēsturē savu organizāciju. Pretstatā meņševistiskai Ārzemju komitejai latviešu boļševiki - emigranti izveidoja Ārzemju grupu biroju. Šā Ārzemju biroja vadībā tika noorganizēta boļševistiska orgāna "Biļetena" iznākšana, kurš asi uzbruka likvidatorismam. Lielu vērību Ārzemju grupu "Biļetens" veltīja LSD ārzemju grupu darbam, to vadīšanai, boļševisma nostiprināšanai tajās.

Pateicoties aktīvas un konsekventas cīņas uzskāšanai 1912. gadā latviešu boļševiki ārzemēs soli pa solim attīrīja LSD vadošās iestādes no meņševikiem-likvidatoriem, sagatavoja boļševisma uzvaru LSD IV kongresā.

A. Straume

**LKP DARBĪBA TAUTAS MASU SOLIDARITĀTES JĒTU
AUDZINĀŠANĀ AR KAPITĀLISTISKO ZEMJU DARBAĻAU-
DĪM 1920.- 1934.g.**

Viens raksta ietvaros nav iespējams pilnīgi un vispusīgi apskatīt visas problēmas, kas saistītas ar solidaritātes jētu audzināšanu, tāpēc šinī rakstā pakavēšos galvenokārt pie diviem momentiem - par pareizas starptautiskās informācijas sniegšanu darbaļaudim un par starptautiskās komunistiskās kustības pieredzes izmantošanu Latvijā.

Starptautiskajai informācijai bija liela nozīme Latvijas darbaļaužu audzināšanā proletāriskā internacionālisma garā. Buržuāziskā propaganda centās pierādīt, ka notikumi pasaulē risinās viņai labvēlīgā garā - kapitalisms nostiprinās, šķiru cīņa vājinās utt. Latvijas kompartijai bija svarīgi pierādīt pretējo, informēt darbaļaudis par vienkāršo cilvēku stāvokli kapitāla kundzības zemēs, parādīt, ka ne tikai Latvijā, bet arī pārējās kapitāla kundzības zemēs darba cilvēkam klājas grūti. Svarīgi bija arī pierādīt, ka strādnieki visā pasaulē nebūt negribēja samierināties ar savu pašreizējo stāvokli, par ko liecināja asās šķiru cīņas. Tas viss parādīja Latvijas darba tautai, ka līdzīgos apstākļos dzīvo un cīnās arī pārējo kapitālistisko zemju darbaļaudis, lika viņiem justies kā lielās vienotās internacionālās darbaļaužu saimes locekļiem.

Starptautiskā informācija veicināja ne tikai darbaļaužu starptautiskās solidaritātes jētu attīstību, tā Latvijas kompartijai palīdzēja nospraust pareizo cīņas taktiku. LKP panākumi un neveiksmes lielā mērā atkarājās no šķiru spēka samēra starptautiskajā arenā -

to vajadzēja gēmt vārā, plānojot Latvijas kompartijas uzdevumus attiecīgajā momentā.

Liela nozīme bija arī starptautiskās strādnieku kustības, starptautiskās komunistiskās kustības pieredzes apgūšanai. Vajadzēja prasīt izmantot citu zemju bagāto pieredzi, kā arī censties neatkārtot tur sastopamās kļūdas.

Jautājums par starptautiskā stāvokļa novērtējumu un līdz ar to pareizas taktikas izstrādāšanu IKP pacēlās tālīt pēc padomju varas krišanas Latvijā 1919. gadā. Tautā laikā Rietumeiropā bija revolucionārās kustības uzplūdi. Tādos apstākļos bija arī zināms pamats cerēt uz sekmīgu sociālistiskās revolūcijas attīstību Rietumeiropā, sevišķi Vācijā. Tādā garā arī novērtēja starptautisko situāciju Latvijas kompartijas 18. konference, kas sanāca Rīgā 1920. gada jūnijā.¹

IKP 19. konference, kas sanāca 1920. gada decembrī, viens jautājums bija veltīts starptautiskajam stāvoklim un viens jautājums - Komunistiskās Internacionāles II kongresam. Referents par starptautisko stāvokli atzīmēja, ka "cipas Vakarēiropā pēdējā laikā gan neiet tik straujā tempā, kā to varētu vēlēties, sevišķi tādu valstu proletariāts, kā Latvijas, kurai izredzes ir tieši atkarīgas no cipu iznākuma imperiālistiskajās lielvalstīs, bet šī cipa tomēr norit bez apstājas un pašreiz ir iegājusi noteiktas nošķirošanās un organizētas revolucionāras kustības stadijā, kuru vada Kominterne."²

Pēc debatēm starptautiskā stāvokļa jautājumā³ konference pieņēma rezolūciju, kurā bija dots samērā izsmeļošs un visumā pareizs starptautiskā stāvokļa raksturojums⁴.

Lielu interesi kongresa delegātos izraisīja ziņojums par Komunistiskās Internacionāles II kongresu. Referents deva izvārstu starptautiskās komunistiskās kustības vērtējumu, ziņoja par daudzu jaunu kompartiju izveidošanos

¹ IKP rezolūcijas un lēmumi, Rīgā, 1958. g., 235.-236. lpp.

² IKP 19. konference, "Spartaks", 1921. g., 19. lpp.

³ Turpat.

⁴ IKP rezolūcijas un lēmumi, R., 1958., 248.-249. lpp.

un nostiprināšanos. Laikā starp IKP 18. un IKP 19. konferenci partijas nelegālajā presē tika publicēti uzņemšanas noteikumi Komunistiskajā Internacionālē. Tos apsprieda un pieņēma gan partijas vietējās organizācijas⁵, gan arī IKP 19. konference, kas pieņēma lēmumu, iestāties Kominternā.⁶

Starptautiskā stāvokļa vērtējums un pasaules revolūcijas izredzes atradās IKP un IKJS uzmanības centrā visu pēckara revolucionārās kustības uzplūdu laikā. Tā, piemēram, IKJS II kongress, kas sanāca 1922. gada janvārī, CK deva norādījumu "radīt biedros ciešu pārliecību, ka kapitālisma sabrukums progresē un ir neizbēgams, un, ka tādēļ vispasaules revolūcijas šānses nav mazinājušās"⁷. Arī partijas un komjaunatnes vietējo organizāciju satiksmēs darba kārtībā parasti bija jautājums par starptautisko stāvokli un starptautisko komunistisko kustību.⁸ Daudz materiāls par starptautiskās dzīves notikumiem deva arī partijas un komjaunatnes nelegālā prese un revolucionārās lapas. Tas viss veicināja revolucionārās cīņas pieaugumu un Latvijas darbaļaudu starptautiskās solidaritātes jūtu nostiprināšanos.

Starptautiskajam proletariātam/izdevās izmantot revolucionāros uzplūdus no 1920.-1923. gadam, lai panāktu sociālistiskās revolūcijas uzvaru vēl kādā zemē bez Padomju Savienības. Pamazām kapitālisms nostiprinājās, revolucionārās kustības uzplūdi kļuva sīvien vājāki. Līdz ar to attiecīgus secinājumus vajadzēja izdarīt starptautiskajai komunistiskai kustībai par starptautiskā stāvokļa vērtējumu un atbilstoši mainīt komunistisko partiju taktiku.

Latvijas Komunistiskās partijas 7. kongress sanāca 1923.g. februārī. Šinī laika posmā vēl revolucionārie uzplūdi nebija beigušies, taču jau varēja manīt kapitā-

⁵ IKP 19. konference, "Spartaks", 1921., 14.-15.lpp.

⁶ IKP rezolūcijas un lēmumi, R., 1958., 248.lpp.

⁷ IKP CK Partijas arhīvs, 240.f., 1.apr., 7.lieta, 64.lapa.

⁸ Turpat, 240.f., 1.apr., 1. 6., 9., 10., 21., 33.utt.

lisma stabilizācijas iezīmes. Kominternes un VK(b)P vārdā kongresā uzstājās Buharins. Viņš deva arī starptautiskā stāvokļa vērtējumu. Buharins norādīja, ka sociālistiskā revolūcija Rietumeiropā tik drīzā laikā nav gaidāma - vispirms ir jāiekaro strādnieku šķiras vairākums un, lai to izdarītu, jālikvidē sociāldemokrātu iespaids masās.⁹ Tomēr Buharins uzskatīja kapitālisma atjaunošanos par neiespējamu - viņš uzskatīja, ka perspektīvā Rietumeiropā iespējama vai nu revolūcija vai sabrukums.¹⁰

Šinī jautājumā kongresā izraisījās ļoti dzīva domu apmaiņa. Sevišķi asas debātes izraisīja raksts IKP nelegālā žurnālā "Cīņas Biedra" 18. numurā ar pseidonīmu Lms. Raksta autors uzskatīja, ka IKP programmas projekta vispārējā daļē revolucionārās situācijas novērtēšanā jāstripo vārds "Vispasaules": "Saskaņā ar to pašu lietderīgi būtu stripot izteiciena "iesācies vispasaules proletāriskās komunistiskās revolūcijas laikmets" vārdu "vispasaules", jo pašreizējā komunistiskā revolūcija ir vispasaules tikai pēc savas idejas un tendences, kura, spriežot pēc pēdējo gadu kustības gaitas un pašreizējā stāvokļa, būs tik ilgstoša, izplatīsies tik tāli un nepilnīgi, ka vārds "vispasaules" ir teksts par stipru un var novest pie stipriem pārpratumiem."¹¹

Lms arī norādīja, ka "valstu savstarpējās attiecības pēc revolūcijas arvien vairāk nokārtojas... šķiru attiecības ievirzas normālās sliedēs."¹²

Daniševskis, lai atspēkotu Lmu, referātā par IKP programmu ar diezgan plašu faktiskā materiāla palīdzību centās pierādīt, ka galvenajās kapitālistiskajās valstīs, tai skaitā Anglijā un Francijā joprojām progresē

⁹ IKP 7. kongress, "Spartaks", 1923.g., 6. lpp.

¹⁰ Turpat, 4. lpp.

¹¹ Cīņas Biedra, 18. nr.

¹² Turpat.

saimnieciskais sabrukums.¹³

Ims savā rakstā norāda, ka PSRS cenšas nostiprināt saimnieciskos sakarus ar kapitālistiskajām valstīm ne tikai savas saimniecības atjaunošanas interesēs, bet, "lai dotu iespāju atjaunoties arī kapitālistisko lielvalstu saimniecībai, kuras uzplaukšana varēs atkal vienot strādnieku šķiru un darīt to spējīgu uz sevis atsvabināšanu no kapitālisma... Valstu proletāriskās problēmas sāk nobālēt, salīdzinot ar saimnieciskām. Uz to spiež draudošais pasaules saimnieciskais stāvoklis, par kuru nepriecājas neviens valsts un neviens partija."¹⁴

Par šīm rindām Daniševskis ļoti asi uzbruka Imam: "Par šādām lietām komunistu partijā nepatur... Tā ir atšķiršanās no Kominternes uzskatiem un kapitālistiskās saimniecības uzlielīšana pretim proletariāta politikai. Vismaz mums jāpiespiež klusēt šādu uzskatu biedrus. Iznāk, ka komunistiskās partijas gribētu palīdzēt kapitālam pacelt savu saimniecību... Ja kapitāls nevar izpildīt, lai bankrotē."¹⁵

Biedri, kas uzstājās debatēs pēc Daniševska referāta, pareizi norādīja, ka Daniševskis Ima kritizējis par stipru, ka viņu diskusijā neredzot sevišķu ļaunumu, ka citādi Daniševskis nebūtu sācis rakstīt par programmu. Delegāti norādīja, ka "starptautiskā stāvokļa novērtēšanā Ims ir gājis par tālu (citi - kļūdijs), bet nevar skatīties vienīgi uz autoritātēm - katra uzdevums ir laist savu domu klajā. Ja nebūtu domu apmaiņas un visiem tiktu aizbēzta mutes, tad mums vairs nebūtu masu partijas, tad vispārīgi strādāt būtu neiespējami."¹⁶

¹³ IKP 7. kongress, "Spartaks", 1923., 39. lpp.

¹⁴ Cīņas Biedra, 18. nr.

¹⁵ IKP 7. kongress, "Spartaks" 1923., 43. lpp.

¹⁶ IKP 7. kongress, "Spartaks" 1923., 48. lpp.

Atsevišķs jautājums IKP 7. kongresā bija veltīts Komunistiskās Internacionāles darbībai. Par šo jautājumu runāja Buharins un Zinovjevs un plašāku ziņojumu sniedza Stučka. Buharins norādīja, ka Kominterne ir kļuvusi par milzīgu spēku - tā apvieno vairāk nekā 60 partijas, kompartijām ir sevišķi liels iespaids masās tādās zemēs kā Vācija, Čehoslovākija, Francija u.c.¹⁷ Stučka norādīja, ka starp otro Internacionāli un Kominterni ir principiāla atšķirība ne tikai idejiskā, bet arī organizatoriskā ziņā - sākot ar Kominternes 4. kongresu Kominternes Izpildu komiteja no federatīvas priekšstāvēniecības ir pārvērsta par vienotu vēlētu vadošu orgānu, kam ir tiesības iejaukties atsevišķu kompartiju iekšējās lietās.¹⁸ Par šo Kominternes lēmumu sevišķi lielu kņadu sacēla dažādu zemju sociāldemokrāti - tas esot Maskavas diktāts.¹⁹ Kominternes Izpildu komitejas palīdzība atsevišķām kompartijām bija ļoti nepieciešama, jo tās bija jaunas ar samērā mazu revolucionārās cīņas pieredzi. Tā, piemēram, Kominternes iejaukšanās palīdzēja iztīrīt Francijas Kompartiju no oportunistiem, novērst tajā šķelšanos, atrast tai pareizas attiecības ar arodbiedrībām. Daudz Kominterne ir palīdzējusi arī Čehoslovākijas un Itālijas kompartijām.²⁰

Sakarā ar revolucionārās situācijas vējināšanos kompartijām vajadzēja izstrādāt jaunu taktiku. Stučka teica, ka ir starpība iekarot masu prātus priekš revolūcijas, priekš barikādām, un iekarot šos prātus priekš tam, lai nomaksātu 20 fenīkus mēnešmaksas un balsotu par sociāldemokrātiem. Kominternei vajadzēja palīdzēt to visu izdarīt.

Liela loma Kominternei bija arī IKP dzīvā. Vairākas reizes sarežģītos gadījumos IKP vadītāji griežas pie Kominternes vadošajiem darbiniekiem pēc padoma.

¹⁷ IKP 7. kongress, "Spartaks", 1923., 5.lpp.

¹⁸ Turpat, 35.lpp.

¹⁹ Turpat.

²⁰ Turpat.

Daudzreiz šos padomus izdevās izmantot. Taču diezgan bieži situācija Latvijā mainījās ļoti strauji, rīkoties bija nepieciešams tūlīt un vajadzēja pieņemt atbildīgus lēmumus bez konsultēšanās ar Kominterni.

Ar Kominternes starpniecību visas pasaules darbaļaudis uzzināja par notikumiem Latvijā - par balto teroru un Latvijas buržuāzijas zvērībām. Tā, piemēram, Kominternes Izpildu komiteja savā sēdē pieņēma speciālu uzsaukumu visas pasaules darbaļaudīm sakarā ar IKP vadošo darbinieku Augusta Arāja Bārceš un Šilfa-Jaunzema noslepkavošanu.²¹

Kominternes vadošie darbinieki IKP 7. kongresā augstu novērtēja Latvijas komunistu darbību - tās taktiku - sevišķi legālā un nelegālā darba savienošanu.²²

Sākot jau ar Kominternes 3. kongresu, IKP pārstāvis legāja Komunistiskās Internacionāles Izpildu komitejā, kas arī jāuzskata kā IKP darbības augsts novērtējums.²³

Balstoties uz IKP kongresu, konferenču un nelegālajā presē sniegtajiem materiāliem, starptautiskā stāvokļa un starptautiskās komunistiskās kustības jautājumus apsprieda arī partijas un komjaunatnes vietējās organizācijas gan Rīgā²⁴, gan provincē.²⁵ Visās Rīgas rajonu un IKP apgabalu konferencēs parasti pirmais jautājums bija veltīts starptautiskajam stāvoklim. Viens no Rīgas organizācijas delegātiem IKP 23. konferencē pat atzīmēja, ka "Rīgas organizācijā bija paradums daudz runāt par starptautisko stāvokli, bet gandrīz nemaz par Latvijas stāvokli."²⁶

IKP 23. konference sanāca 1926.g. jūnijā. Sakarā ar to, ka neilgi pirms konferences IKP nelegālajā žurnālā "Cīņas Biedrs" bija publicēti Kominternes Izpildu komitejas 6. paplašinātā plēnuma materiāli par starptautisko stāvokli²⁷, konference nolēma speciālu referātu par

²¹ IKP 7.kongress, "Spartaks", 1923., 35.lpp.

²² Turpat, 78.-79.lpp.

²³ Turpat, 35.lpp.

²⁴ IKP CK Partijas arhīvs, 240.f., 1.apr., 4.lieta, 8.lp., 22.-23.lp.

²⁵ Turpat, 22.lieta, 1.lp. 23.lieta 4.-6.lp

²⁶ IKP 23. konference, "Spartaks", 1926.g., 21.lpp.

²⁷ "Cīņas Biedrs", 1926.g., 3.nr.

starptautisko stāvokli laika trūkuma dēļ nelasīt, taču IKP CK pārskata ziņojumā un debatēs par šo ziņojumu tika skarti arī starptautiskā stāvokļa jautājumi. Pārskata ziņojumā tika norādīts, ka neskatoties uz lielām grūtībām sakarā ar revolucionārās situācijas izbeigšanos, starptautiskā komunistiskā kustība turpinā nostiprināties, ka Kominternē pašlaik ir 4,6 miljoni biedru.²⁸ Debatēs biedri norādīja, ka skaidras revolūcijas perspektīvas trūkums apgrūtina kompartijas un komjaunatnes darbību kā uz laukiem, tā pilsētās.²⁹

Šāda veida grūtības ir raksturīgas ne tikai Latvijas, bet visu zemju kompartijām revolucionārās kustības atplūdu periodos.

Speciāls jautājums konferencē bija veltīts Latvijas saimnieciskajam un politiskajam stāvoklim. Šinī konferences darba kārtības punktā blakus citiem jautājumiem tika samērā sīki apskatīta buržuāziskās Latvijas vieta imperiālistisko valstu sistēmā. Konference norādīja, ka buržuāziskās Latvijas iesaistīšanās imperiālistisko valstu saimnieciskajā un politiskajā sistēmā nav bijusi tai izdevīga - tirdzniecības bilance kļuvusi pasīva. Neskatoties uz to, Latvijas buržuāzija no ārzemēm ieveda preces nevis vajadzīgas ražošanas attīstībai, bet gan buržuāzijas personīgajam patēriņam. "Pašu pilsoņu tautsaimnieki konstatē, ka draud briesmas, ka buržuāzija Latviju apēdis apelsīnos, nodzers konjakkā un izlaišis smaržu zālēs - parfimērijās."³⁰

Novērtējot ārzemju kapitāla lomu, IKP pielaida zināmu vienpusību, norādot, ka tas saimnieciskajā dzīvē nespēj gandrīz nekādu lomu - ka tie ir ieguldīti jūrmalās spēļu ellē un citos līdzīgos, tīri spekulatīvos uzņēmumos³¹. Patiesībā, kā to pierāda profesora Leita pētījumi, šiem kapitāliem bija svarīga loma Lat-

²⁸ IKP 23.konference, "Spartaks", 1926., 4.lpp.

²⁹ Turpat, 33.lpp

³⁰ IKP rezolūcijas un lēmumi, R., 1958., 310.lpp.

³¹ Turpat.

vijas saimnieciskajā dzīvē.

23. konference norādīja arī, ka pašas buržuāziskās Latvijas valdošās aprindas netic buržuāziskās iekārtas ilgai pastāvēšanai, un tāpēc viņi savus kapitālus plašos apmēros pārvērsē ārzemju valūtā un nogulda ārzemju bankās jeb atkal, dolāros iemainītus, glabā savos naudas skapjos, bet savus veikalnieciskos maksājumus cenšas kārtot ar vekseļiem un valsts bankas kredītiem.³² Šāda buržuāziskās Latvijas valdošo aprindu nedrošība par savu nākotni vairoja darbaļaužu ticību tam, ka nemaz nev tik tālu tas laiks, kad viņi būs tiešie saimnieki Latvijā.

Visumā pareizi parādot buržuāziskās Latvijas vietu imperiālistisko valstu sistēmā, 23. konference tomēr pārspilēja Latvijas atkarību no lielvalstīm: "Latvija kā patstāvīgs faktors starptautiskajā politikā nespēlē nekādu lomu... Latvijas diplomātiem - sūtpiem ārzemēs, kā arī priekšstāvjiem Tautu Savienībā ir tikai paklausīgu sulaiņu loma. Tādēļ viņu diplomātija tiek galvenā kārtā vesta pa ķēķa durvīm. Pa parādes durvīm viņus ielaiž tikai svinīgos gadījumos (dažādas starptautiskas konferences), kur sulaiņu pakalpojumi nepieciešami vajadzīgi."³³

Nevar, protams, buržuāzisko Latviju un viņai līdzīgās sīkās kapitālistiskās valstiņas salīdzināt ar tādām marionešu režīmiem, kādi, piemēram, pašlaik eksistē Dienvidvjetnamā un Dienvidkorejā, kam tikpat kā nav savas iekšējās sociālās bāzes un kas turās tikai uz ārzemju interventu durkļiem. Par buržuāziskās Latvijas un viņai līdzīgo PSRS mezo kaimiņvalstu zināmu, kaut gan visai relatīvu, patstāvību liecina kaut vai tas, ka laikā no 1920.g. līdz 1940.g. imperiālistiskajām lielvalstīm, neskatoties uz visām pūlēm, tā arī neizdevās radīt vienotu pretpadomju bloku pie PSRS robežām - sīko valstiņu savstarpējās pretrunas izrādījās stiprākas ne-

³² IKP rezolūcijas un lēmumi, R., 1958., 311. lpp.

³³ Turpat, 314. lpp.

kā imperiālistisko lielvalstu iespējas tās pārvarēt.

Nākošā LKP 24. konference senāca 1927. g. augustā. Konferencē starptautiskajam stāvoklim bija veltīts speciāls jautājums. Konference pirmo reizi deva izvārstu kapitālisma daļējas stabilizācijas perioda raksturojumu. Tēzēs par starptautisko stāvokli tika norādīts, ka galvenais, kas jāņem vērā starptautiskā stāvokļa novērtēšanā, ir divi pretpoli, ap kuriem grozās pasaules saimnieciskā un politiskā dzīve - vienā pusē trūdošā kapitalistiskā pasaule ar Angliju priekšgalā un otrā pusē - PSRS, kas ceļ sociālismu. Ap PSRS grupējas viss dzīvais un revolucionārais - revolucionāra strādnieku kustība kapitalistiskajās valstīs un nacionālā atbrīvošanās kustība.³⁴

Ļoti svarīgs bija kapitālisma daļējās stabilizācijas perioda raksturojums: "Lielā kapitalistiskās iekārtas mehānisma satrūdēšanas un iziršanas process nevar norisināties vienā dienā vai vienā gadā. Šis process, kuru ievadīja pasaules karš un tam sekojošās revolūcijas, vēl prasīs gadu desmitus, kurā laikā ir iespējama īsi relatīva (pārejoša) rakstura uzplaukuma periodi, tomēr vispārējā gaita noteikti virzās uz sabrukumu."³⁵

Šis formulējums norādīja, ka grūtos revolucionārās cīņas apstākļos atrodas ne tikai Latvijas darbaļaudis, bet arī visu galveno kapitalistisko valstu darbaļaudis, ka partijas taktika jāorientē uz ilgstošas cīņas apstākļiem.

Ļoti svarīgi bija tas, ka tēzes norādīja ne tikai uz kapitālisma stabilizāciju, bet arī uz šās stabilizācijas daļējo un relatīvo raksturu.³⁶ Analizējot atsevišķu kapitalistisko zemju saimniecisko un politisko stāvokli un šķiru cīņu šajās zemēs, tēzes parādīja, ka

³⁴ LKP Rezolūcijas un lēmumi, R., 1958., 336. lpp.

³⁵ Turpat, 336. lpp.

³⁶ Turpat, 337. lpp.

būtu maldīgi domāt, ka gaidāms ilgstošs kapitalisma ziedu laikmets, kā to centās iedomāties paši kapitalisti.³⁷

Svarīga vieta tēzēs un arī tanī laikā iznākošā Kompartijas nelegālajā presē bija veltīta Ķīnas revolūcijas atspoguļošanai. Tas arī saprotams, jo kapitalistiskajā pasaulē tanī laikā, izņemot Anglijas ogļraču streiku, nebija sevišķi spilgtu revolucionārās cīņas uzliesmojumu. Tāpēc arī bija svarīgi pierādīt, ka kapitalistiskajā pasaules sistēmā nebūt nav viss labākajā kārtībā.³⁸

Partijas CK pārskata ziņojumā 24. konferencei daudz vērības bija veltīts Kominternes darbībai. Apskatot lielāko kompartiju - VK(b)P, Ķīnas Komunistiskās partijas, Anglijas Kompartijas, Vācijas, Francijas, Itālijas un citu zemju kompartiju darbību, CK referents pierādīja, ka neskatoties uz grūtajiem darbības apstākļiem, šo zemju kompartijas pilnveido savu taktiku un idejiski un organizatoriski nostiprinās.³⁹

Ipaša vērība konferencē tika veltīta Latvijas kaimiņzemju - Igaunijas, Lietuvas un Polijas komunistu darbībai. Jo vairāk tāpēc, ka šo zemju kompartijas darbojās tikpat grūtos nelegālās cīņas apstākļos kā Latvijas kompartija un viņām bija sevišķi daudzākā kopīga taktikas jautājumos.⁴⁰

Informācijai par starptautiskās komunistiskās kustības panākumiem bija liela nozīme. Bet ne mazāk svarīga nozīme bija starptautiskās komunistiskās kustības taktikas popularizēšanai. Pārejs no pēckara revolucionārās kustības uzplūdu laikmeta uz kapitalisma daļējās stabilizācijas laikmeta prasīja radikāli mainīt kompartiju taktiku. Apmēram triju gadu laikā līdz IKP 24. konferencei

³⁷ IKP rezolūcijas un lēmumi. R., 1958., 337.-339. lpp.

³⁸ Turpat, 337.-341. lpp.

³⁹ IKP 24. konference, "Spartaks", 1927., 53.-54. lpp.

⁴⁰ Turpat.

dažādu zemju komunistiskās partijas bija uzkrājušas ievērojamu cīņas pieredzi jaunajos apstākļos. Viens no Kominternes galvenajiem uzdevumiem bija apkopot, kritiski novērtēt un popularizēt šo pieredzi. Tāpēc arī LKP CK ziņojumā par Kominternes darbību liela vērība bija ierādīta taktikas jautājumiem.

Kā galvenie starptautiskā rakstura uzdevumi kompartijām tika minēti starptautiskās revolucionārās kustības atbalstīšana (konkrētajā momentā Ķīnas revolūcijas atbalstīšana), cīņa pret imperiālistu gatavošanos uzbrukumam Padomju Savienībai, cīņa pret gatavošanos karam pašu imperiālistisko valstu starpā.⁴¹

Kominterne deva arī rindu norādījumu partijas taktikai valstīs iekšējās dzīves jautājuma risināšanā.⁴²

Dažās iepriekšējās LKP konferencēs, galvenokārt laika trūkuma dēļ, netika atklātas debātes starptautiskā stāvokļa jautājumos, vai arī tās bija diezgan īsas. 24. konferencē izvērsās plašas debātes šajā jautājumā. Tajās piedalījās gandrīz visi delegāti, no kuriem daudzi uzstājās vairākas reizes, pie tam debāšu gaitā viņu nostāja vienā otrā gadījumā arī mainījās, kas liecināja par to, ka šīs debātes bija vajadzīgas un daudz ko deva delegātiem. Galvenais strīdīgais jautājums bija kara jautājums. Delegāti strīdījās par to, cik reālas ir kara briesmas, vai lielāka varbūtība ir, ka karš izcelsies PSRS un kapitālistisko valstu starpā, vai arī pašu kapitālistisko valstu starpā; kādi lozungi šinī sakarībā ir jādod mums - vai jācinās arī pret karu pašu imperiālistu starpā.

Debatēs tika skarti arī jautājumi par kapitālisma daļējo stabilizāciju un Ķīnas revolūcijas vērtējumu.

Kara jautājumā delegāti dalījās divās diezgan atšķirīgās grupās. Viena delegātu daļa visu vērību piegrieza tikai kara draudiem pret PSRS un noliedza vai arī nenovēr-

⁴¹ LKP 24. konference, "Spartaks", 1927., 55.lpp.

⁴² Turpat.

tēja kara iespējamību pašu imperiālistisko valstu starpā. Otrā delegātu grupa, norādot, ka kara briesmas pret PSRS pašlaik ir galvenās, atzīmēja, ka nedrīkst izlaist no acīm arī kara iespējamību pašu imperiālistisko valstu starpā un attiecīgi arī jāorientē masas. Pie pirmās grupas piederēja divi Rīgas organizācijas delegāti, Zemgales organizācijas delegāts Nr.2 u.c.

Zemgales delegāts Nr.2 norādīja, ka, "ja runā par kara iespējamību tuvākajā laikā, tad runa var būt tikai par karu starp kapitālistiskajām valstīm un PSRS. Kapitālistiskām valstīm patlaban ir nepieciešams panāšāt un nostiprināt tirgus; turpretim PSRS ir šīs tieksmes ierobežošs faktors... Kamēr pastāv PSRS, kapitālistiskā ražošana un līdz ar to visu kapitālistiskā iekārta nevar būt droša par sevi... Kamēr pastāv PSRS, imperiālisti nekad nenocīs līdz karam savā starpā."⁴³

Kā redzam no otrā pasaules kara sākuma, šis pārejošs nepiepildījās.

Rīgas delegāts Nr.1 norādīja, ka "Anglijas progresējošais saimnieciskās dzīves sabrukums pasīna šķiru pret-runas pašā Anglijā un Ķīnas atsvabināšanās cīņā vēl vairāk pasliktina visas saimniecisko stāvokli. Visu nelaimju cēloni Anglijas imperiālisti redz PSRS" - tāpēc arī angļu imperiālisti par katru cenu centīsies noorganizēt pretpadomju blokus un izraisīt karu pret Padomju Savienību."⁴⁴

Kā redzam no vēstures gaitas, Rīgas delegāts mazliet pārspilēja Anglijas saimniecisko sabrukumu un Anglijas karšanas apetīti - šis pretpadomju drudzis Anglijai diezgan ātri pārgāja.

Lielākā daļa delegātu norādīja, ka tomēr nevajaga nopemt no dienas kārtības jautājumu par karu pašu imperiālistisko valstu starpā. CK lauku organizators norādīja: "Neskatoties uz to, ka kara briesmas pret PSRS ir

⁴³ LKP 24. konference, "Spartaks", 1927., 15.-16.lpp.

⁴⁴ Turpat, 14.-15.lpp.

realākas, nav izslēgta arī imperiālistiska kara iespējamība. Koncentrēdami vispasaules strādniecības un pārājo darbaļaužu uzmanību tikai pret intervencijas kara briesmām, imperiālistiskais karš mūs var pārsteigt nesagatavotus. Un lai tas nenotiktu, mūsu uzmanība jākoncentrē un spēki jāmobilizē kā prickš viena, tā otra kara briesmu atsišanas."45 Viņam pievienojās komjaunatnes pārstāvis: "Tos sīkos konfliktus, kuri norisinās Balkānos un citur, nekādā ziņā nevar uzskatīt par mazo valstiņu lietu. Aiz pēdējo mugurām stāv lielvalstis. Tāpēc pēc būtības tā ir cīņa starp imperiālistiskām valstīm. "Zemgale Nr.2" to neņem vērā. Viņa domu līdz galam novedot, mēs nonākam pie šāda absurda, kā imperiālistiska kara neiespējamību nākotnē... Teikt, ka imperiālisti nekaros savā starpā, kamēr pastāvēs PSRS, nozīmē imperiālistiskā kara pilnīgu noliegšanu nākotnē. Tas principiāli nepareizi un praktiski nelietderīgi."46

Noslēdzot šo domu, CK lauku organizators norādīja, ka "pretrunu izzušana imperiālistisko valstu starpā miera ceļā nav iespējama un tāpēc agri vai vēlu karš starp viņām neizbēgams."47

Zemgales delegāts Nr.1 teica, ka ekonomisku apsvērumu dēļ imperiālisti ir spiesti uzlabot attiecības ar PSRS: "Atbrūņošanās konferencēs izjukšana rāda, ka kapitālistu šīsdienu moka intereses pārspēj pat politiskas pretīšķības starp kapitālistisko pasauli un PSRS, ko pēdējās diplomātija visai saprātīgi izlieto PSRS stāvokļa nostiprināšanā."48

Noslēdzot debates par šo jautājumu, IKP CK referents rezumēja visu iepriekš teikto un deva norādījumus partijas propagandai masās kara un miera jautājumā: "Ir ļoti daudz degoša materiāla, lai izceltos karš starp imperiālistis-

45 IKP 24. konference, "Spartaks", 1927., 19. lpp.

46 Turpat, 18. lpp.

47 Turpat, 19. lpp.

48 Turpat, 13. lpp.

kām valstīm. To uzsver arī Kominterne. Tāpēc nevarām teikt, ka imperialistiskais karš būtu neiespējams. Tomēr drošākas un mums tuvākas ir intervencijas kara briesmas pret PSRS. Tādēļ visa uzmanība jākoncentrē vispirms šinī jautājumā. Starptautiskajam proletariātam jācenšas panākt to, lai šis karš pavisam neizceltos. Bet, ja to neizdodas novārst, jācenšas pēc iespējas ilgāk novilcināt kara sākumu, izmantojot šo laiku plašu masu sagatavošanai cīņai pret karu."⁴⁹

No debatēm varam secināt, ka delegātu lielākā daļa dziļi interesējās par starptautiskajiem notikumiem un spēja dot dziļu marksistisku starptautiskās situācijas vērtējumu. Pēc konferences delegāti sniedza savas zināšanas partijas ierindas biedriem un tie savukārt audzināja darbaļaužu masas. Delegāti labi izprata arī Latvijas komunistu uzdevumus šinī sakarībā - visiem spēkiem cīnīties pret kara gatavošanu ar PSRS. Atsevišķi delegāti pat pārspilēja Baltijas valstu lomu imperialistu pretpadomju plānos: "Mums jānoskaidro masām, ka tādā gadījumā, ja darba tautai izdotos atturēt Baltijas valstis - arī Latviju - karš pret PSRS kļūtu neiespējams."⁵⁰

Jāpiezīmē gan, ka atsevišķi delegāti, balstoties galvenokārt uz situācijas analīzi Anglijā un Austrijā, mēģināja apgalvot, ka kapitālisma daļējā stabilizācija tuvojas beigām. Citi delegāti un CK referents savā galavārdā norādīja, ka pēc atsevišķām valstīm nedrīkst spriest par kapitālistisko pasauli visumā un ka izdarīt tāda veida secinājumus būtu priekšlaicīgi.⁵¹

Starptautiskie jautājumi kapitālisma daļējās stabilizācijas periodā, līdzīgi kā iepriekšējā periodā, bija arī partijas un komjaunatnes apgabalu, pilsētu un vietējo organizāciju uzmanības centrā. Šo organizāciju sanāk-

⁴⁹ LKP 24. konference, "Spartaks", 1927., 19. lpp.

⁵⁰ Turpat, 17. lpp.

⁵¹ Turpat, 15., 20. lpp.

smēs uzstājās IKP un IKJS vadošie darbinieki ar ziņojumiem, tāpat notika diskusijas par starptautiskām problemām.⁵²

Pasaules ekonomiskā krīze no 1929.g. līdz 1933.g. radīja lielas izmaiņas starptautiskajā situācijā un kompartiju darbības apstākļos. Tāpēc šajā periodā starptautiskajai informācijai bija sevišķi liela nozīme. Vajadzēja parādīt Latvijas darbaļaudīm, ka kapitālisma sabrukums pastiprinās visā pasaulē, ka kapitālisti cenšas krīzes smagumu novelt uz darbaļaužu pleciem, kas savukārt neizbēgami noveda pie revolucionārās kustības pastiprināšanās visā pasaulē.

Kapitālisma stabilizācijas beigu posmā un ekonomiskās krīzes sākumā buržuāziskās Latvijas valdošajām aprindām izdevās ievērojami sašaurināt IKP legālās iespējas. Šinī saskarībā arī starptautiskajā informācijā galvenos uzdevumus nācās veikt nelegālajai presei. Bet, par cik IKP nelegālajai presei ir veltīti speciāli pētījumi, pie tās darbības sīkāk nepakavēšos.

Starptautiskiem jautājumiem lielu vērību veltīja IKP VIII kongress, kas notika 1931.g. janvārī un februārī. Referātu šinī jautājumā nolasīja Kominternes pārstāvis V. Knoripš.⁵³ Arī daudzi citi runātāji kongresā skāra starptautiskās problēmas. Svarīgi atzīmēt, ka Knoripš un pārājie oratori nepakavējās pie tekošās informācijas, bet galveno vērību veltīja situācijas strīdīgo jautājumu noskaidrošanai, piemēram, cik lielā mērā ekonomiskā krīze ir veicinājusi revolucionārās situācijas nobriešanu kapitāla kundzības zemēs.⁵⁴ Bija nepieciešams izmantot krīzes radītos apstākļus, bet bija arī jābrīdina no apstākļu pārvērtēšanas, lai priekšlaicīgi neuzsāktu izšķirošās cīņas, kas varētu tikai novest pie sakāves.⁵⁵

⁵² IKP CK Partijas arhīvs, 240.f., 1.apr., 22., 23., 24., 30., 32., 59. lietas.

⁵³ IKP VIII kongress. "Spartaks", 1931., 473.-492.lpp.

⁵⁴ Turpat, 479.-480.lpp.

⁵⁵ Turpat, 482.-485.lpp.

IKP VIII kongresa norādījumu garā starptautisko situāciju pasaules ekonomiskās krīzes periodā analizēja arī IKJS IV kongress, kas sanāca 1931.g. rudenī.⁵⁶ Tāpat šos jautājumus turpināja apspriest partijas un komjaunatnes vietējās organizācijas.⁵⁷

Viens raksta ietvaros nav iespējams parādīt visu daudzpusīgo darbību, ko veica IKP un IKJS Latvijas darbaļaužu solidaritātes jūtu audzināšanā ar kapitālistisko valstu darbaļaudīm. Šim darbam bija milzīga nozīme revolucionārās kustības izaugsmē, cīņā par padomju varas atjaunošanu Latvijā.

⁵⁶ IKP CK Partijas arhīvs, 240.f., 1. apr., 74.lieta.

⁵⁷ Turpat, 240.f., 1. apr., 77., 81., 85. lietas.

I. Kapeniece

PROLETĀRISKĀ INTERNACIONĀLISMA PRINCIPU GARĀ

(IKP vadītās Strādnieku-zemnieku frakcijas darbība III Saeimā, audzinot Latvijas darbaļaudis proletāriskā internacionālisma garā).

1928. gada oktobrī Saeimas sēžu zālē pirmo reizi buržuāziskās Latvijas valsts pastāvēšanas laikā vietas ieņēma seši Strādnieku-zemnieku frakcijas deputāti. Līdz šim strādniecības vārdā Saeimā bija uzstājušies LSSP līderi, faktiski nepauzdami strādnieku šķiras prasības. Viņi gan pretendēja uz Latvijas sociāldemokrātu revolucionāro tradīciju turpinātāju godu, taču praksē arvien vairāk pierādīja pretējo.

Latvijas proletariāta revolucionārās tradīcijas balstījās uz cīņas kopību ar bijušās cariskās Krievijas daudznaģionālo strādnieku šķiru. LSSP oportunistiskie līderi uzgrieza muguru šai ar asinīm slācītai cīņas brālībai. Naidīgos izteicienus pret Padomju Savienību Latvijas meļševiku oficiozs "Sociāldemokrāts" nereti pārspēja buržuāzisko presi. Šis naidis pret pirmo Strādnieku-zemnieku valsti izskanēja arī sociāldemokrātu frakcijas darbībā Saeimā. Tas nestabīda strādnieku masu noskaņojumam. Latvijas proletariāts nevarēja nejust simpātijas pret sociālisma celtniecību Padomju Savienībā, kaut arī taisnību par to viņi nevarēja atrast ne sociāldemokrātiskajā ne buržuāziskajā presē. Strādnieku-zemnieku frakcija, ieiedama Saeimā, par vienu no saviem uzdevumiem uzskatīja darbaļaužu audzināšanu proletāriskā internacionālisma, un visu pirmām kārtām draudzīgas

solidaritātes garā pret Padomju Savienību.

Kaut arī 1927. gadā bija noslēgts tirdzniecības līgums ar Padomju Savienību, buržuāziskās Latvijas nevēlēšanās nodibināt ciešākas draudzības attiecības ar sociālistisko kaimiņu valsti, bija skaidri redzama. Buržuāziskā valdība pret Padomju zemi izturējās rezervēti. Angļu imperiālistu interese par Latviju kā par vienu no organizētā pretpadomju bloka locekļiem 1928. gada otrā pusē un 1929. gadā gan bija atslābusi, taču nebija šaubu, ka buržuāziskā Latvija ir gatava attaisnot ārzemju imperiālistu cerības, līdz ko radīsies tāda vajadzība. Pie kam 1928. un 1929. gadā Latvija stipri tuvinājās panu Polijai, kurai nebija vēlēšanās uzlabot attiecības ar Padomju Savienību¹. Latvijā brīvi darbojās krievu bāltēmiģantu organizācijas, iznāca baltgvardu avīzes, kas atklāti aicināja uz karu pret Padomju Savienību.

Tādēļ jautājums par draudzīgām attiecībām ar sociālistisko kaimiņu zemi izvirzījās vispirms kā aktuāls politisks jautājums, kura labvēlīgā atrisinājumā liela nozīme bija Latvijas darbaļaužu gatavībai aizstāvēt Padomju Savienības drošību. Bez tam draudzīgu sakaru nodibināšana ar Padomju Savienību varēja dot pozitīvus rezultātus ekonomikas jomā. Visu laiku kopš Latvija bija atraita no Krievijas, tās saimnieciskā dzīve nīkuļoja, bet sevišķas grūtības sākās ar 1930. gadu, kad arī Latvijas ekonomiku satvēra krīzes stingie pirksti. Saimniecisko grūtību pārvarēšanā, kā to uzsvēra jau LKP 23. konference, "vienīgā izeja - cieša saimnieciska tuvināšanās ar Padomju Sociālistisko Republiku Savienību".² Taču buržuāziskā valdība netaisījās šos sakarus nostiprināt. Tieši otrādi. Buržuāziskajā un sociāldemokrātiskajā presē parādījās raksti

¹ V. Špols. Slepenā diplomātija. R., 1965..179., 180., 183. lpp.

² "Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi I d., 312. lpp.

par to neizdevīgumu. Šo rakstu nolūks bija attaisnot Latvijas rietumu orientāciju. Bija skaidrs, - jo draudzīgākas izveidosies attiecības ar Padomju Savienību, jo vēsākas tās kļūs ar ārzemju imperiālistiskajām aprindām. Un to Latvijas buržuāzija nevēlējās, kaut arī ekonomiskie sakari ar Padomju zemi bija ļoti izdevīgi. Tādēļ cīņa pret šo pretpadomju orientāciju ieguva vitāli svarīgu nozīmi Latvijas darbaļaužu eksistences nodrošināšanā. Uz Strādnieku-zemnieku frakciju gūlās galvenais smagums šai cīņā, jo tā pēc kreiso arodbiedrību slēgšanas bija kļuvusi par revolucionārās kustības legālo centru Latvijā. Un kaut arvien pieaugošie ierobežojumi un represijas apgrūtināja frakcijas preses un deputātu darbību, tomēr bija zināmas iespējas audzināt un mobilizēt darbaļaudis IKP pausto proletāriskā internacionālisma principu garā.

Latvijas buržuāziskā parlamenta praksē tas bija ārkārtīgs gadījums, kad no deputātu tribīnes atskanēja atklāts aicinājums radikāli pārvērtēt attiecības ar Padomju Savienību. Deputāts O. Jankuss, nolasot Strādnieku-zemnieku frakcijas pretdeklarāciju, paziņoja frakcijas pozīcijas šai jautājumā. Nevērojot buržuāzisko deputātu niknos starpsaucienus, Jankuss teica: "Mēs apsveicam Padomju Savienības pētīso, starptautisko politiku un cīnīsimies par Latvijas mierīgu, saimniecisku, politisku un kulturālu sadarbību ar lielo darba republiku. Latvijas darbaļaudis kopā ar visu zemju apspiestiem slāņiem uzmanīgi seko Padomju Savienības saimnieciskai attīstībai, viņas lielajiem panākumiem visgrūtākos starptautiskos apstākļos."³

Kopš Strādnieku-zemnieku frakcijas ienākšanas Saeimā buržuāziskajā parlamentā bieži atskanēja darba tautas deputātu balsis par draudzīgu attiecību nodibināšanu ar Padomju Savienību. Tiesa, buržuāziskās koalīcijas grupas

³ Latvijas Republikas III Saeimas stenogrammas. I sesija. 1928. g., 194. lpp.

peielaida Strādnieku-zemnieku frakcijas pārstāvi Saeimas ārlietu komisijā, lai noslēptu sevus pretpadomju darījumus. Taču Strādnieku-zemnieku frakcijas deputāti izmantoja Saeimas tribīni, savu presi un kaut arī ļoti ierobežotās iespējas runāt darbaļaužu sapulcēs. Frakcijas avīze "Darbs un maize" parādīja, ka visdažādāko buržuāzisko grupējumu un arī sociāldemokrātiskā prese savā pretpadomju agitācijā, noliedzot un maskējot pašu kara sagatavošanu no imperiālistisko valstu puses, cenšas ietekmēt ļaužu prātus, it kā pati PSRS gribot uzbrukt citām valstīm. Šis pretpadomju agitācijas mērķis bija parādīt PSRS tadā gaismā, it kā katra civilizēta cilvēka pienākums būtu iet karā pret "mežonīgo" padomju varu.⁴

Strādnieku-zemnieku frakcijas deputāti deva pretsparu šim melīgajām ziņām un parādīja, ka Padomju Savienības miermīlīgā ārpolitika izriet no sociālisma celtniecības uzdevumiem, kādus īsteno lielā kaimiņu valsts.

Pārlasot tā laika presi un Saeimas stenogrammas, nevar bez savīļpojuma runāt par Linarda Laicena aizrautīgo darbību šai jomā. Viņa raksti un tēlojumi frakcijas avīzē par dzīvi Padomju Savienībā nespēj atstāt vienaldzīgu lasītāju. Strādnieku-zemnieku frakcijas ieviešana Saeimā 1928. gada rudenī sakrita ar buržuāziskās Latvijas desmitās gadadienas atzīmēšanu. L. Laicena raksti avīzē "Darbs un Maize" sniedz atbildi, ko desmit gadi pēc Oktobra revolūcijas ir devuši Krievijas darbaļaudīm un ko šai laikā ieguvis, pareizāk pazaudējis Latvijas darba cilvēks. Laicena prasmīgā publicista spalva un viņa oratora talants bija spēcīgi ciņas ieroči. Tas spilgti izpaudās 1931. gada pavasarī apspriežot likumprojektu par valsts garantijām eksporta kreditēšanai.

Firms tam valdība, lai uzlabotu krīzes skarto saimniecisko stāvokli ar Latvijas - PSRS tirdzniecisko attiecību nostabilizēšanu, paredzēja 10 miljonu latu apmērā kreditēt Padomju Savienības pasūtījumus. Saeimas sēžu

⁴ Darbs un Maize, 1928., 31.nr.

sāle 1931.gada 8. maijā, apspriežot šo likumprojektu, dūca kā saniknotu un satrauktu bišu spiets. Pirmais tribīnē uzstaidzās Nacionālā bloka (resp. fašistisko aprindu) pārstāvis L. Ausejs. Viņš brīdināja, ka jautājums par kredītiem ir "tīri politisks", un ka tas sekmēsot PSRS piegādu plāna izpildi un pat vispasaules revolūciju⁵. Pēc Auseja savu pretpadomju žulti izgāza demokrātiskā centra deputāts J. Breikšs. Viņš sašutis pārmeta, ka kredīti tiekot izmantoti "nevis nacionālisma vārdā, bet komunisma stiprināšanai"⁶. Šiem deputātiem, kas pūda zināmu buržuāzisko grupējumu uzskatus, naidis pret Padomju zemi aizmigloja acis un neļāva pat skaidri sa- skatīt smago saimniecisko stāvokli Latvijā.

Kad tribīnē parādījās Linards Laicēns, atmosfēra bija augstākā mārā sakarsēta. Ar skaitļiem un faktiem no pašas buržuāziskās statistikas Laicēns pierādīja, ka ne tik daudz Padomju Savienībai, bet Latvijai ir vajadzīgi šie saimnieciskie sekari. Cik izdevīgs ir Latvijas līgums ar Padomju valsti, liecināja tas, ka tirdzniecības līgums ar PSRS deva tādu aktīvu, kas sedza gandrīz visus deficītus Latvijas tirdzniecībā ar citām valstīm. Savā runā, kuras vadmotīvs bija "Kapitālisti vai komunisti?" Laicēns spilgti parādīja sociālistiskās iekārtas pārakumu un Latvijas saimniecībai tik nepieciešamos sakarus ar Padomju Savienību. Laicēna runas laikā Saeimas sālē valdīja klusums. Neatskanēja starpsaucieni. Laicēns ar kaismīgu pārliecību teica, ka frakcija, protams, ir par valdības iesniegto likumprojektu, ne tāpēc, ka "tas dod iespēju uz brīdi buržuāzijai kaut cik stabilizēt savu stāvokli, bet tāpēc, ka tirdzniecības līgums ar Padomju Savienību jau ir devis visus šos trīs gadus iespēju dzīvot arī Latvijas strādniecības lielai daļai. Latvijas revolucionārā strādniecība ir aizstāvējusī un aizstāv šo

⁵ Latvijas Republikas III Saeimas Stenogrammas. IX sesija. 1931.g. 159.lpp.

⁶ Turpat, 163.lpp.

reālo stāvokli un turpmāk arvien vairāk un vairāk prasīja šos ciešos sakarus pastiprināt un attīstīt." ⁷ Nevarēdami pievienoties Strādnieku-zemnieku frakcijas politiskajam viedoklim, daļa buržuāzijas deputātu tomēr bija spiesti piekrist L. Laicena loģikai. Finanšu ministrs Annuss, izsaukdamies, ka "...mēs neesam tik bagāti, ka varētu atsaucīties no eksporta uz Krieviju!" atzina, ka vispareizāko jautājuma izpratni ir devis Laicēns. ⁸ Šai sakarībā buržuāziskajā presē pat parādījās ironizējoši raksti, piemēram, ar nosaukumu "Ko darīt ar finanšu ministru, kam autoritāte Linards Laicēns?" ⁹ Tas tikai raksturoja frakcijas spējas reāli novērtēt stāvokli un apņēmību cīnīties par darba tautas interesēm. Šai cīņai bija vēl jo lielāka nozīme tādēļ, ka tā propagandēja padomju iekārtas pārākumu, audzināja strādniekos apbrīnas un solidaritātes jūtas pret sociāldemokrātiskās iekārtas cēlājiem. Frakcijas avīze "Sarkanā zeme" šai sakarībā rakstīja: "Lai likumprojekts tiktu vai netiktu pieņemts - tam vairs nav izšķirošas nozīmes. Uzvar Linards Laicēns, tas ir, komunistiskā autoritāte." ¹⁰

Pēc plašām debatēm Saeimā un presē likumprojektu pieņēma, un te liels nopelns bija Strādnieku-zemnieku frakcijai.

Deputātu cīņa par draudzīgu sakaru radīšanu ar Padomju zemi bija sistemātiska. Ņemot vērā, ka frakcijai pēc speciāli izdarītajām izmaiņām Saeimas kārtības rullī bija tikpat kā liegta iespēja ne vien iesniegt interpelācijas, bet arī priekšlikumus, Strādnieku-zemnieku deputāti kā taktikas cīņas līdzekļi Saeimā izmantoja jautājumus. No frakcijas iesniegtajiem jautājumiem apmēram viena trešdaļa ir veltīta problēmai par draudzīgu attiecību nodibināšanu ar PSRS. Frakcija reagēja uz ikvienu valdības pretpadomju

⁷ Latvijas Republ. III Saeimas Stenogrammas. IX sesija. 1931. g. 169. lpp.

⁸ Turpat, 177. lpp.

⁹ "Sarkanā zeme", 1931. 8. nr.

¹⁰ Turpat.

soli - sakarā ar saimnieciskā līguma sabotāžas faktiem, pretpadomju izlēcieniem ārpolitikā. 1929. gada sākumā frakcija atkārtoti uzdeva jautājumu ārlietu ministram par kratišanās Sovtorgflota noliktavās Latvijā, regulāriem preses uzbrukumiem Padomju Savienībai un citiem starptautisko tiesību normu pārkāpumiem attiecībā pret Padomju zemi. Sakarā ar ārlietu ministra izvairīgo atbildi uz Strādnieku-zemnieku frakcijas jautājumu un sekojošām debatēm Saeimā, kas rādīja Latvijas valdošo buržuāzisko aprindu nevēlēšanos mainīt iesākto kursu, "Izvestija" ievietoja šo debatu atreferējumu, izsakot bažas, ka Latvijas valdība nenovērtē stāvokļa nopietnību.¹¹ Saimnieciskās grūtības gan spēda buržuāzisko Latviju izmantot tirdznieciskos sakarus ar Padomju Savienību, taču savā ārpolitikā tā joprojām orientējās uz imperiālistiskajām lielvalstīm, kuras ekonomiskās krīzes gados atkal uzmanības centrā izvirzīja intervences gatavošanu pret PSRS.¹² Buržuāziskās Latvijas gatavību iesaistīties šajā avantūrā asi kritizēja IKP savā nelegālajā presē, bet Strādnieku-zemnieku frakcija šo jautājumu varēja izvirzīt atklātībā. Frakcijas deputāti atmaskoja ārzenju militāro personu viesošanos Latvijā, kas sevišķi biežas kļuva 1930. un 1931. gada pavasaros un vasarās, buržuāziskās Latvijas pārstāvju piedalīšanos 1931. gada agrārkonferencē Varšavā, kurai bija pretpadomju ievirze u.c. pretpadomju pasākumus.

Ārlietu ministrs parasti ievilcināja atbildes uz frakcijas jautājumiem. Tā tas notika arī 1931. gada maijā-jūnijā, sakarā ar buržuāziskās Latvijas rīkoto flotes jubileju. Frakcijas jautājumu, kāpēc šajos svētkos ir uzaicātas valstis, bet nav ielūgta viena no vistuvākām kaimiņzemēm - Padomju Savienība, Saeima izskatīja tikai pēc divām nedēļām. Buržuāziskā presē savukārt centās apiet Strādnieku-zemnieku frakcijas deputātu runas. Taču par

¹¹ "Izvestija", 56.nr., 1929.g. 8. marts.

¹² V. Sipols. Slepēnā diplomātija. R., 1965., 215.lpp.

tām darbaļaudis uzzināja no frakcijas izdevumiem.

Ļoti spēcīga bija L. Laicena runa, apspriežot ārlietu budžetu 1931./32. gadam. Viņš norādīja, ka tikai pret-podomju orientācija liek buržuāziskajai Latvijai izšķiest tik lielus līdzekļus militārām vajadzībām." Pašreiz pama-ta jautājums un galvenām kārtām strādniecības pamata jau-tājums ir attiecības, kādas ir kapitālistiskām valstīm ar sociālistisko valsti, ar Padomju Savienību". Laicens runāja, ka Latvijā gan mainās ministru kabineti, bet pret Padomju Savienību" attiecības savos pamatos ir tikai nai-dīgas"...¹³

Kaut arī Strādnieku-zemnieku frakcijas darbība nespēja mainīt Latvijas ārpolitisko kursu, tomēr buržuāziskā valdība bija spiesta būt piesardzīgāka. Taču galvenais šis cīņas rezultāts bija lietu patiesā noskaidrošana darba-ļaudīm. Strādnieku-zemnieku frakcijas deputātu teiktā pe-tiesība sekmēja noskaidrot šķiru attiecības, palīdzēja at-segt buržuāziskās valsts šķirisko raksturu. Šī patiesība veda uz secinājumu, ko izteica L. Laicens vienā no savām runām, ka Istus sakarus ar Padomju valsti var nodibināt ti-kai strādnieku šķira un tās valdība. It īpaši uz pārdomām šajā virzienā daudzus aizveda Strādnieku-zemnieku deputāta O. Jankusa lieta. Viņš Liepājā darbaļaužu sapulcē 1928. ga-da oktobrī aicināja kara gadījumā pret PSRS vārst ieročus nevis pret padomju strādniekiem, bet pret kara izraisītā-jiem. Šo runu, kas faktiski nepārkāpa pretkara agitācijas robežas, kvalificēja kā valsts nodevību un aicinājumu gāzt pastāvošo iekārtu. 1930. gada pavasarī Liepājes apgabal-tiesā piesprieda O. Jankusam 4 gadus cietoksnī. Tiesu pa-lāta apstiprināja šo lēmumu. Tas izsauca strādnieku masās lielu sašutumu un nemieru. Tādēļ Saeimas buržuāziskais vai-rākums neuzdrošinājās izdot strādnieku deputātu piespriedē soda izciešanai. O. Jankusa lietā darbaļaudis izrādīja tādu līdzdalību, ka sociāldemokrāti nespēja slēpt skaudību.

¹³ Latvijas Rep-ikas III Saeimas Stenogrammas. IX se-sija. 1931.g. 604., 605. lpp.

Vīpi pārmeta buržuāziskajai valdībai, ka tā sekņojot komunistu un viņu ideju popularitāti darba tautā. Tā tas tiešām bija. Strādnieku-zemnieku frakcijas deputātu darbībā strādnieki un darba zemnieki arvien vairāk saskatīja visu Latvijā dzīvojošo tautību darbaļaužu interešu patiesu aizstāvēšanu. To pauž vēstules frakcijas avīzei. Sēlpils darba zemnieki, jaunsaimnieki un laukstrādnieki, griežoties pie frakcijas ka "vienīgā strādnieku un nabadzīgās darba zemniecības interešu aizstāvētājas Saeima", bez citiem ierosinājumiem prasīja arī turpmāk cīnīties par draudzību ar padomju zemi un aizstāvēt lozungu "rokas nost... no PSRS un viņas revolūcijas."¹⁴

Latvijas komunistiskā partija turpināja savā darbībā īstenot internacionālās vienības ideju. Latvijas revolucionārajai strādnieku šķīrai šai ziņā bija krietna pieredze, kuru augsti novērtēja V.I.ļeņins. Lūk, vārdi, kurus viņš rakstīja 1914. gada aprīlī: "Latviešu marksisti...strādā centros, kur iedzīvotāju nacionālais sastāvs ir ļoti raibs. Piemēram, Rīgā viņiem iznāk darīšanas ar vācu, krievu, latviešu, ebreju, lietuviešu proletariātu. Un ilgo gada pieredze pilnīgi nostiprinājusi latviešu marksistos uzskatus, ka strādnieku šķīras vietējo organizāciju internacionālās vienības princips ir pareizs!"¹⁵

Latvijas iedzīvotāju internacionālais sastāvs pamato nebija mainījies arī buržuāziskās Latvijas gados. 1930.g. tautas skaitīšanas dati rāda, ka no 1 900 045 iedzīvotājiem 505 088 bija nelatvieši. Tātad katrs ceturtais Latvijas iedzīvotājs bija cittautietis. Pēc skaitliskā sastāva tie iegrupējās sekojošā kārtībā: krievi - 201 778, ebreji - 94 338, vācieši - 69 855, poļi - 59 374, baltkrievi - 36 029, lietuvieši - 25 885, igauņi - 7.893.¹⁶

LKP organizācijās bija iesaistījušies dažādu tautību apzinīgākie strādnieki. Taču LKP darbība strādnieku šķīras

¹⁴ "Sarkanā avīze", 1930. 5.nr.

¹⁵ V.I.ļeņins, "Par revolucionāro kustību Latvijā", R., 1947., 237.lpp.

¹⁶ Latvijas statistikas gada grāmata, 1931., R., 1932., 3.lpp.

internacionālā saliedēšanā buržuāziskās Latvijas gados norisēja citādos apstākļos nekā pirmsoktobra revolūcijas posmā. Latviešu nācija bija kļuvusi no minoritātes par mažoritāti. Latviešu buržuāzijas paustais nacionālisms un šovinisms, ar ko tā centās saindēt latviešu strādniecību, savukārt atviegloja cittautiešu buržuāziskajām un sīkburžuāziskajām partijām pakļaut lielu daļu savas tautības politiski mazizglītoto strādnieku. Sociāldemokrātu rīcība - vārdos izlikties par internacionālistiem, bet darbos vilkties nacionālās buržuāzijas astē, tikai sekmēja nacionālo atšķirību pastiprināšanu. Savās attiecībās pret cittautiešiem sociāldemokrātu līderi parādīja, ka augstāk par strādnieku šķiras cīņas kopību viņi vērtē partejisko piederību. Par to var spriest no Strādnieku-zemnieku frakcijas presē un "Sociāldemokrātā" ievietotiem rakstiem 1929.gada vasarā jautājumā par s.d. partijas attieksmi pret politiskiem bēgļiem no fašistiskās Lietuvas. Buržuāziskās Latvijas iekšlietu ministrs deva uzturēšanās atļaujas tikai tiem bēgļiem, kas saņēma rekomendācijas rakstus no Latvijas SSP. Pēdējā atteicās dot šādus rakstus pārbēdzējiem, kam nebija rekomendācijas no Lietuvas sociāldemokrātu Centrālās Komitejas. Strādnieku-zemnieku frakcijas avīze "Strādnieks un zemnieks" asi par to nosodīja sociāldemokrātiskos līderus.¹⁷ Arī Saeimā Strādnieku-zemnieku frakcija uzstājās par politiskā patvēruma sniegšanu Lietuvas emigrantiem. Tas bija Strādnieku-zemnieku frakcijas pārstāvja nopelns, ka Saeimas petīcijas komisija lūdza iekšlietu ministriju neizraidīt no Latvijas emigrantu Bojarinu, kuram Lietuvā draudēja nāves sods. Pie kam frakcijas prese aicināja Latvijas strādniecību protestēt, ja iekšlietu ministrs atteiktu lūgumu.¹⁸

Strādnieku-zemnieku frakcijai kā MKP legālās darbības centram bija uzdevums savā parlamenta un ārpusparlamentārā darbībā cīnīties par ietekmi visu Latvijas tautību darba-

¹⁷"Strādnieks un zemnieks." 1929.g. 4. un 5. nr.

¹⁸"Strādnieka cīņa", 1930., 12. nr.

ļaužu masās, vērsties kā pret minoritāšu tā latviešu buržuāzijas pausto nacionālismu.

Saeimā kopā buržuāziskās valsts pastāvēšanas sēdēja dažādu buržuāzisko un sīkburžuāzisko partiju un grupu pārstāvji. Deputātu vietas ar krievu, ebreju, vācu, poļu u.c. Latvijas mazākumtautību iedzīvotāju balsīm ieguva arī šo minoritāšu pārstāvji. Pie kam no 8 minoritāšu frakcijām III Saeimā par progresīvām, radikālām, liberālām un sociāldemokrātiskām sevi dēvēja 5. Saņēmuši deputātu mandātus, viņi aizmirsa solījumus savas tautības darbaļaudīm un steigās tirgoties ar valdošām partijām, lai saņemtu augstāku kompensāciju par pieslēšanos vienai vai otrai koalīcijai. Ikdz ar Strādnieku-zemnieku frakcijas ielešanu III Saeimā kļuva redzams, kā cīnās par darbaļaužu tiesībām un interesēm patiesi darba tautas pārstāvji. Savā pretdeklarācijā frakcija izvirzīja lozungu: "Pret fašisma un reakcijas fronti - vienotu darbaļaužu fronti". Šī lozunga pamatā bija šķiriskais princips. Strādnieku-zemnieku frakcijas deputātu darbība kā Saeimā, tā ārpus tās propagandēja strādnieku šķiras saliedēšanos cīņā pret buržuāziju bez tautību izšķirības. Strādnieku-zemnieku frakcija kļuva par visu Latvijas tautību darbaļaužu vienīgajiem interešu aizstāvjiem Saeimā. Šai cīņā par ietekmi minoritāšu darbaļaudīs jāatzīmē divi momenti. No vienas puses tas, ka pati Strādnieku-zemnieku frakcija konsekventi stāvēja proletāriskā internacionālisma pozīcijās un cīnījās par visu tautību darbaļaužu interesēm. Visi frakcijas iesniegtie likumprojekti (par amnestiju, pārtikas pabalstiem, darbaļaužu bērnu apgādību, apdrošināšanu pret bezdarbu, par multu atcelšanu uz maizes labību un miltiem u.c.), izteica visplašāko darbaļaužu slāņu vitālās intereses. Strādnieku-zemnieku frakcijas jautājumi buržuāziskās valdības ministriem aptvēra darbaļaužu politisko tiesību, ekonomisko un sociālo interešu jomas. Frakcija protestēja pret ebreju tautas universitātes slēgšanu¹⁹, atbalstīja streiku Rīgas ebreju

¹⁹ "Strādnieku darbs un maize". 1929., 29.nr.

papildskolā²⁰, aizstāvēja visu Latvijā dzīvojošo tautību pilsoņu vienādas tiesības uz darbu²¹ utt.

No otras puses frakcija atmaskoja darba tautas priekšā minoritāšu deputātu nodevīgo rīcību. Minoritāšu deputātu īstā seja attiecībā pret saviem vēlētajiem spilgti parādījās jau tūlīt III Saeimas sākumā amnestijas jautājumā. Buržuāziskās Latvijas cietumos smaka dažādu tautību politleslodzītie, kuriem Strādnieku-zemnieku frakcijas iesniegtais likumprojekts prasīja brīvību. Pirms apspriešanas Saeimā likumprojektu buržuāziskais vairākums nodeva justīcijas komisijai. Tās sastāvā bez Laicena un 4 sociāldemokrātiem bija arī radikālais ebrejs M. Lazersons, polis J. Viļpiševskis, kuru balsis bija izšķirošās. Jāatzīmē, ka savās vēlēšanu platformās šie deputāti bija solījušies cīnīties par amnestiju, kas nodarbināja visu Latvijas darbaļaužu prātus. Pret projekta svarīgākiem politiskiem pantiem jau juridiskā komisijā balsoja abi minoritāšu pārstāvji, skaidri parādot, ka viņi stāv šķiriskās pozīcijās. Arī Saeimas petīcijas komisijas darbs parādīja, ka vienīgie cīnītāji par politleslodzīto stāvokļa atvieglošanu ir Strādnieku-zemnieku frakcijas deputāti. Laicenam kā šīs komisijas loceklim izdevās piespiest komisiju izbraukt uz cietumiem un pārbaudīt apstākļus. Taču, kad tieslietu ministrs lika saprast šādas darbības nevēlamību, pārējie komisijas locekļi noraidīja Laicena ierosinājumus. Pretī balsoja arī deputāts J. Korņiljevs (Latvijas pagastu un apriņķu pašvaldību krievu darbinieku savienība), neraugoties uz to, ka Latvijas cietumos smaka daudzi krievu tautības politleslodzītie. Strādnieku-zemnieku frakcijas deputātus nebiedēja tieslietu ministra noraidošā nostāja. Viņi turpināja apmeklēt cietumus. Daugavpils cietumā 1929.g. jūnija sākumā ar cietuma politleslodzīto bada streiku ieradās L. Laicens, O. Jankuss un L. Jeršovs. Viņi noskaidroja

²⁰ "Strādnieku darbs un maize", 1929., 60. un 61.nr.

²¹ "Darbs un maize", 1928., 18. nr.

faktus par politieslodzīto neciešamo stāvokli un griezās pie sociāldemokrātiem ar uzaicinājumu dot parakstus Saeimas Ārkartējās sesijas sasaukšanai. Sociāldemokrāti atteicās, kaut pretendēja, it īpaši vēlēšanu kampaņās, uz Latvijas strādnieku šķiras internacionālā vadoņa lomu. Saeimā nepacēlās protestam neviens minoritāšu deputātu balss pret šausmīgajiem apstākļiem cietumos. Latgales krievu un ebreju deputāti neprotestēja arī pret tā sauktām "spiegu lietām", kuras buržuāziskās Latvijas iekšlietu ministrija fabricēja vienu pēc otras un par kuru upuriem kļuva galvenokārt pierobežā dzīvojošās mazākumtautības, sevišķi krievi. Bija skaidri redzams, ka šie deputāti pretēji saviem apgalvojumiem augstāk par nacionālo kopību vērtē kopīgās šķiras intereses ar latviešu buržuāziju. Tas izpaudās arī ekonomisko jautājumu jomā. Minoritāšu deputāti neatbalstīja nevienu Strādnieku-zemnieku frakcijas likumprojektu par darbaļaužu stāvokļa atvieglināšanu. Saeimā ar Latgales krievu tautības vēlētajū balsīm iekļuva Špolenskis un Kaļistratovs. Vārdos viņi iztēlojās par Latgales trūcīgo zemnieku aizstāvjiem, bet kad Strādnieku-zemnieku frakcija 1929.g. pavasarī iesniedza praktisku priekšlikumu, kā atvieglot lauku trūkcietēju stāvokli, kas 1928./29.g. ziemā un pavasarī bija sevišķi smags sakarā ar iepriekšējā gada plūdiem un neražu, šie deputāti tāpat kā Latgales ksendzi un mācītāji balsoja pret. Tas, protams, bija likumsakarīgi. Šādu rīcību noteica viņu šķiriskā piederība. Taču daudzi strādnieki un it īpaši sīkzemieki tikai pakāpeniski to sāka saprast. Strādnieku-zemnieku frakcijas avīzei pienāca vēstules, kas liecināja par šo atmošanos. "Ne Lieldienas un mācēs, bet I. maijs!" - ar šādu virsrakstu avīzē "Strādnieku darbs un maize" ievietota ebreju strādnieku grupas vēstule. Tajā var atrast šādus teikumus: "Mēs, ebreju strādnieki, varam paskaidrot, ka mācēs strādnieku sviedru vairāk kā ūdens. Kāpēc? Tāpēc, ka tie, kam pieder mācēs ceptuves, izmanto strādniekus tikdaudz, ka viņi no 5-6 nedēļu peļņas dzīvo

visu gadu. Mēs, ebreju strādnieki, sūtām savu karsto cipas sveicieni visai Latvijas darba tautai un esam getavi plecu pie pleca ar jums svinēt mūsu solidaritātes un cipas dienu - 1. Maiju".²²

Strādnieku-zemnieku frakcijas autoritāte dažādu tautību darbaļaužu acīs auga. Spilgti to raksturo L. Jeršova popularitāte Latgalē. Kā latviešu, tā krievu un baltkrievu sīkzemnieki, tā dažādu tautību strādnieki Jeršovu vienādi uzskatīja par savu aizstāvi. Daugavpils strādnieki konfliktu gadījumos ar uzņēmējiem par starpnieku aicināja viņu. L. Jeršovs sekmīgi vadīja vairākus streikus. Arī 1930. gada maijā, kad Kalkunu ķieģeļcepla presēšanas nodaļas strādnieki nolēma sākt streiku (par kolektīvo līgumu un pret darba algas pazemināšanu), nebija divu domu, ka streika vadība jāuzņemas "mūsu Jeršovam". Šai uzrunai bija dziļš pamats, jo ķieģeļceplī, kurā strādāja 4 tautību strādnieki, Strādnieku-zemnieku frakcijas deputāts bija savs cilvēks. Vēl pirms pāris gadiem šo ķieģeļceplī strādnieku politiskā brieduma ziņā uzskatīja par turpat vai visatpazītušāko Daugavpils uzņēmumu, kurā balsis uz pilsētas domes un slimokasu vēlēšanām zvejoja sociāldemokrāti un dažādi buržuāziskie grupējumi ar nacionālām izkārtņēm. Un pēkšņi 1929. gada vasarā slimokasu vēlēšanās ķieģeļcepla strādnieki simtprocentīgi nobalsoja par kreisās strādniecības (resp. komunistu) listi.²³ Šāds pagrieziena likās pēkšņs tikai līdzšinējiem balsu medniekiem, kas strādniekus atcerējās vienīgi vēlēšanu laikā. Toties L. Jeršovam tas prasīja sistemātisku un nopietnu darbu līdz strādnieki sāka apzināties, kas ir viņu interešu patiesie aizstāvji.

Streiks Kalkunu ceplī 1930. gada maijā turpinājās 9 dienas. L. Jeršova vadībā tas norisēja tik vienprātīgi, ka uzņēmējs pilnīgi piekāpās.²⁴

²² "Strādnieku darbs un maize", 1929.g. 58.nr.,

²³ "Strādnieks un zemnieks", 1929.g. 6.nr.

²⁴ "Sarkanā avīze", 1930., 30. nr.

Strādnieku-zemnieku frakcija bija arī vienīgā, kas aizstāvēja neierobežotai kulaku ekspluatācijai padotos poļu un lietuviešu laukstrādniekus. Sociāldemokrātu organizētajā laukstrādnieku konferencē (Strādnieku-zemnieku frakcijai tādu neatļāva rīkot) 1929.g. martā frakcija iesniedza savu rezolūciju "Laukstrādnieku stāvoklis un prasības", kurā ir teikts: "no ārzemēm ievestie strādnieki jāaizlieds nodarbināt pie zemākas algas un sliktākiem apstākļiem nekā vietējiem. Uz ievestiem laukstrādniekiem attiecināmi visi Latvijas strādnieku labā izdotie likumi".²⁵ Šo strādnieku-zemnieku frakcijas prasību atbalstīja apzinīgākie lauku darbaļaudis.

Saukas pagasta jaunseimnieku, kalpu sapulces pieņemtajā rezolūcijā, kuru iesniedza Strādnieku-zemnieku frakcijai, teikts, ka viņi protestē pret lietuviešu laukstrādnieku necilvēcīgo izkalpināšenu un zemo darba samaksu.²⁶

Nav jāaizmirst, ka Strādnieku-zemnieku frakcijas darbības pēdējais gads III Saeimā norisēja ekonomiskās krīzes izraisīto ekonomisko grūtību un līdz ar to vēl vairāk saasinātās politiskās cīņas apstākļos. Meklējot izkaidrojumu bezdarbam un citām ar krīzi saistītām grūtībām, buržuāzija arvien vairāk ķērās pie nacionālisma indes. Sociāldemokrāti bija ļaļi palīgi arī šai ziņā. Ne velti laukstrādnieku konferencē sociāldemokrātu līderi noraidīja Strādnieku-zemnieku frakcijas rezolūciju. Savā avīzē viņi neatpauka no buržuāziskās preses, istēlojot par galvenajiem bezdarba posta vaininiekiem ne jau kapitalistisko sistēmu, bet lietuviešu un poļu laukstrādniekus, kas nolaupt latviešu strādniekiem darbu.

Sociāldemokrāti Saeimā iesniedza pat likumprojektu, kas vērsts pret iebrucējiem. Tajā ir tāda vieta: "Tiklīdz darba apgādē registrējies kā bezdarbnieks attiecīgās nozares strādnieks - Latvijas pavalstnieks, darba devājiem jāatļauj

²⁵ "Strādnieku darbs un maize", 1929.g. 33.nr.

²⁶ "Darbs un maize", 1929.g. 27.nr.

ārzemnieks un jāpieņem darbā registrētais bezdarbnieks!"²⁷

Frakcija atsaucās uz visiem buržuāzijas mēģinājumiem sajaukt strādniekiem prātus un nomākt viņu šķirisko apziņu. Frakcijas presē bieži parādījās pret buržuāzisko nacionālismu vērsti raksti, uzsverot, ka "tautiskais kapitālisms, pelēkais barons, policists nav ne labāki ne sliktāki kā tās pašas sugas cittautieši. Šķiru cīņā vienīga pie kādas tautības pieder un kādu valodu runā izsūcējs un izsūcamais."²⁸ It īpaši asu pretsparu kā vācu baronu prasībām, tā latviešu buržuāzijas un sociāldemokrātu attieksmei nācās dot tā dēvētā "landesvāra lieta". Tā sākās ar 1929. gada 15. marta senāta lēmumu, kas piešķīra landesvāristiem tiesības uz zemi un baroniem ļāva celt sūdzības tiesā, lai apstrīdētu atsavināto zemju atpēšanas likumību. Šis lēmums, kas bija buržuāzijas un sociāldemokrātu 1919. gada politisko darījumu sekas, satrauca kā Latvijas darba zemniecību tā strādnieku šķiru. Kā dažādie latviešu buržuāziskie grupējumi un it īpaši spēcīgākais no tiem - Zemnieku savienība - tā sociāldemokrāti šajā jautājumā izturējās divkosīgi. No vienas puses Latvijas buržuāzija nevarēja noliegt ar Vācijas pilnvaroto Baltijas zemēs sociāldemokrātu Vinnigu 1918. gadā parakstīto līgumu par zemes piešķiršanu landesvāristiem kā sabiedrotajiem cīņā pret Latvijas revolucionāro strādniecību. Taču no otras puses, tās interesēm neatbilda stiprināt vācu kā savu konkurentu pozīcijas laukos. Nebija šaubu, ka vācu baronu ierosinātie papildinājumi agrārlikumam radītu labvēlīgus apstākļus šādai konkurencei. Tādēļ Zemnieku savienībai, kuras vadoni 1918. gadā ar vāciešiem noslēdza nodevīgo līgumu, bija izdevīgi izmantot tautas masu protestu. Vācu baroniem viņi lika manīt, ka nespēj neko iesākt pret tautas gribu. Pati Zemnieku savienība iepēma rezervātu nostāju. Tai bija izdevīgi grābt ogles ar svešām ro-

²⁷ Latvijas rep-ikas III Saeimas Stenogrammas. II sesija, 1929. g., 753. lpp.

²⁸ "Strādnieku darbs un maize", 1929. g. 59. nr.

kā, resp. ar tā dēvēto centra grupu palīdzību, kuras nacionālo interešu vārdā landesvāra jautājumu arvien vairāk ievirzīja šovinisma gultnē. Šī locīšanās uz vienu un otru pusi raksturoja ietekmīgākās latviešu buržuāzijas daļas vēlēšanos saglabāt labas attiecības ar vācu minoritātes valdošajiem pārstāvjiem kā savien sabiedrotajiem cīņā pret revolucionāro kustību Latvijā, taču pat laikā nepieļaujot tiem nostiprināties kā savien konkurentiem. Jau pats senāta lēmums nebija nekāda nejaušība. 1928. gada rudenī, sastādot valdību, kā uzsvēra Strādnieku-zemnieku frakcija, slepenā spriedē vācu-baltiešu frakcijai par piedalīšanos koalīcijā tika dots solījums izpildīt ar Vinniku slēgto līgumu.²⁹ Latvijas buržuāzija bez bailēm varēja dot šo solījumu, zinot, ka darbaļaužu protests ļaus to nepildīt. Tūlīt pēc senāta lēmuma pieņemšanas buržuāziskā valdība, kuru sastādīja un kuras vadības groži atradās Zemnieku savienības rokās (ministru prezidents H. Celmiņš, zemkopības ministrs A. Alberings, iekšlietu ministrs E. Laimiņš bija 28 biedri), stipri koķetēja ar vācu-baltiešu partiju, izteicot komplimentus landesvāristu darbībai 1919. gadā. Par Celmiņa valdības pozitīvo attieksmi pret vācu baroniem liecināja arī 4900 lb piešķirts landesvāristu pieminekļa atjaunošanai. Iekšlietu ministrs Laimiņš, kas tik uzcītīgi apspīdēja revolucionāros strādniekus un aizliedza visus Strādnieku-zemnieku frakcijas organizētos masu pasākumus, atļāva baltvāciešiem 1929. gada 22. maijā organizēt plašas pieminekļa atklāšanas svētkus.

Līdz ar tautas protesta kustības pieaugumu, arī buržuāzijas noslieks uz šovinisma pusi pastiprinājās. Lūk, izraksts no "Jaunākām Ziņām": "Vīpa (t. i. vāciešu) pēdējā laikā uzstādītās prasības ... ir fakti, kuru sekas nevarēja nebūt attiecību pasliktināšanās starp abām tautām."³⁰ Arī sociāldemokrāti izvirzīja lozungu, ka cīņa pret vācu prasībām esot "visas tautas lieta".³¹ Sociāldemokrāti pie tam

²⁹ "Strādnieku darbs un maize". 1929., 60. nr.

³⁰ "Jaunākās ziņas", 1929. g. 27. jūlija nr.

³¹ "Kreissais darbs", 1929. g. 1. nr.

pretendēja uz vadoņa lomu pretlandesvēra kampaņā. Izvirzot šo jautājumu tautas nobalsošanai, sociāldemokrātu līderi buržuāzijai gribēja pierādīt savu uzticību, bet tautas acīs izlikties par revolucionārako spēku. Ar 1929.g. pavasarī iesniegto likumprojektu, kas it kā bija vērts pret landesvēristiem, sociāldemokrāti īstenībā nostājās to buržuāzisko grupējumu pozīcijās (jaunsaimnieku un demcentra), kuru nolūks bija ievadīt landesvēra lietu šovinisma un anti-komunisma garā. Likumprojektā ir teikts, ka tiesības uz zemi bauda strēlnieki, ja tie "pēc tam nav kalpojuši armijās, kuras vedušas cīņu pret Latviju."³² Tātad šī piezīme vērsās pret sarkanajiem strēlniekiem.

Strādnieku-zemnieku frakcija publicēja savu viedokli landesvēra jautājumā. Frakcija izskaidroja darbaļaudīm šī jautājuma vēsturisko izcelsmi, parādīja to kā latviešu buržuāzijas un sociāldemokrātu kopīgās kontrrevolucionārās darbības sekas. Presē Strādnieku-zemnieku frakcija noskaidroja katras partijas nolūkus plebiacita jautājumā. Neraugoties uz represijām, frakcijas deputāti organizēja un uzstājās darbaļaužu protesta mītiņos. Liepājā 1929. gada jūlijā šādā protesta sapulcē piedalījās ap 2000 cilvēku. Deputāta O. Jankusa runu, kurā tas atmaskoja buržuāzijas kopību ar landesvēristiem, policija vairākkārt mēģināja pārtraukt. Klausītāji to nepieļāva un sapulce beidzās ar Internacionāli u.c. revolucionārām dziesmām.³³

Strādnieku-zemnieku frakcija uzsvēra, ka Latvijas darba tauta uzstājas nevis pret vāciešiem kā tautu, bet pret ilgestošiem latviešu darbaļaužu ekspluatatoriem - vācu baroniem, kuru sabiedrotie darba tautas izmantošanā ir latviešu nacionālā buržuāzija. 1929. gada rudenī Saeimas debatēs par agrārās reformas likuma papildinājumu L. Laicens teica: "Landesvēra jautājums nav nekāds minoritātu jautājums, nekāds šovinisma jautājums". Viņš uzsvēra, ka latviešu kapitālisti

³² Latvijas Rep-ikas III Saeima, II sesija. Stenogrammas, 1929.g. 756.lpp.

³³ Strādnieks un zemnieks.1929.g. 6.nr.

ar vācu baroniem aprāk ir atrauši un arī turpmāk atradīs kopīgu valodu.³⁴

Šo vārdu patiesību pierādīja nobalsošana, kas sekoja debatēm. Pret landesvēra tiesībām uz zemi balsoja 51 deputāts, 39 balsoja par, 6 atturējās un viena zīmīte nederīga.³⁵ Tātad Saeima sociāldemokrātu iesniegto agrārās reformas likuma papildinājumu pret landesvēristu tiesībām, kurš plebiscitā ieguva 206 000 parakstus, nepieņēma ar nospiedošu pārsvaru. Tā kā balsošana notika aizklāti, dažu frakciju (lielākās daļas Latgales deputātu un dažu minoritātu grupu) nostāja nav skaidra. Taču, analizējot debatēs izteiktos viedokļus un vairāku grupu pārstāvju parakstītos balsošanas priekšlikumus, visumā var spriest par balsošanas gaitu. Nav šaubu, ka Zemnieku savienība balsoja par landesvēristu tiesībām. No kuluāru apspriedēm bija zināms, ka Saeimas vairākuma nostāja ir pretvācu, tādēļ Zemnieku savienība neriskēja, atbalstot vācu frakciju, toties saglāba koalīciju. Kaut arī vācu frakcija vairs tieši neiegāja koalīcijā (tieslietu ministrs B. Bērents izstājās no valdības), taču frakcijas vadītājs V. Firkss paziņoja, ka viņi koalīciju tomēr atbalstīsot.³⁶ Baroni saprata, ka viņiem pagaidām ar latviešu buržuāziju kopīgs ceļš vien ejams.

Pieaugot krīzes grūtībām un darbaļaužu nemieram, buržuāzija sagatavoja arvien jaunas šovinisma un nacionālisma indes devas. Īpaši spēcīgi no buržuāziskās preses dvesa antisemitisma dvinga. Tuvojoties Rīgas pilsētas domes vēlēšanām 1931. gada pavasarī un gatavojoties Saeimas vēlēšanām rudenī, dažādas buržuāzijas grupas sacentās darbaļaužu masu apziņas duļķošanā. Spekulējot uz neapzinīgo strādnieku un krīzes grūtību nomāktās sīkburžuāzijas balsīm, tie šādā veidā centās iegūt sev deputātu vietas. Lūk, izraksti no vienas šādas grupas, kas sevi dēvēja par

³⁴ Latvijas rep.-kas III Saeimas Stenogrammas. Ārkārtējā un IV sesija. 1929.g. 445., 446.lpp.

³⁵ Turpat, 531.lpp.

³⁶ "Karogs", 1929., 4.nr.

"Kristīgo sociāldemokrātu sarakstu" vēlēšanu platformas:
"Mēs prasām ebreju namus pārņemt valstij un tur ierīkot
strādniekiem brīvus dzīvokļus ... Mēs prasām tūlītēju ži-
du preču namu izdalīšanu sīkrūpniecībām un latvju strād-
niekiem ... mēs prasām židu fabriku pārņemšanu valstij un
peļņas dalīšanu starp strādniekiem."³⁷

Ja šādi atklāti antisemitiski lozungi nerada atsauksmi
strādnieku šķīrā, tad viltīgāka esma pievilināja daļu dar-
ba cilvēku, kuros valdīja, kā to raksturoja frakcijas avi-
ze "Sarkanā zeme", - "neapzinīgs nemiers".³⁸

Šo nemieru buržuāzija centās ievirzīt šovinisma gultnē.
Sevišķi rosīgas šovinisma paudējas kļuva t.s. vidējās jeb
centra grupas. 1931.g. maijā grupa buržuāzisko deputātu ar
democentra līderiem Juraševski, Kiršteinu un Breikšu priekš-
galā iesniedza Saeimai likumprojektu, lai papildinātu kārt-
ības rulli ar teikumu: "Runas turamas valsts valodā". L.
Laicens šo democentra ierosinājumu kvalificēja par demago-
giju un paziņoja, ka "no strādniecības viedokļa izklausās
reizē ļoti komisks un reakcionārs tāds priekšlikums ... Katrs
lai runā tādā valodā, kādu tas prot!"³⁹ Bet īpašu kņadu
democentra un citu vidējo grupu līderi uzsāka par Māras
baznīcas atņemšanu vācu draudzei. Viņi apelēja pie "latvie-
šu tautas nacionālā lepnuma" jūtām. Ar savām kļaidām par
tautas balsošanu Māras baznīcas lietā viņi tiešām aizrāva
līdzi latviešu sīkburžuāziskos slāpus un arī daļu strād-
nieku, ar kuru balsīm Rīgas domē iekļuvušie "tautas goda
glābēji" steigās nodibināt pret domes kreiso arodnieku
frakciju bloku kopā ar tiem pašiem vāciešiem, kuriem gri-
bēja baznīcu atņemt.⁴⁰ Visu 1931. gada pavasari un vasaru,
laikā, kad ekonomiskā krīze plosījās ar nežēlīgu spēku,
ieraudama bezdarbnieku rindās arvien jaunus strādnieku
pulkus un likdama arvien biežāk skanēt ūtrubju am ram lau-

³⁷ "Jaunākās Ziņas", 1931.g. 7. marta nr.

³⁸ "Sarkanā zeme", 1931. r. 1. nr.

³⁹ Latvijas rep-ku III Saeimas Senogrammas, IX se-
sija. 1931.gads. 580. un 582.lp.

⁴⁰ "Sarkanā Zeme", 1931.g. 10. nr.

kos, šie politiskie spekulanti Māras baznīcas lietu uzpūta par tik svarīgu, ka pieprasīja referendumu. Centra grupas, bet it īpaši demcentrs, kura rupors bija "Jaunākās Ziņas", veikli izmantoja, kā norādīja "Cīņas biedrs" - "valdošo grupu ciešo sadarbību ar minoritātu buržuāziju, Māras baznīcas kampaņu, vēsturisko nacionālo naidu pret vācu baroniem un junkuriem, lai novirzītu plašo masu nemieru pret pastāvošo iekārtu uz nemieru pret vāciešiem, ebrejiem, vispārīgi pret minoritātu "privilēģijām", padarot tās gandrīz par vienīgo krīzes un posta cēloni."⁴¹

Nobalsošana Māras baznīcas jautājumā notika Saeimas vēlēšanu priekšvakarā 1931. gada septembrī. Strādnieku-zemnieku frakcija vērsās pret centra grupu demagogiskiem nacionālšovinistiskiem lozungiem. Aicinot darbaļaudis nepiedalīties referendumā, frakcijas svīze "Sarkanā zeme" rakstīja: "Revolucionārai strādniecībai ir sava principiāla pozīcija. Tā ir: šķīra pret šķīru. Visu tautību darbaļaudis pret visu tautību izslucējiem un apspiedējiem. Uzetājoties pret vācu baronu un kapitālistu privilēģijām, mēs esam pilnīgi solidāri ar vācu strādniekiem, ar kuriem mūs vieno proletariāta kopējās šķīras intereses un revolucionāra cīņa pret kapitalismu."⁴² Kaut arī balsošanas rezultāti nedeva vairākumu, tomēr centra grupas ar saviem demagogiskiem nacionālšovinistiskajiem lozungiem, izmantojot masu nemieru ar valdošo buržuāzisko partiju saimniekošanu un darbaļaudis pieaugošo neticību sociāldemokrātu līderu solījumiem, guva zināmus panākumus. To spilgti rādīja Saeimas vēlēšanas. Par vidējām grupām nodoto balsu skaits divkāršojās (par demcentru pat četrkāršojās). Tas liecināja, runājot "Cīņas biedra" vārdiem, ka kompartija "vēl nespēj aptvert" augošo nemieru, organizēt un vadīt plašās darbaļaužu un sīkpilsētu masas cīņā par revolucionāru izeju no krīzes".⁴³ Šī kritika pilnā mērā attiecās arī uz Strādnieku-zemnieku frakcijas darbību. Buržuāzisko vidus grupu panākumi Māras baznīcas kampaņā un citu

⁴¹ "Cīņas biedrs", 1931., 8.nr., 14. lpp.

⁴² "Sarkanā zeme", 1931.g., 26.nr.

⁴³ "Cīņas biedrs", 1931., 8.nr., 18. lpp.

nacionālšovinistisko lozungu skandēšanā liecināja, ka Saeimas strādnieku-zemnieku frakcijai kā IKP legālās darbības centram jāturpina proletāriskā internacionālisma principu propaganda, aptverot vēl daudz plašākus darbaļaužu slāņus. Šo uzdevumu frakcija turpināja IV Saeimā.

Paužot savā propagandas darbā Ļeņina domu, ka "vienīgi sociālisms spēj izbeigt nacionālo plēšanos"⁴⁴, frakcija diendienā atgādināja Latvijas darbaļaudīm un vispirām kārtām strādnieku šķīrai, ka uz šo iekārtu var aizvest tikai šķīru cīņas ceļš, kuru jāiet bez nacionālām atšķirībām vienotajam Latvijas proletariātam.

⁴⁴ V.I. Ļeņins. Raksti, 19. sēj., 217.lpp.

А. ЛИТВИНЕНКО

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РИЖСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ
ПАРТИИ ЛАТВИИ ПО УКРЕПЛЕНИЮ СВОИХ РЯДОВ В ПЕРВЫЕ
ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ
(1944 - 1946 г.г.)

Коммунистическая партия Советского Союза воплощает в себе многолетнюю практику социалистического строительства всего советского народа. Четко выработанная политическая линия, научный подход к общественным процессам — являются залогом ее успешного руководства трудящимися массами.

Исторические победы латышского народа, одержанные под руководством коммунистической партии, стали возможны потому, что КПЛ учитывает и перенимает в своей деятельности громадный опыт КПСС по руководству социалистическим преобразованием общества, последовательно и настойчиво претворяет в жизнь учение великого Ленина о сохранении и укреплении единства, сплоченности и боеспособности партийных рядов.

На всех этапах развития Латвийской республики коммунистическая партия смогла успешно руководить массами, организовывать и сплачивать их вокруг себя, так как верная ленинским заветам, сама является воплощением организованности и дисциплины.

Умение концентрировать общественные силы на нужном направлении особенно ярко проявилось в первые годы после окончания Великой Отечественной войны, когда, решая сложнейшие задачи восстановления и реконструкции народного хозяйства, коммунисты Латвии действовали как единый организм, спаянный одной волей и решимостью победить.

Центральный Комитет Коммунистической партии уделял особое внимание молодым советским республикам, влившимся в братскую семью советских народов незадолго до войны. Основное содержание идеологической работы Прибалтийских республик в первые послевоенные годы было определено в постановлениях ЦК ВКП(б) о недостатках и задачах политической работы партийных организаций Литовской и Эстонской ССР¹⁾, а также в постановлении от 3 ноября 1944 г. "О задачах партийной организации Латвийской ССР в области политической работы"²⁾ В своих решениях Центральный Комитет подчеркивал необходимость воспитания коммунистов в духе марксизма-ленинизма, в духе преданности партии и народу, а также проведения большой политической работы среди населения.

Постановления ЦК ВКП(б) оказали большую помощь партийной организации Латвии. Указания, данные в них, были положены в основу работы ЦК КП(б) Л и местных партийных организаций. Одной из центральных задач, выдвинутых перед латвийскими коммунистами, была задача укрепления партии, ее количественного и качественного состава. Решение ее осложнялось политической обстановкой, которая сложилась в республике, переживавшей переходный период от капитализма к социализму. Латвийская ССР, как известно, вошла в братскую семью советских народов в 1940 году. Однако, в период временной оккупации результаты социалистических преобразований были уничтожены немецким фашизмом. Восстанавливая вместе со всей страной разрушенное войной хозяйство, Латвийская республика одновременно перестраивала свою экономику на социалистических началах. Мероприятия партии и правительства, предпринимаемые в этом направлении, наталкивались на яростное сопротивление эксплуататорских классов, сохранившихся в республике в виде прослойки мелкой буржуазии в городе и кулака в деревне.

1. История Великой Отечественной войны, т. 5, стр. 369.
2. Советская Латвия, 1945 г., 24 февраля.

Чтобы преодолеть это сопротивление, недостаточно было подавить его физически. Необходимо было провести большую работу и в области идеологии, ликвидировать моральный ущерб, нанесенный населению Латвии немецко-фашистскими захватчиками в период почти четырехлетней оккупации Латвии. Вместе со своими прихвостнями — латышскими буржуазными националистами они распространяли клевету и ложь на советских людей, насаждали националистическую вражду, сеяли человеконенавистническую мораль, поощряли частнособственнические тенденции, оставшиеся еще после двадцатилетнего господства националистической буржуазии. Следовало убедить массы в правоте и неизбежности советской власти, в правильности политики партии, вырвать из сознания людей остатки чуждой социализму идеологии и пережитков прошлого. Для решения всех этих сложных задач коммунистической партии Латвии необходимо было прежде всего укрепить единство, крепость и боеспособность своих рядов.

В своей работе по укреплению партии ЦК КП(б)Л опирался прежде всего на рижскую городскую организацию. Славная своими революционными традициями, столица Латвии всегда являлась кузницей настоящих большевистских кадров, закаленных подпольем, схватками с националистической буржуазией, борьбой с фашистскими порабощателями. Много славных страниц вписал в революционную историю своего города и рижский пролетариат, неизменно шедший во главе борьбы за свободу и независимость. В тяжелые годы послевоенной разрухи Рига снова стала в авангарде борьбы за восстановление народного хозяйства. Являясь крупнейшим политическим и индустриальным центром, концентрирующим почти 60% всей промышленности республики, столица Латвии имела самую многочисленную партийную организацию. Если на 1 января 1945 года в Латвийской ССР насчитывалось 3592 члена и кандидата партии, то почти 60% этого количества составляли коммунисты Риги³⁾.

3. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. Ю1, оп.6, д.34, л.10.

Годы фашистской оккупации нанесли Латвийской столице колоссальный урон. Были сметены с лица земли или разрушены фабрики, заводы, государственные учреждения, бесценные памятники архитектуры и зодчества. Выведенными из строя оказались такие крупные промышленные предприятия как электротехнический завод "ВЭФ", вагоностроительный завод "Ваброгс", завод резиновых изделий "Квадрат", полностью разрушенными - Рижский порт и железнодорожный узел. Немецкие вандалы привели в негодность телефонную станцию и почтамт. Население Риги, частью истребленное фашистами, частью вывезенное из города или угнанное в Германию, сократилось почти вдвое. После освобождения Латвийской столицы в ней осталось не больше 200 тысяч человек⁵⁾. Материальный ущерб, причиненный городу в результате всех разрушений за два с лишним года хозяйничания фашистских захватчиков, выражался в сумме 10 241 227 тысяч рублей⁶⁾.

Однако, именно здесь, в столице Латвии, должна была вновь возродиться база для развития всех отраслей народного хозяйства республики. Центральному Комитету Коммунистической партии Латвии, вернувшемуся в Ригу в первый день ее освобождения советскими войсками, предстояло решить сложную задачу быстрейшего восстановления промышленных объектов с тем, чтобы оказать помощь фронту и населению, пострадавшему от немецко-фашистской оккупации. Выполнение ее осложнялось многими факторами: отсутствием партийных и производственных кадров, занятых на фронтах войны, нехваткой оборудования, материалов, сырья, электроэнергии, продуктов питания. Не хватало и рабочих рук.

4. Сообщение Чрезвычайной Государственной Комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков и их сообщников. Рига, 1945 г., стр. 6.

5. Зверства немецко-фашистских захватчиков. Документы. М. 1945, стр. 67.

6. Судебный процесс по делу о злодеяниях немецко-фашистских захватчиков на территории Латвийской, Литовской и Эстонской ССР. Рига, 1946 г., стр. 140.

На помощь латышскому народу, вернувшемуся к мирному социалистическому строительству, поспешили братские советские народы своим опытом, материальными средствами, квалифицированными кадрами. Они помогли восстанавливать народное хозяйство республики. Коммунистическая партия Советского Союза неустанно заботилась об оказании помощи пострадавшим в войне районам. Еще 21 августа 1943 г. в постановлении "О неотложных мерах по восстановлению хозяйства в районах, освобожденных от немецкой оккупации"⁷⁾ Совет Народных Комиссаров СССР и ЦК ВКП(б) разработали широкую программу по восстановлению хозяйственной и общественной жизни в пострадавших областях. Исходя из этого постановления, Коммунистическая партия Латвии в тылу предприняла ряд мер по подготовке кадров для работы в республике. Многие руководящие работники, вернувшиеся в Ригу после ее освобождения, прошли идейную и практическую закладку на различного рода курсах для партийных, советских, профсоюзных и комсомольских работников, созданных в Кирове, Москве, Горьком и других городах. Эта, хотя и небольшая на первых порах армия, представляла собой крепкую гвардию, прошедшую суровую школу войны и с честью выдержавшую испытания на стойкость, мужество и отвагу.

Для быстрого восстановления разрушенного хозяйства города и осуществления своей руководящей роли партийной организации необходимо было осуществить партийное влияние во всех областях общественной жизни. Существенной помехой на пути к поставленной цели являлась малочисленность партийных рядов. Так, через месяц после освобождения Риги в ней насчитывался всего 1291 коммунист⁸⁾. Проблему роста и регулирования своего состава

7. "КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов", часть 3, М., 1954 г., стр. 437.

8. Партийный архив ЦК КПС, ф. 102, оп. 2, д. 12, л. 30.

партийная организация решала, исходя из учета необходимости укрепления единства и сплоченности своих рядов, неуклонно руководствуясь указаниями В.И.Ленина, который, разрабатывая учение о партии нового типа, указывал, что одни из основных условий обеспечения ее силы, могущества и выполнения своей руководящей роли является единство партии. "Наша задача, — писал Владимир Ильич, — оберегать твердость, выдержанность, чистоту нашей партии. Мы должны стараться поднять звание и значение члена партии выше, выше и выше..."⁹⁾.

Широко развернув работу шести районных партийных комитетов в городе, Рижский горком, возглавляемый секретарем Центрального и Рижского Комитетов КП(б) Латвии Я.Э.Калнберзиним, с первых дней своей работы поставил в центр внимания вопросы роста партийных рядов, создания и укрепления парторганизаций. Эта работа проводилась на фоне перестройки всей внутрипартийной жизни. Методы деятельности партийных организаций военного времени, сложившиеся в результате крайней централизации руководства, приводили порой к смешению функций партийного и хозяйственного аппарата, к администрированию, приказу и излишней опеке. Перестраивая работу на мирный лад, партия стремилась поднять на высший уровень роль партийного актива, обеспечить неусыпный контроль над деятельностью каждой первичной партийной организации, стремясь повысить роль и влияние коммунистов в общественной жизни. Эта работа приобретала особое значение в условиях послевоенного времени, когда допускалось нарушение периодичности созыва пленумов партийных органов и регулярности их отчетов и выборов, сужение внутрипартийной демократии.

Однако, несмотря на все трудности, партия действовала как единый живой организм, воспитывая своих

членов в духе преданности родине, народу и ленинизму. Непрерывный рост ее рядов свидетельствовал о нерушимом единстве партии и народа, о ее авторитете среди широких масс трудящихся. И это стремление рабочих, крестьян, интеллигенции связать свою судьбу с партией свидетельствовало о их преданности делу социализма и победе идей великого Ленина.

Большую помощь партийной организации Латвии в вопросах роста и укрепления ее рядов в деле идейно-политической подготовки и закалки коммунистов оказало постановление ЦК ВКП(б), принятое в первом послевоенном году "О росте партии и мерах по усилению партийно-организационной и партийно-политической работы с вновь вступившими в ВКП(б)"¹⁰). В нем говорилось об особой ответственности областных и республиканских партийных организаций за приобщение к активной партийной и общественной работе вновь принятых членов и кандидатов партии и за повышение их идейно-политического уровня. ЦК в своем постановлении резко осуждал неправильную практику невмешательства партийных организаций в дело самостоятельного изучения коммунистами марксистско-ленинской теории и обязывал партийные комитеты наладить систематический контроль за работой членов и кандидатов партии по изучению марксизма-ленинизма. В решении указывалось на недостатки в руководстве делом приема в партию, на нарушение принципа индивидуального отбора и огульный подход при приеме в ВКП(б). ЦК обязывал коммунистов заботиться о систематическом улучшении состава партии, оберегать от проникновения в ее ряды недостаточно подготовленных людей. Особое место в постановлении уделялось молодым республикам и областям, недавно влившимся в семью советских народов - Эстонии, Латвии, Литве, Молдавии, западным областям Украины и Белоруссии.

За сравнительно короткий срок после освобождения Риги партийная организация латвийской столицы сумела организационно укрепить свои ряды и мобилизовать трудящихся

Ю. Советская Латвия, 1946 г., 22 августа.

на восстановление народного хозяйства. Уже к концу июня 1945 года в Риге насчитывалось 4282 коммуниста, объединенных в 221 первичную партийную организацию, 12 кандидатских и 8 партийно-комсомольских групп¹²⁾. Из общего количества коммунистов 181 составляли вновь принятые в ряды ВКП(с,¹³⁾.

В рассматриваемый период, то есть за два с лишним года, число коммунистов в столице возросло на 9322 человека. Рост городской партийной организации проходил, главным образом, за счет партизан, участников Великой Отечественной войны и товарищей, приехавших из других республик Советского Союза и вызванных по требованию учреждений, предприятий и партийных органов.

В своей работе по организационному укреплению партийных рядов и росту их за счет вновь принятых в ряды ВКП(б) коммунисты латвийской столицы руководствовались постановлениями У I (ноябрь 1944 года) и У II (декабрь 1945 года) Пленумов ЦК КП(б) Латвии. В постановлениях этих пленумов: "О мерах улучшения партийно-организационной и партийно-политической работы" и "О ходе выполнения постановления ЦК ВКП(б) "О задачах партийной организации Латвийской ССР в области политической работы" от 3.XI.1944 г." подчеркивалось, что пропагандистская и агитационная работа по воспитанию масс в духе марксизма - ленинизма должна носить наступательный характер. Для обеспечения действительности и результативности политического воспитания коммунистов и беспартийных, как указывалось в решениях пленумов, необходимо было покончить с медлительностью в развертывании массово-политической работы. Решающая роль в осуществлении решений Коммунистической партии Латвии отводилась первичным партийным организациям - основе партии, ее связующему звену со всеми массами трудящихся. От-

12. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. Ю I, оп. 8, д. 52, л. I.

13. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. Ю I, оп. 6, д. 35, л. I, оп. 8, д. 51, л. л. I, 2.

сюда, как важнейшая задача, подчеркивалась необходимость укрепления существующих и создания новых первичных партийных организаций на предприятиях и в волостях. Постановления Пленумов обязывали партийные организации обратить особое внимание на строгий отбор принимаемых в партию товарищей, повышение уровня внутрипартийной работы и на необходимость создания беспартийного актива в республике.

Сосредоточив все внимание на повышении качества принимаемых в партию, Рижская партийная организация не ставила перед собой задачу форсирования роста партийных рядов, а развернула работу по созданию беспартийного актива из лучших людей производства, фронтовиков, партизан, комсомольцев. Все внимание райкомов и первичных партийных организаций городской комитет КП(б) Латвии направил на широкое развертывание внутрипартийной работы, привлечение созданного актива из рабочих и интеллигенции к работе в партийных организациях. К годовщине освобождения Риги от немецко-фашистских захватчиков, т.е. за десять месяцев 1945 года армия рижских коммунистов увеличилась за счет приема новых членов на 354 человека, принятых кандидатами в члены ВКП(б), из них около 50% составляло коренное население¹⁴⁾, а к концу рассматриваемого периода, т.е. к январю 1947 года число коммунистов латвийской столицы увеличилось на 1292 кандидата в члены ВКП(б), принятых за два с лишним года Рижской партийной организацией¹⁵⁾.

Ряды латвийских коммунистов пополнялись лучшими, достойными людьми, способными оправдать высокое звание члена партии. Среди них были активные труженики, представители рабочего класса, интеллигенции, служащих, "Всегда и везде имя большевика я буду считать святыней. Обещаю жить и работать так, чтобы никогда не опозорить идеи, за кото-

14. По подсчету автора. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 101, оп. 8, д. 51, л. л. 1, 2, 3.

15. " - " - Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 101, оп. 6, д. 34, л. 14; оп. 8, д. 50, л. л. 9, 14, 22, 29; оп. 9, д. 108, л. л. 5, 14, 23, 30.

рые столько ленинцев отдало свою жизнь". Эти слова произнес Георг Селга, когда коммунисты завода "ВЭФ" приняли его в свои ряды¹⁶⁾. Но это не были только фразы. В тяжелые годы фашистской агрессии Селга был в рядах тех, кто с оружием в руках беззаветно защищал завоевания советской власти. Вернувшись к мирному труду на свой родной завод, Селга вскоре занял почетное место в ряду передовиков производства, являясь в то же время лучшим агитатором на предприятии.

Зачинателями стахановского движения на заводе "Сарканыс квадрат" также стали молодые коммунисты, недавно принятые кандидатами в члены ВКП(б). Двое из них - т.т. Лаврукевича и Николаева были первыми, перереполнившими норму на 190%¹⁷⁾.

Гордостью вагоностроительного завода "Вайрогс" были молодые рабочие - Абикус, Лагановскис, Фриденфельд, Смирнов, Новикова, подавшие заявления в партию 17 июня 1945г. - в годовщину массовых революционных выступлений в Латвии¹⁸⁾.

На керамическом заводе был принят в партию бригадир - каменщик тов. Ефимов, проработавший на производстве двадцать лет и активно участвовавший во всей общественной жизни. Были приняты в партийные ряды и лучшие машинисты - транспортники т.т. Николаев и Русанов, а также выдвинутый из рабочих на заместителя начальника депо Шкиротава т. Казинек, награжденный орденом Ленина.¹⁹⁾

Рост партии явился наглядной демонстрацией правильности политики партии и свидетельством того, что авторитет ее в массах трудящихся исключительно велик. Однако численное укрепление Рижской партийной организации за счет

16. "Сйра", 1945.г. 21. oktobrī.

17. Там же.

18. Там же.

19. Большевик Советской Латвии, 3/4, 1945 г., стр.124.

вновь принятых из местного населения значительно отставало от ее абсолютного роста. Руководствуясь в деле приема новых членов ВКП(б) Уставом, принятым XV съездом ВКП(б), к которому устанавливались единые условия приема в партию независимо от социальной принадлежности вступающих,²⁰⁾ Рижская партийная организация тщательно следила за соблюдением индивидуального подхода к каждому принимаемому в коммунистическую партию. До середины 1946 года в Латвии вступающими в коммунистическую партию представлялись некоторые льготы. Бюро ЦК Коммунистической партии Латвии в решении от 14 марта 1941 года постановило, что вступающий должен иметь рекомендации трех членов партии со стажем не менее шести месяцев, знающих его по совместной работе не менее полугода.²¹⁾ В условиях политической обстановки послевоенных лет в партию могли попасть случайные люди, неустойчивые элементы и даже лица, чуждые советскому строю, стремящиеся использовать высокое звание члена ВКП(б) в карьеристских и враждебных целях. В июле 1946 года Бюро ЦК КП(б) Латвии в соответствии с постановлением ЦК ВКП(б) от 12 июля того же года обязало укомы, горкомы и райкомы впредь производить прием в кандидаты и в члены ВКП(б) в соответствии с Уставом партии, т.е. при представлении вступающими в партию рекомендаций трех членов партии, имеющих не менее трехлетнего партийного стажа и знающих их по совместной работе не менее одного года.²²⁾

Рижская партийная организация неустанно заботилась о высоком идейном и моральном уровне принимаемых товарищей, о боеспособности своих рядов, тщательно регулируя

20. XV съезд Всесоюзной Коммунистической партии (б). Стенографический отчет. Устав Всесоюзной Коммунистической партии (б) М., 1939, стр.678.

21. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. Ю1, оп. I, д.20, л.66.

22. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. Ю1, оп. 9, д.18, л.84.

свой состав и беспощадно борясь со всем, что нарушало ее монолитность и боеспособность. Высокий количественный уровень был достигнут за счет демобилизованных коммунистов, вернувшихся к мирному труду, специалистов различных отраслей народного хозяйства, которых так нехватало республике, и опытных партийных кадров, присланных на работу в Ригу. Однако необходимо отметить, что социальная база роста партии за счет местного населения в переходный период от капитализма к социализму, начавшийся еще в 40-е годы, была довольно узкой. Это требовало от партийной организации тщательной проверки всех вступающих в партию, учета характера и степени участия каждого человека в общественной, хозяйственной и культурной жизни.

Осуществляя индивидуальный отбор вступающих в партию, рижский городской и районные комитеты партии, первичные партийные организации неуклонно руководствовались ленинскими указаниями о приеме в партию, который еще в первые годы Советской власти в условиях переходного периода и многоукладности советской экономики писал: " Партия должна быть узкой настолько, чтобы вбирать в себя вне рабочего класса только тех выходцев из других классов, которых она имеет возможность испытать с величайшей осторожностью".²³⁾ В результате огромной работы, проделанной по воспитанию и вовлечению в партию трудящихся латвийской столицы, только за 8 месяцев 1946 года по городу было принято кандидатами партии 693 человека.²⁴⁾ Это в три раза больше, чем за соответствующий период 1945 года.

Сложность задач послевоенного периода, трудности, связанные с многоукладностью экономики, необходимость проведения социалистических преобразований народного хозяйства, параллельно с его восстановлением, дальнейшее повышение роли хозяйственной политики партии потребовали от партии

23. В.И. Ленин. Полн. собр. соч., т. 39, стр. 361.

24. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. Ю1, оп. 9, д. 9, л. 56.

особого внимания к вопросам регулирования своего состава. Коммунистическая партия по своей классовой природе, по идеологии, программе и тактике является пролетарской партией. В этой связи важнейшее значение в улучшении качественного состава ее рядов приобретала работа по укреплению рабочего ядра партии. В.И. Ленин учил, что будучи по своему характеру рабочей Коммунистическая партия в целях укрепления связи со всеми трудящимися массами должна принимать в свои ряды и непролетарские элементы — крестьян, служащих и т.д. — при условии перехода их на точку зрения пролетариата, но она должна строго следить за своим социальным составом, чтобы на деле обеспечить проведение политики рабочего класса. Проведение в жизнь ленинских указаний о социальном составе партии и о партийном членстве являлось одним из важнейших условий обеспечения последовательной пролетарской политики партии, единства ее рядов.

Вопрос о повышении рабочей прослойки занимал так же центральное место в партийно-организационной работе рижских коммунистов не случайно. Рабочий класс всегда был и остается самой передовой организованной силой общества, которой принадлежала руководящая роль в период построения социализма и Рижская партийная организация должна была занять ведущее положение именно как организация крупнейшего промышленного центра. Однако, как отмечалось на городской конференции (8 - 9 декабря 1945 г.), столичной партийной организации для выполнения своей ведущей роли необходимо было проделать огромную работу по усилению рабочего ядра в партии, ибо из 5400 коммунистов только 1100 человек работали в промышленности, из них лишь 198 человек непосредственно на производстве у станка.²⁵⁾

На этот же недостаток в партийно-организационной работе было указано и в постановлении ЦК ВКП(б) от 26 июля 1946 года "О росте партии и о мерах по усилению партийно-организационной и партийно-политической работы с вновь возвущившимися в ВКП(б)". XIII Пленум ЦК Компартии Латвии, об-25. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 102, оп. 2, д. 13, л. л. 50, 52.

суждавший 12 сентября 1946 года это постановление, отметил в своем решении, что партийная организация республики недостаточно пополняется за счет передовых рабочих основных профессий и инженерно-технических работников, особенно крупных предприятий, решающих успех пятилетки. Пленум обязал партийные комитеты и первичные партийные организации обеспечить прием в партию прежде всего политически выросших и подготовленных к вступлению в ВКП(б) рабочих и инженерно-технических работников, особенно в важнейших отраслях промышленности и транспорта и поручил бюро ЦК КП(б) Латвии совместно с укомами, горкомами и райкомами определить важнейшие предприятия промышленности и транспорта и научно-исследовательские учреждения с тем, чтобы при отборе в партию передовых рабочих и инженерно-технических работников сосредоточить внимание на решающих участках народного хозяйства.²⁶⁾

В соответствии с этим постановлением бюро ЦК КП(б) Латвии 17 сентября 1946 года утвердило список важнейших предприятий промышленности, транспорта и научно-исследовательских учреждений с целью сосредоточения на них особого внимания ЦК, горкомов, райкомов и укомов партии в работе по отбору в ВКП(б) передовых рабочих, инженерно-технических работников.²⁷⁾ Значительное большинство предприятий, вошедших в число важнейших, таких как заводы "ВЭФ", вагоностроительный, суперфосфатный, фарфоро-фаянсовый, фабрики 17 июня, "Саркана текстильнице", "Большевичка" находилось на территории Риги.²⁸⁾ Это налагало особую ответственность на Рижскую партийную организацию, ведь главная сила движения, как писал В.И. Ленин еще в 1902 году в "Письме к товарищу", заключалась "в организованности рабочих на крупных заводах, ибо крупные заводы (и фабрики) включают в себя не

26. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 101, оп. 9, д. 1, л. 87.

27. Там же, ф. 101, оп. 9, д. 20, л. 42.

28. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 101, оп. 9, д. 20, л. 71

только преобладающую по численности, но еще более преобладающую по влиянию, развитию, способности ее к борьбе часть всего рабочего класса. Каждый завод должен быть нашей крепостью.²⁹⁾ Руководствуясь указаниями партии о значении в партийной работе крупных предприятий, партийные комитеты, первичные партийные организации Риги сосредоточили свое внимание на активном отборе в партию подготовленных к этому рабочих ведущих профессий: токарей, слесарей, ткачей, прядильщиков, паровозных машинистов, **литейщиков**.

После обсуждения на партийных собраниях решений XII Пленума ЦК КП(б) Латвии многие производственные первичные организации усилили работу по приему в ВКП(б). Так, партийная организация Дено Шкиротава поручила ряду коммунистов провести индивидуальную работу с лучшими рабочими депо: слесарями Пилунь, Кривокозь, Середой, машинистами Нейздиш, Канцеринь, Медок и др. Начались систематические занятия по изучению устава ВКП(б). В эти кружки, кроме молодых коммунистов, были вовлечены двенадцать беспартийных товарищей. Особое внимание партийная организация стала уделять проведению собраний коммунистов, их подготовке, тематике, привлечению рядовых членов партии и беспартийных рабочих к обсуждению насущных производственных вопросов. Таким образом, партийная организация добилась такого положения, что на открытых партийных собраниях присутствовало в среднем до 20 беспартийных. В результате проведенной работы ряды коммунистов депо Шкиротава увеличились на трех новых членов-рабочих ведущих профессий: двух машинистов и слесаря, а четыре человека вскоре подали заявления о приеме в партию.³⁰⁾

В парторганизации депо Рига-Пассажирская вскоре после обсуждения решений XII Пленума ЦК КП(б) Латвии были приняты кандидатами в члены ВКП(б) двое рабочих, а семь человек начали серьезно готовиться к вступлению в партию. Среди них были машинисты Назаревский, Никулин, Ланин и другие товарищи.³¹⁾

29. В.И. Ленин. Полн. собр. соч., т. 7, стр. 15.

30. Партийный архив ЦК ВЛК, ф. 102, оп. 2, л. 84, л. 19.

31. Партийный архив ЦК ВЛК, там же.

Однако, несмотря на усиление внимания к приему рабочих, все таки дело укрепления пролетарского ядра партии требовало еще улучшения содержания организационно-партийной работы. Рост рядов партии, особенно за счет передовых рабочих и инженерно-технической интеллигенции, продолжал оставаться неудовлетворительным. Из 89 принятых кандидатами в члены ВКП(б) за I квартал 1946 г. рабочих было всего 27, а инженерно-технических работников — пять человек.³²⁾ В значительной мере это объяснялось тем, что прослойка римского пролетариата, богатого своими революционными традициями, испытывавшего в прошлом безработицу, капиталистическую эксплуатацию и ужасы немецкой оккупации была относительно невелика, а основным источником дополнительной рабочей силы, необходимой быстро развивающемуся производству, была молодежь и сельское население, не обладавшее политической закалкой. Среди групп этих рабочих необходимо было проводить большую политико-воспитательную работу с тем, чтобы на деле основные предприятия превратить в крепости партийной работы и источник для постоянного выращивания новых партийных кадров из рабочих.

Одновременно с работой по регулированию своего состава партийной организации Риги была проделана значительная работа по созданию и укреплению первичных партийных организаций — основы Коммунистической партии. Непосредственно связывая партию с массами рабочих, крестьян и интеллигенции, они являлись проводниками политики партии, организаторами труда их на осуществление ее решений. Особое внимание городские партийные организации уделяли созданию производственных партийных организаций, правильной расстановке партийных сил на всех участках производственной деятельности, ибо фабрично-заводские партийные организации были и остаются основой партии, ее главной силой.

Процесс формирования партийных организаций на производстве свидетельствует о том, что к созданию и укреплению первичных партийных организаций партийные комитеты

32. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. Ю1, оп. 9, л. Ю9, л. 4

приступали сразу же после освобождения Риги, широко развернув эту работу в 1945-46 годах. К январю 1947 года общее количество столичных партийных организаций превзошло уровень 1941 года почти в 4 раза,³³⁾ а количество парторганизаций на предприятиях промышленности, транспорта, связи и строительства от общего количества 554 составляло почти 40% и равнялось 200.³⁴⁾ Партийные организации, координируемые и направляемые районными и городским комитетами партии, становились более многочисленными и боеспособными. Если, например, на 1 января 1945 г. число партийных организаций с количеством членов от 6 до 10 человек было только 41, то к концу 1946 года стало 162, с количеством членов от 16 до 50 человек было 21, увеличилось до 193. Кроме того, в 1944 году совсем не было парторганизаций, насчитывающих от 51 до 100 человек, а на 1 января 1947 года их уже было 21.

Создавая партийные организации, партийные комитеты одновременно осуществляли перестройку содержания, формы и методов их работы, сложившиеся в военное время: в новых условиях партийные организации были призваны возглавить политическую и трудовую активность масс, поголовно вовлечь их в дело построения социализма.

Надо, однако, отметить, что рост первичных партийных организаций в промышленности, строительстве и на транспорте значительно отставал от роста учреждений организаций. Так, партийная прослойка в промышленности города в июне 1945 г. составляла менее 0,5%³⁵⁾.

Трудности роста партийных организаций на производстве в немалой степени объяснялись молодостью самих рабочих коллективов и предприятий, возрожденных самоотверженным трудом трудящихся Риги в минимально короткие сроки. Больше

33. В мае 1941 года в Риге насчитывалось 154 первичных партийных организаций. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 101, оп. 2, д. 526, л. 29.

34. По подсчету автора. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 101, оп. 9, д. 110, л. 2.

35. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 101, оп. 7, д. 5, л. 39.

половины предприятий начали функционировать буквально в первые месяцы 1945 года и поэтому даже там, где имелись желающие вступить в партию, не было людей, имеющих право рекомендации. И только в июне 1945 года производственные партийные организации и райкомы начали принимать заявления о приеме в ряды ВКП(б) и появилась значительная часть коммунистов, имеющих право рекомендовать в партию.³⁶⁾ С этого времени рост производственных партийных организаций значительно увеличился.

Большая роль в увеличении их удельного веса в городской парторганизации принадлежала партийным организаторам ЦК КП(б) Латвии. После освобождения Риги и части территории Латвийской ССР от немецкой оккупации в 1944 году Центральным комитетом Коммунистической партии Латвии были восстановлены должности парторгов ЦК КП(б) Латвии и секретарей первичных партийных организаций на тех предприятиях и в учреждениях, где они содержались до войны, в 1940-1941 г.г. Кроме того, в течение 1945 и 1946 годов ЦК ВКП(б) разрешил ввести освобожденных парторгов и секретарей партийных организаций на целом ряде других предприятий. Таким образом в послевоенный период институт парторгов частично восстанавливался, частично создавался вновь. Партийные организаторы Центрального Комитета посылались на предприятия, имеющие большое народнохозяйственное значение с целью проведения там массово-политической работы, сколачивания беспартийного актива и создания первичных партийных организаций. Выполняя эту функцию, парторги зачастую рекомендовались на должности секретаря партийной организации. Создание института парторгов сыграло большую роль в укреплении связей партии с массами и в обеспечении единства ее рядов.

В сентябре 1945 года парторги ЦК КП(б) Л проводили работу на 39 предприятиях.³⁷⁾ Сюда входили электротехнический завод "ВЭФ", Рижский вагоностроительный завод, завод

36. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 101, оп. 7, д. 5, л. 39.

37. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 102, оп. 2, д. 17, л. 22

"Старс", суперфосфатный завод, завод "Красный металлист", комбинат "Парижская коммуна" и др.³⁸⁾ Однако многие крупные предприятия, количество рабочих в которых колебалось с 150 до 1000 еще не имели партийных организаций. В связи с этим бюро городского комитета обратилось в Центральный Комитет Компартии Латвии с просьбой установить должности освобожденного парторга еще на 41 предприятии промышленности и транспорта.³⁹⁾

Посылая своих сыновей и дочерей на самые ответственные участки социалистического строительства, стремясь охватить партийным влиянием максимальное большинство предприятий, партия в то же время следила и за качественным составом парторгов.

Тщательно подбирая кадры для работы парторгами на производстве, городской комитет партии постоянно контролировал их учебу, организовывал в помощь лекции, консультации, семинары по вопросам партийного строительства, международного положения, экономики, внешней и внутренней политики Советского Союза. Так учебный план постоянно действующего семинара парторгов ЦК КП(б) Л и освобожденных секретарей первичных партийных организаций при Рижском городском комитете партии в 1946 году предусматривал изучение истории ВКП(б), диалектического и исторического материализма, закона о пятилетнем плане восстановления и развития народного хозяйства СССР и ЛССР на 1946-1950 г.г., вопросов строительства партии, истории международных отношений и др. предметов.⁴⁰⁾ Непрерывно повышая свой политической и общеобразовательный уровень парторги ЦК КП(б) Латвии внесли свой значительный вклад в дело марксистско-ленинского воспитания коммунистов и беспартийных, в создание и укрепление партийных организаций и расширение беспартийного актива.

38. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 102, оп. 2, д. 17, л. 221.

39. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 102, оп. 2, д. 16, л. 184.

40. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 101, оп. 9, д. 16, л. 175

Одной из действенных мер по созданию производственных партийных организаций явилась работа по перераспределению партийных сил в Риге. В целях полнейшего охвата партийным влиянием крупных промышленных, транспортных и строительных предприятий городской комитет партии направил часть коммунистов из учреждений и наркоматов на производство. Так по решению городского партийного актива от 10 апреля 1945 г., на работу в промышленность было передвинуто из учреждений 120 коммунистов. Мероприятия по передвижению коммунистов ускорили создание первичных партийных организаций на производстве. За счет перераспределения партийных сил были оформлены партийные организации на заводе "ВФФ", суперфосфатном заводе, заводе сельскохозяйственных машин "Старс", пивзаводе, цементном заводе, ткацкой фабрике "Большевичка", Энергопоезд. Только в течение 1945 г. городская партийная организация направила на ответственные участки производства более 300 коммунистов.⁴¹⁾

Однако многие промышленные предприятия все еще не имели ни одного коммуниста и не были охвачены партийным влиянием. Учитывая создавшееся положение горком и райкомы пошли по линии создания института внештатных парторгов. Внештатные партийные организаторы были направлены на 80 предприятий, где не было партийной организации, кандидатский или партийно-комсомольской группы и коммунистов-одиночек.⁴²⁾ Так уже к концу 1944 года Пролетарский райком г.Риги подобрал 25 активных коммунистов из наркоматских и учреждений партийных организаций и прикрепил их к крупнейшим предприятиям.⁴³⁾ Кировский районный комитет партии к концу 1945 года направил на предприятия как внештатных парторгов РК КП(б) Латвии 27 коммунистов.⁴⁴⁾

41. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 102, оп. 2, д. 36, л. 22.

42. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 102, оп. 2, д. 36, л. 49.

43. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 102, оп. 2, д. 35, л. 80.

44. Партийный архив ЦК КПЛ, ф. 102, оп. 2, д. 36, л. 66.

Оказывая помощь хозяйственному руководству и завкому по устранению недостатков на предприятиях, они вели там повседневную политмассовую работу, создавали актив из числа преданных партии рабочих и интеллигенции. Таким образом, к концу рассматриваемого периода, благодаря всем проведенным мероприятиям в промышленности, транспорте и строительстве работало 3493 членов и кандидатов в члены ВКП(б), из них непосредственно рабочими у станка 1281 чел., и коммунисты стали оказывать повседневное влияние на улучшение производственных д.л., на воспитание беспартийных трудящихся.⁴⁵⁾

х х
х

Рост рядов, укрепление единства, улучшение качественного состава Рижской партийной организации в первые послевоенные годы, укрепление рабочего ядра, создание широкой сети периферичных партийных организаций и повышение удельного веса парторганизаций на производстве — это результат повышения авторитета партии, ее крепнущей связи со всем народом, возрастания ее роли как руководящей и направляющей силы советского общества. Несмотря на трудности послевоенного периода — периода восстановления, реконструкции и социалистических преобразований народного хозяйства латвийские коммунисты сумели возложить работу всех звеньев партийного и государственного организма и обеспечить выполнение задач, выдвинутых партией и правительством. В одной статье невозможно охватить все стороны деятельности коммунистов латвийской столицы по укреплению своих рядов и повышению их боеспособности. Однако, даже отдельные компоненты многогранной работы Рижской партийной организации являются ярким свидетельством того, что Компартия Латвии, как один из боевых отрядов КПСС, неуклонно руководствуется ленинскими заветами и критически чистоту, единство и боеспособность своих рядов.

V. Ņikitina

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS DARBĪBA KULTŪRIZGLĪTĪBAS IESTĀŽU KADRU SAGATAVOŠANĀ (1959.-1965.G.)

Par savas darbības augstāko mērķi PSKP uzskats nemiti-
gi celt tautas labklājību, arvien pilnīgāk apmierināt tās
materiālās un garīgās prasības, audzināt idejiski pārlie-
cinātus, aktīvus jaunās komunistiskās sabiedrības cēlājus.
Šo uzdevumu sekmīgai atrisināšanai pakļauts arī viss kultūr-
izglītības iestāžu darbs. Kultūras nami, klubi, bibliotēkas,
muzeji ir ļoti svarīgs partijas ideoloģiskā darba iecirk-
nis. It īpaši to loma palielinājusies laika posmā, kad dar-
bālažu komunistiskā audzināšana izvirzīta par vienu no
partijas centrālajiem uzdevumiem. Padomju Savienības Komu-
nistiskās partijas programmā, ko pieņēmis partijas XIII
kongress, norādīts, ka "cilvēki par komunisma uzvaru ideolo-
ģiskais darbs kļūst par aizvien spēcīgāku faktoru. Jo aug-
stāks ir sabiedrības locekļu apziņums, jo arī pilnīgāk
un plašāk atraisās viņu radošā aktivitāte komunisma ma-
teriāli tehniskās bāzes radīšanā, komunistisku darba formu
un cilvēku jauno savstarpējo attiecību attīstīšanā un tā-
tad jo straujāk un sekmīgāk tiek atrisināti komunisma
celtniecības uzdevumi."¹

Padomju varas gados mūsu republikā izveidojies plašs
un daudzveidīgs kultūrizglītības iestāžu tīkls. Buržuāzis-
kajā Latvijā pēc tās oficiālās statistikas datiem 1936.
gadā no 911 publiskajām bibliotēkām visiem bija pieejamas
778, bet pārējās 133 - tikai šauram lasītāju lokam. 141
bibliotēkā grāmatas izsniedza pret samaksu. Publisko bib-

¹ Padomju Savienības Komunistiskās partijas Program-
ma, R., 1962, 104.lpp.

liotēku lielākā daļa - 72,3% piederēja reakcionārajām sabiedriskajām organizācijām, kas tad arī noteica šo bibliotēku grāmatu fondu sastāvu, 19,7% bija pašvaldību bibliotēkas un 7,1% - privāto personu bibliotēkas.² Buržuāziskajā Latvijā nebija arī valsts pārziņš esošu klubu tipa iestāžu. Visus klubus un tautas namus uzturēja dažādas biedrības, konfesijas, buržuāziskās politiskās partijas un militāri fašistiskā aizsargu organizācija.³ Šīs iestādes bija buržuāziski nacionālistiskās ideoloģijas izplatītājas.

Pēc Padomju varas atjaunošanas Latvijā 1940. gadā sākās intensīvs kultūras celtniecības darbs, bet jau 1941. gadā to pārtrauca vācu iebrukums. Vācu okupācijas laikā stipri vien saruka bibliotēku tīkls un to grāmatu rindiem tika nodarīti lieli zaudējumi. 1945. gadā republikā bija tikai 390 masu bibliotēkas un 436 klubu iestādes.⁴

Padomju vara jau pirmajos pēckara gados atjaunoja bibliotēku darbību un radīja nepieciešamos priekšnosacījumus turpmākai kultūrizglītības iestāžu tīkla straujai izaugsmei. 1965. gada beigās republikā jau ir 1,6 tūkstoši masu bibliotēku, 1,1 tūkstotis klubu iestāžu un 1,4 tūkstoti kinoiekārtu⁵. Kultūras ministrijas un erodbiedrību sistēmas kultūras namos un klubos darbojas vairāk nekā 8 tūkstoši mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu ar 135 tūkstošiem dalībnieku. Salīdzinot ar 1946. gadu, lasītāju skaits bibliotēkās pieaudzis piekārtīgi, bet izsniegto grāmatu skaits palielinājies 8,6 reizes⁶. Šie nedaudzie skaitļi runā spilgtu valodu par kultūrizgli-

² Valsts Statistiskā pārvalde, Latvijas kultūras statistika 1918.-1937.g.R., 1938., 120., 121. lpp.

³ J. Ostrovs, Kultūras revolūcija Latvijā. R., 1960, 171. lpp.

⁴ Латвийская ССР в цифрах в 1961 году. Краткий статистический сборник. Госстатиздат, Латвийское отделение, 1962, стр. 181, 182.

⁵ СССР и союзные республики в 1965 году (сообщения ЦСУ СССР и ЦСУ союзных республик государственного плана развития народного хозяйства). М., 1966, стр. 176.

⁶ LPSR Kultūras ministrijas kārtējais arhīvs.

tības darbe plašumu salīdzinājumā ar buržuāziskās Latvijas laiku.

Partijas vadība pašlaik pamatos izmainījies arī klubu un bibliotēku darba saturs. Padomju cilvēku zinātniskā pasaulē uzskats izveidojās, marksisma ģeņinisma ideju ieviešana visplašākajās darbaļaužu masās, pirmrindas pieredzes, zinātnes un kultūres sasniegumu propaganda - lūk, tie galvenie uzdevumi, kurus šodien partija izvirza kultūrizglītības iestādēm. Izņemot jau nostiprinājušās, praksē pārbaudītas un atzītas kultūrizglītības darba formas, tās pilnveidojot un ieviešot arī jaunas - klubi, bibliotēkas, novadpētniecības muzeji veic tildena jaunās komunistiskās sabiedrības cilvēka audzināšanas darbu.

PSRS tautas saimniecības un kultūras celtniecības pieredze rāda, ka jebkurā sabiedriskās darbības nozarē izšķiroša nozīme ir kadriem, viņu profesionālajai sagatavotībai un idejiski politiskajam rādījumam. PSKP savā darbībā stingri ievēro ģeņins norādījumu, ka kadru izraudzīšana, ieviešana un audzināšana ir viens no svarīgākajiem partijas organizatoriskā darba jautājumiem. Arī Latvijas Komunistiskā partija aizritējušās septiņgades laikā, vadot un organizējot kultūrizglītības iestāžu darbu, lielu uzmanību veltīja kultūras darbinieku kadru sagatavošanai un audzināšanai.

LKP CK VI plēnums 1959. gada jūnijā, kas apskatīja politiskā masu darba uzlabošanas pasākumus un IX plēnums 1959. gada novembrī, kas apsprieda jaunatnes audzināšanas darba stāvokli republikā, analizējot kultūrizglītības iestāžu darbu, īpašu uzmanību pievērša kultūrizglītības iestāžu kadru kvalificētai sagatavošanai, to idejiski politiskā līmeņa celšanai un dzīves spstākļu uzlabošanai.⁷

LKP CK IX plēnums konstatēja, ka daudzi klubi un citu kultūrizglītības iestāžu darbinieki bieži vien vairāk gādā par rīnsu plāna izpildi nekā par vispusīgu jaunatnes

⁷ LKP CK Partijas arhīvs, 101.f., 22.apr., 13.1., 82. un 83. lapa; turpat 20.1., 44. un 60. lapa

kultūras un audzināšanas darbu⁸. Republikas kultūrizglītības darbu vadošās iestādes samierinājās ar šādu stāvokli. Tas pazemināja prasības kultūras darbiniekiem viņu izglītības un kvalifikācijas celšanā. Arī pilsētu un rajonu partijas komitejas maz rūpējās par kultūrizglītības iestāžu nostiprināšanu ar kvalificētiem kadriem.⁹ Izmantojot partijas komiteju nepietiekamo vadību un kontroli, kultūrizglītības iestāžu darbā ne reti iesaistījās gadījuma cilvēki bez attiecīgas idejiski teorētiskās sagatavotības un nepieciešamajām priekšzināšanām praktiskajā darbā. 1959. gadā aptuveni pusei republikas klubu, tautas namu un bibliotēku vadītāju nebija vidējās izglītības. Vēl sliktāks stāvoklis bija Latgales rajonos.¹⁰ IKP CK uzdeva vietējām partijās organizācijām visīsākajā laikā novērst trūkumus kadru izvietojumā un audzināšanā. Pie tam, IKP CK norādīja, ka īpaša uzmanība, nostiprinot kultūrizglītības iestādes ar kadriem, jāpievērš republikas austrumu rajoniem.¹¹

Arī turpmāk IKP CK plēnumos, apspriedēs, biroja sēdēs vairākkārt pievērsa partijas komiteju un vadošo iestāžu, it īpaši Kultūras ministrijas, uzmanību neapmierinošajam stāvoklim ar kadriem kultūrizglītības iestādēs.¹² IKP CK birojs ierosināja pārbaudīt kā kolhozi un sovhozi izlieto kultūras pasākumiem izdalītos līdzekļus un paredzēja tos daļēji izmantot, lai uzlabotu kultūrizglītības darbinieku sagatavotību.¹³

Pildot partijas vadošo orgānu lēmumus LPSR Kultūras ministrija, rajonu un pilsētu partijas komitejas un iz-

⁸ IKP CK Partijas arhīvs, 101.f., 22.apr., 20.1., 19.lapa.

⁹ Turpat, 10.1., 89.lapa.

¹⁰ Turpat, 13.1., 69. lapa.

¹¹ Turpat, 30.1., 69.lap.

¹² IKP CK III plēnums 1960.gada 2. augustā "Par PSKP CK lēmums "Par partijas propagandas uzdevumiem mūsdienai apstākļos" izpildes gaitu republikā"; VI plēnums 1961.gada 6.-7. jūnijā "Par lauku partijas organizāciju organizatoriskā un masu politiskā darba uzlabošanu"; IKP CK biroja 1961. gada 14. februāra lēmums "Par Latvijas KP CK biroja 1959. gada 3. oktobra lēmuma "Par Latvijas PSR Kultūras ministriju "izpildi"; IKP CK biroja 1961.gada 23. maija lēmums "Par kultūrizglītības iestāžu darbu Cēsu rajonā" u.c.

¹³ IKP CK Partijas arhīvs, 101.f., 23.apr., 33.1., 125. lapa.

pildkomiteju kultūras nodaļas veica konkrētus pasākumus kultūrizglītības iestāžu darbinieku sastāva uzlabošanā. Aktivizējās darbs to kultūras darbinieku iessistīšanā neklātienē, kuriem nebija vidējās speciālās izglītības. 1959. gadā Latvijas PSR Kultūras ministrijas kultūras darbinieku sagatavošanas un kvalifikācijas celšanas kursos vien tika apmācīti 523 darbinieki. To skaitā: 70 tautas namu vedītāji un 120 bibliotekāri.¹⁴

Latvijas PSR Kultūras ministrija veica konkrētus pasākumus republikas austrumu rajonu nostiprināšanā ar kadriem. 1959. gadā gandrīz 40% Kultūras ministrijas sugstāko un vidējo speciālo mācību iestāžu absolventu nosūtīja darbā uz Latgales rajoniem.¹⁵ Arī turpmākajos gados austrumu rajoni saņēma jaunu kvalificētu kadru papildinājumu. (Skat. tabulu Nr.1)¹⁶.

Tabula Nr.1

Rajoni ¹⁷ un pilsētas	Pavisam darbinieku: uz 1961.g. 1. okt.	Nosūtīts specialistu				Kopā no 1959- 1961
		1959	1960	1961		
Balvu raj.	58	10	4	2	16	
Degdas raj.	42	4	2	3	9	
Daugavpils raj.	66	4	2	3	9	
Ludzas raj.	87	8	6	3	17	
Kārsavas raj.	51	8	7	4	19	
Krāslavas raj.	61	3	2	3	8	
Krustpils raj.	71	9	3	4	16	
Preiļu raj.	54	5	4	1	10	
Viļānu raj.	50	8	1	3	12	
Rēzeknes pilsēta	87	7	2	7	16	
Daugavpils pilsēta	56	9	-	5	14	
Pavisam:	683	75	33	38	146	

Triju gadu laikā Latgales rajoni un pilsētas saņēma 146 kultūrizglītības darbs specialistus. Jau 1961. gadā austrumu rajonu kultūrizglītības iestādēs darbinieku

¹⁴ LPSR Kultūras ministrijas arhīvs, 5.f.,4.apr., 58.l., 155.lapa.

¹⁵ LKP CK Partijas arhīvs, 101.f.,23.apr.,117.l., 58.lapa.

¹⁶ LPSR Kultūras ministrijas arhīvs, 5.f.,4.apr., 58.l., 252.lapa.

¹⁷ Pēc 1961.gada Latvijas PSR administratīvi teritoriālā iedalījuma.

darbinieku skaits ar vidējo un speciālo izglītību nebija mazāks kā citos republikas rajonos. Pie kam, šo rajonu kultūrizglītības iestāžu darbinieku vidū komunistu un komjauniešu skaits bija ievērojami lielāks nekā citos rajonos. No 683 darbiniekiem 82 bija komunisti un 309 komjaunieši.¹⁸

1960. gadā Kultūras ministrija vispusīgi pārbaudīja darbu ar kadriem Ogres, Balvu, Dobeles, Kārsavas un Kuldīgas rajonos. Atsevišķos rajonos jautājumu par kadru izraudzīšanu, izvietošānu un audzināšanu apsprieda partijas rajonu komiteju birojos un rajonu izpildkomitejās.¹⁹ Pārbaudēs noskaidrojās, ka rajonos pieļauta liela kultūras darbinieku mainība, atsevišķos gadījumos pat līdz 50% gadā. Sevišķi bieži kadri mainījās lauku klubos, kas lielā mērā bija izskaidrojams ar šīs kategorijas darbinieku zemo atalgojumu - 385 rubļ. (vecajā cenu mērogā).

Lauku kultūras darbinieku stimulēšanai LPSR Ministru Padome savā 1959. gada 11. marta lēmumā²⁰ rekomendēja kolhoziem izdarīt piemaksas valsts kultūras iestāžu darbiniekiem. Atsevišķos rajonos, kā, piemēram, Ogres, Saldus, Valkas raj. u.c. izpildkomiteju kultūras nodaļas ar partijas rajonu komiteju palīdzību panāca, ka kolhozu valdes izdarīja piemaksas klubu darbiniekiem. Pieredze rādīja, ka šajos rajonos bija mazāka kultūrizglītības iestāžu kadru mainība un labāks to sastāvs kā pēc izglītības, tā arī pēc lietiskajam īpašībām.

Neraugoties uz minētajiem panākumiem, b. Pelše IKP CK pārskata referātā IKP 18. kongresam, kas sanāca 1961. gada septembrī, vēlreiz uzsvēra, ka lēni tiek novērsti trukumi kultūras frontes darbinieku sagatavošanā un iz-

¹⁸ LPSR Kultūras ministrijas arhīvs, 5.f., 4. apr., 58.l., 252., 253. lapa.

¹⁹ Turpat, 155. lapa.

²⁰ "Par pasākumiem lauku kultūrizglītības iestāžu materiāli-tehniskās bāzes nostiprināšanā". LPSR Ministru padomes arhīvs, 270.f., 3. apr., 53.l., 217. lapa.

virzīšanā.²¹ Kongresa lēmumā par CK pārskata referātu partijas organizācijām izvirzīta noteikta prasība stingri ievērot leģiniskos principus kadru izvēlē un izvietojumā pēc viņu politiskajām un lietišķajām īpašībām. Par kultūrizglītības iestāžu galveno uzdevumu kongress izvirzīja darbaļaužu komunistisko audzināšanu, rūpniecības un lauksaimniecības progresīvās pieredzes propagandu un mākslinieciskās pašdarbības vispusīgu attīstību.²²

Lai sekmīgi realizētu kongresā izvirzītos uzdevumus, vispirms vajadzēja nodrošināt pareizu un mērķtiecīgu kultūrizglītības darba organizāciju un vadību. Tādēļ arī partijas organizācijas centās nostiprināt kultūrizglītības darba vadošos orgānus un metodiskos centrus ar augsti kvalificētiem un idejiski politiskā ziņā labi sagatavotiem kadriem.

Rajonos un pilsētās kultūras darba vadošie centri ir darbaļaužu padomju kultūras nodaļas. Fakti liecina, ka laika posmā, kad republikas darbaļaudis cīnījās par tautas saimniecības attīstības septiņgadu plāna īstenošanu, arī kultūras nodaļas uzlaboja tām pakļauto iestāžu vadību. Septiņgades laikā uzlabojies rajonu un pilsētu kultūras nodaļu vadītāju sastāvs. Ja 1960. gadā ar augstāko, nepabeigto augstāko un vidējo speciālo izglītību bija 58,33%²³ no visiem pilsētu un rajonu kultūras nodaļu vadītājiem, tad 1966. gada sākumā jau 78,57%²⁴. No visiem kultūras nodaļu vadītājiem 92,86%²⁵ ir partijas biedri.

Pēdējos gados uzlabojuši un aktivizējuši savu darbību tādi kultūrizglītības iestāžu republikāniskie metodiskie centri kā V. Lača LPSR Valsts bibliotēka, Kul-

²¹ LKP CK Partijas arhīvs, 101.f., 24.apr., 2.1., 212. lapa.

²² Turpat, 1.1., 194., 198. lapa.

²³ Latvijas PSR Kultūras ministrijas arhīvs, 5.f. 4. apr., 58.1., 162. lapa.

²⁴ Latvijas PSR Kultūras ministrijas kadru daļas kārtējais arhīvs. Statistiska atskaite par Latvijas PSR rajonu (pilsētu) kultūras nodaļu vadītāju kadru sastāvu un mainību uz 1966.gada 25.martu.

²⁵ Turpat.

tāres ministrijas klubu darba republikāniskais metodiskais kabinets, Republikāniskās arodbiedrības padomes kultūras nams metodiskais kabinets, Em. Melngaiļa Tautas mākslas nams. Minēto metodisko centru darba uzlabošanā liela nozīme ir to kadru sastāvam.

Komunisma celtniecības posmā arvien vairāk palielinās bibliotēku darba nozīme un līdz ar to pieaug prasības bibliotēku darbiniekiem kā aktīviem jaunās sabiedrības cilvēka audzinātājiem. Komunistiskās sabiedrības cilvēkam jābūt vispusīgi izglītotam, ar dziļu komunistisko pārliecību un bagātu zināšanu pūru. Ar katru dienu grāmatai jārod plašāks ceļš tautā, jāizvērsē prasmīga literatūras propaganda, jāpadziļina individuālais darbs ar lasītāju. Lielu ierosmi visa bibliotekārā darba attīstībā deva PSKP CK 1959. gada 22. septembra lēmums "Par bibliotekārā darba stāvokli valstī un pasākumiem tā uzlabošanā".²⁶ Šis lēmums atspoguļoja bibliotēku darba izaugsmi padomju varas laikā, atzinīgi novērtēja to ieguldījumu darbaļaužu komunistiskajā audzināšanā, kā arī atsedza trūkumus darbā un noteica galvenos bibliotēku uzdevumus komunisma celtniecības apstākļos.

Vadoties no šī lēmuma IKP CK birojs 1959. gada 11. novembrī plaši apsprieda jautājumu par bibliotekārā darba stāvokli republikā, pievēršot lielu uzmanību bibliotēku kadru jautājumam. Pieņemtajā lēmumā norādīts, ka padomju varas laikā republikā ļoti plaši attīstījies bibliotekārais darbs. Bibliotēku skaits Padomju Latvijā salīdzinot ar buržuāzisko laiku palielinājies vairāk nekā 8 reizes, bet bibliotēku fondi vairāk nekā 10 reizes.²⁷ Nemitīgi aug lasītāju skaits. IKP CK birojs atzinīgi novērtēja bibliotēku darbu, ko tās veic grāmatu propagandā, darbaļaužu vispārīzglītojošā, politiskā, kultūras un zinātniski tehniskā liemeņa celšanā, norādot,

²⁶ КПСС о культуре, просвещении и науке. Сборник документов. М., Политиздат, 1963, стр. 274-281.

²⁷ IKP CK Partijas arhīvs, 101.f., 22. apr., 32.l., 6. lapa.

ka bibliotēkas sniedz praktisku palīdzību partijas, padomju un sabiedriskajām organizācijām darbaļaužu komunistiskajā audzināšanā.

Tai pat laikā IKP CK birojs atsedza daudzus trūkumus republikas bibliotēku darbā, paredzēja pasākumus to novēršanai un noteica bibliotekārā darba galvenās vadlīnijas.

Lai bibliotēkas kļūtu par īstiem partijas atbalsta centriem darbaļaužu komunistiskajā audzināšanā, izšķiroša nozīme ir labi sagatavotiem, augsti kvalificētiem kadriem. Pieņemtajā lēmumā norādīts, ka republikā neapmierinoši organizāts darbs ar bibliotekāro kadru izraudzīšanu, sagatavošanu un audzināšanu. Bibliotēkās vērojama liela kadru maiņa. Daudziem masu bibliotēku darbiniekiem nav speciālās izglītības. Republikas masu bibliotēkās strādā tikai 21 cilvēks ar augstāko speciālo izglītību. Vairāk nekā 300 masu bibliotēku darbiniekiem ir tikai pamatskolas izglītība.²⁸

IKP CK birojs uzlika par pienākumu kultūrizglītības darba vadošajām iestādēm, kā arī pilsētu un rajonu partijas komitejām nostiprināt bibliotēkas ar kvalificētiem kadriem, veikt nepieciešamos pasākumus augstākās un vidējās kvalifikācijas bibliotekāru sagatavošanas uzlabošanā. Bibliotekāru idejiski politiskā līmeņa un profesionālās kvalifikācijas celšanai paredzēja organizēt kursus un seminārus.²⁹

Laikā no 1959. līdz 1962. gadam gandrīz visas republikas partijas organizācijas rajonu un pilsētu komitejas un daudzas pirmorganizācijas apsprieda bibliotekārā darba stāvokli, kā arī minēto PSKP CK un IKP CK lēmumu izpildi.

Tā, piemēram, partijas Jēkabpils rajona komitejas birojs 1960. gada sākumā analizēja rajona bibliotēku darbu un paredzēja pasākumus tā uzlabošanai.³⁰ Jau toreiz Jēkabpils rajona bibliotēka bija izveidojusies par no-

²⁸ IKP CK Partijas arhīvs, 101.f., 22.apr., 32.l., 7. lapa.

²⁹ Turpat, 11. lapa.

³⁰ Padomju Latvijas Komunisti, 1960. gada 2. numurs, 88. lapa.

zīmīgu metodisko centru. Tās darbinieki bieži izbrauca uz lauku bibliotēkām un sniedza praktisku palīdzību lauku bibliotēku darbā. Savā lēmumā partijas rajona komitejas birojs paredz vēl vairāk pastiprināt metodisko palīdzību lauku bibliotēkām un organizēt bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšanas nodarbības. Partijas organizāciju sekretāriem ieteica sistemātiski palīdzēt bibliotekāriem un atklātās partijas sapulcēs apspriest viņu pārskatus par bibliotēku darbu.

1960. gada maijā Latvijas KP CK propagandas un agitācijas nodaļā notika apspriede, kurā izskatīja jautājumu, kā Jēkabpils un Madonas rajoni pilda IKP CK lēmumu "Par bibliotēku darba stāvokli republikā un pasākumiem tā uzlabošanā."³¹ Par paveikto darbu ziņoja šo rajonu partijas komiteju sekretāri. Apkopojot šo rajonu pozitīvo darba pieredzi un norādot uz vairākiem nopietniem trūkumiem bibliotēku darbā, apspriedes dalībnieki uzsvēra, ka vispirms jāgādā par bibliotēku nostiprināšanu ar kvalificētiem kadriem. Partijas komitejām vēl labāk jāvada bibliotēku darbs un jāpadara tās par istiem kultūras centriem uz laukiem.

Minētie piemēri liecina, ka izpildot PSKP CK 1959. gada lēmumu par bibliotēku darbu, manāmi aktivizējušies vietējo partijas organizāciju sadarbība ar bibliotekām. Šī sadarbība vēl vairāk palielina grāmatas un bibliotēkas lomu padomju cilvēku zinātniskā pasaules uzskata izveidošanā un to kultūras līmeņa celšanā. Tas savukārt izvirza arvien augstākas prasības bibliotekāru kadru profesionālajai un idejiski politiskajai sagatavotībai.

Bibliotekārā darba tālākā uzlabošanā, jaunu darba formu ieviešanā un labākās darba pieredzes popularizēšanā arvien lielāki un atbildīgāki uzdevumi veicami republikas masu bibliotēku vadošajam metodiskajam centram V. Iāča Valsts bibliotēkai. Pieaugot darba apjomam, palielinājies arī Valsts bibliotēkas darbinieku skaits. Ja

³¹ "Сіпа", 1966. gada 28. maijā.

1959. gadā tur strādāja 116 darbinieki, tad 1966. gada sākumā jau 151 darbinieks. Skaitliskais pieaugums nav vienīgais šīs bibliotēkas kadru īpašs rādītājs. 1966. gada sākumā augstākā, nepabeigta augstākā un vidējā speciālā izglītība ir 70% darbinieku (der ievērot, ka vidēji Kultūras ministrijas bibliotēkās šis rādītājs ir 46%). P. Stuckas Latvijas Valsts universitātē vien no Valsts bibliotēkas mācās 18 cilvēki. Bibliotēkas darbinieki mācās Marksisma ļepinisma vakara universitātē, bibliotekāru kultūras universitātē, tautas universitātes dažādās fakultātēs u.c. vaudziem bibliotēkas darbiniekiem ir liela praktiskā darba pieredze.

					17 darbiniekiem bibliotekārā darba stāžs lielāks par 20 gadiem.
63	"	"	"	"	lielāks par 10 gadiem
28	"	"	"	"	stāžs lielāks par 5 gadiem.

Samērā mazs vēl ir komunistu un komjauniešu īpatsvars - 26% no visiem bibliotēkas darbiniekiem.³²

V. Lāča LPSR Valsts bibliotēka sniedz lielu ieguldījumu masu bibliotēku darbinieku kvalifikācijas celšanā. Valsts bibliotēkās darbinieki piedalās LPSR Kultūras ministrijas bibliotēku darbinieku sagatavošanas un kvalifikācijas celšanas kursu programmu izstrādāšanā, lasa lekcijas un vada praktiskās nodarbības gan drīz visu resoru bibliotekāruursos. 1965. gadā vien Valsts bibliotēka organizēja 51 izbraukumu uz republikas rajoniem un pilsētām un 50 apmeklējumus Rīgas un Jūrmalas pilsētu bibliotēkās, lai konsultētu bibliotēku darbiniekus un sniegtu tiem metodisku un praktisku palīdzību.³³

³² Minētie skaitļi doti pēc LPSR Kultūras ministrijas Kadru daļas un V. Lāča LPSR Valsts bibliotēkas kārtējo arhīvu materiāliem, procentus aprēķinājis autors.

³³ V. Lāča LPSR Valsts bibliotēkas kārtējais arhīvs. Atskaite par LPSR Valsts bibliotēkas darbu 1965.gadā.

Bez tam, vairāki pieredzes bagāti Valsts bibliotēkas darbinieki, kā M. Dīmenšteine, A. Apinis u.c., jau vairākus gadus aktīvi piedalās augstākās kvalifikācijas bibliotekāro kadru sagatavošanā. Darbu bibliotēkā viņi savieno ar pasniedzēja darbu P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes bibliotēku zinātņu nodaļā, nododot topošajiem bibliotekāriem savas zināšanas un lielo praktiskā darba pieredzi.

Ideoloģiskā darba vispusīgā attīstībā aizvien svarīgāka kļūst arī klubu, kultūras namu un muzeju loma. Šīs iestādes, veicot daudzos audzināšanas pasākumus, ir izveidojušās par savdabīgiem ideoloģiskā un kultūras darba centriem gan pilsētās, gan laukos. Maksimālais pasākumu skaits, dažādo pulciņu nodarbības, tematiskajos vakaros, izstādēs, pārrunās un lektorijos daudzi padomju cilvēki attīsta savas intereses un spējas, paplašina savu redzes loku. Republikas partijas organizācija veltī lielu uzmanību visu šo pasākumu idejiskajam saturam, aktualitātei un nozīmīgumam.

Galvenais priekšnoteikums sekmīgam ideoloģiskās audzināšanas darbam visās kultūrizglītības iestādēs, kā tas vairākkārt norādīts partijas lēmumos, ir speciālistu kadru profesionālā un idejiski politiskā sagatavotība. Padomju varas laikā republikā ir izveidojušies noteikta šo kadru sagatavošanas sistēma. Laikā no 1959.-1965. gadam republikas mācību iestādes gatavo bibliotekārā darba speciālistus ar augstāko un vidējo izglītību un klubu darba speciālistus ar vidējo izglītību. Bibliotēku, klubu un muzeju darbiniekiem regulāri katru gadu tiek organizēti kvalifikācijas celšanas kursi.

Bibliotēku darbiniekus ar augstāko izglītību gatavo P. Stučkas Latvijas Valsts universitātē. Laikā no 1949. gada līdz 1954. gadam bibliotēku zinātņu specialitāti ieguva 78 cilvēki.³⁴ 1954. gadā bibliotekāru kadru

³⁴ Latvijas PSR kultūras celtniecība. Statistisko datu krājums. R., 1957., 80.lpp.

segatavošana tika pārtraukta un to atjaunoja 1958. gadā, atverot pie vēstures un filoloģijas fakultātes bibliotēku zinātņu neklātienes nodaļu, kuras pirmais izlaidums bija 1964. gadā un līdz 1966. gadam to beidza 43 speciālisti (skat. tabulu Nr.2)³⁵.

Tabula Nr.2

Gadi	LVU beigušo speciālistu skaits	No tiem	
		klātienē	neklātienē
1964	17	8	9
1965	17	-	17
1966	17	-	17
Kopā:	51	8	43

1964. gadā bibliotekāre un bibliogrāfa kvalifikāciju ieguva arī astoņi latviešu valodas un literatūras nodaļas studenti, kuri sākot ar 3. kursu speciālizējās bibliotēku zinātnēs. 1965./66. mācību gadā bibliotēku zinātņu neklātienes nodaļā mācījās 200³⁶ studenti.

Klūbu darba speciālistus ar augstāko izglītību septiņgades laikā republikā vēl negatavo.

Klūbu un bibliotēku darbiniekus ar vidējo izglītību republikā gatavo Rīgas kultūras un izglītības darbinieku tehnikums, kas nodibināts 1946. gadā un kura pirmais izlaidums bija 1950. gadā. Kopš pirmā izlaiduma līdz 1958. gadam tehnikumu beidza 503 bibliotēku un 377 klūbu darba speciālisti, kopā 880 kultūrizglītības darbinieku.³⁷ Tehnikumu beigušo skaitu no 1959. līdz 1966. gadam atspoguļo tabula Nr. 3.³⁸ (Skat.119.lpp.)

³⁵ Tabulu sastādījis autors, izmantojot P. Stučkas LVU Neklātienes nodaļas un vēstures un filoloģijas fakultātes kārtējo arhīvu materiālus.

³⁶ P. Stučkas LVU vēstures un filoloģijas fakultātes kārtējais arhīvs.

³⁷ Rīgas kultūras un izglītības darbinieku tehnikuma kārtējais arhīvs.

³⁸ Tabulu sastādījis autors, izmantojot Rīgas kultūras un izglītības darbinieku tehnikuma kārtējā arhīva materiālus.

Gadi	bibliotēku darbinieki			klubu darbinieki			bibliot. un klubu dar- bin. kopā
	klātie nē	neklā- :tienes :	kopā	klā- :tienes :	neklā- :tienes :	kopā	
1959.	45	37	82	45	16	61	143
1960.	46	26	72	45	20	65	137
1961.	21	26	47	80	23	103	150
1962.	24	33	57	-	14	14	71
1963.	20	27	47	24	3	27	74
1964.	23	24	47	23	13	36	83
1965.	9	33	42	18	12	30	72
1966.	5	28	33	14	19	33	66
Pavisam:	193	234	427	249	120	369	796

Pēdējos astoņos gados, kā tas redzams tabulā, republikā sagatavoti turpat 800 bibliotēku un klubu darbinieki ar vidējo speciālo izglītību. Ja tehnikuma kluba darba nodaļas pirmo izlaidumu absolventi ieguva tikai vispārēju kluba darbinieka kvalifikāciju, tad pēdējos gados katrs šīs nodaļas students bez vispārējām kluba darba iemaņām spgūst vēl vienu no četrām specializācijām: pūtēju un estrādes orķestra vadītājs, kora dirigents, deju kolektīva vadītājs vai dramatiskā kolektīva režisors.

1961. gadā klubu darba nodaļu beidza tikai tie audzēkņi, kas bija uzņemti tehnikumā pēc vidusskolas beigšanas, bet turpināja mācības audzēkņi, kas bija uzņemti tehnikumā ar septiņu klašu izglītību un kuru apmācības laiks bija garāks. Tādējādi 1962. gadā klubu darba klātienē nodaļā nebija speciālistu izlaiduma. 1965. un 1966. gadā klātienē nodaļā beigušo bibliotekāru mazais skaits izskaidrojams ar to, ka, uzņemot reflektantus, šīs grupas nebija pilnīgi nokomplektētas un daļa no šo grupu studentiem mācību laikā pārgāja uz neklātieni. Jāatzīmē, ka kultūrizglītības darbinieku tehnikums bieži vien saskārās ar nopietnām grūtībām jaunā studentu kontingenta nokomplektēšanā. Daļēji tam par iemeslu bija klubu un bibliotēku darbinieku, it īpaši lauku kultūrizglītības iestādēs, zema stalgojums. Pēdējos divos gados pēc kultūrizglītības iestāžu darbinieku algas paaugstinājuma stāvoklis mainījies.

Reflektantu skaits ievērojami palielinājies un līdz ar to ir iespējams nokomplektēt grupas ar zināmu atlasī. Tā, piemēram, 1966. gadā uz klātienes nodaļas 80 vietām bija 228 reflektanti³⁹, t.i. gandrīz trīs cilvēki uz vienu vietu.

Jā salīdzinām līdz 1958. gadam tehnikuma beigušo skaitu ar absolventu skaitu pēdējos astoņos gados, tad redzam, ka šajā laikā vidējās kvalifikācijas kultūrizglītības kadru sagatavošana republikā skaitliski gandrīz nav palielinājusies, Tehnikumu laikā no 1950. līdz 1958. gadam vidēji gadā beidza 98 speciālisti, bet no 1959.-1966. gadam - 100 speciālistu. Pēdējos gados palielināts uzņemamo audzēkņu kontingents, bet tas vēl neapmierina republikas kultūrizglītības iestāžu arvien pieaugošās prasības pēc kadriem. Galvenais šķērslis šī kontingenta tālākai palielināšanai ir telpu trūkums un nepietiekamā mācību materiālā bāze, par kuras paplašināšanu un nostiprināšanu lema Latvijas PSR Augstākās Padomes sesijā 1966. gada 9. septembrī.⁴⁰

Kultūrizglītības iestāžu darbinieku kvalifikācijas celšanā nozīmīgu palīdzību sniedz LPSR Kultūras ministrijas kultūras darbinieku sagatavošanas un kvalifikācijas celšanas Kursi. Kursu ilgums vidēji no 1-2 mēnešiem. Kultūras darbiniekus šeit regulāri iepazīstina ar jaunāko valsts politiskajā un sociālajā dzīvē, ar starptautiskās dzīves notikumiem, partijas un valdības lēmumiem un no tiem izrietošajiem kultūras darbinieku uzdevumiem.

Par lektoriem un pasniedzējiem kvalifikācijas celšanas kursos strādā republikas kultūras un sabiedriskie darbinieki, augstskolu pasniedzēji, Kultūras ministrijas pārstāvji, V. Lāča Valsts bibliotēkas un LPSR Kultūras ministrijas klubu darba republikāniskā metodiskā kabineta darbinieki, labākie masu bibliotēku un klubu darba praktiķi.

Septiņgades laikā regulāri katru gadu tiek organizēti kursi tautas namu vadītājiem, rajonu, pilsētu un ciemu

³⁹ Rīgas kultūras un izglītības darbinieku tehnikuma kārtējais arhīvs.

⁴⁰ "Cīņa", 1966. gada 10., 11. septembris.

bibliotēku vadītājiem, muzeju darbiniekiem. Kursos plaši izvērstā darbinieku kvalifikācijas celšana arī daudzās citās kultūras darba nozarēs, kā, piemēram, dramatisko kolektīvu vadītājiem, režisoriem, daiļlasītājiem, bibliotēku lasītāvu un abonementu vadītājiem u.c. Šeit viņi papildina savas zināšanas specialitātē un iepazīstas ar jaunākajiem sasniegumiem un labāko darba pieredzi attiecīgajās kultūrizglītības darba nozarēs. Kursantu teorētiskā sagatavošana tiek savienota ar mācību praksi labākajās bibliotēkās un klubu iestādēs.

No 1959.-1965. gadam savu kvalifikāciju minētajos kursos paaugstināja 1326 bibliotēku darbinieki, 223 muzeju darbinieki, 495 tautas namu vadītāji, 63 kultūras namu vadītāji un daudzi citi kultūrizglītības iestāžu darbinieki.⁴¹

Paralēli LPSR Kultūras ministrijas kultūras darbinieku sagatavošanas un kvalifikācijas celšanas kursiem darbojās arī arodbiedrību kursi pie Republikāniskās arodbiedrību padomes. Šajos kursos galvenokārt apmāca arodbiedrību darbinieku aktīvu, bet organizē arī atsevišķas grupas arodbiedrību kultūrizglītības iestāžu darbinieku kvalifikācijas celšanai. Tā, piemēram, 1966. gadā šajos kursos mācījās 97 bibliotēku darbinieki, 180 pašdarbības kolektīvu vadītāji un 179 klubu vadītāji.⁴² Kursu ilgums šeit nepārsniedz divas nedēļas, bet daudzos gadījumos tiek organizēti tikai 6 dienu semināri.

Lai uzlabotu visu resoru bibliotēku un klubu darbinieku kvalifikācijas celšanu, būtu lietderīgi šos kursus apvienot uz tagadējās Kultūras ministrijas kursu bāzes. Tas palīdzētu nostiprināt kursu materiālo bāzi, sekmētu to nokomplektēšanu ar kvalificētiem pasniedzājiem, nodrošinātu vienviedīgu mācību procesa organizāciju un veicinātu kultūrizglītības darba koordināciju starp dažādu resoru iestādēm.

⁴¹ LPSR Kultūras ministrijas kultūras darbinieku sagatavošanas un kvalifikācijas celšanas kursu kārtējais arhīvs.
⁴² Arodbiedrību kursu kārtējais arhīvs.

Līdz ar republikas mēroga kvalifikācijas celšanas kursiem, pēdējos gados daudz plašāk tiek organizēti rajonu un starprajonu kultūras darbinieku pieredzes apmaiņas semināri un ieviestas jaunas formas to darbā. Lai plašāk propagandētu labāko kultūras darba pieredzi, daudzus pasākumus organizē mēvis Rīgā, bet labākajās rajonu un pilsētu kultūrizglītības iestādēs. Tā, piemēram, 1965. gadā Ludzas rajona bibliotēkā, kas ir izcīnījusi teicama darba bibliotēkas nosaukumu, bija noorganizēts republikas rajonu bibliotēku vadītāju seminārs, Limbažu pilsētas bibliotēkā uz savu semināru pulcējās zonālo bibliotēku vadītāji.

Partijas rajonu un pilsētu komitejes uzlabojušas kultūras darbinieku audzināšanas darbu, to vadība kultūrizglītības darbā kļuvusi konkrētāka, mērķtiecīgāka. Daudzi partijas rajonu un pilsētu komiteju pārstāvji piedalās kultūras darbinieku semināros, kur viņi lasa lekcijas par sabiedriski politiskajiem jautājumiem, izskaidro partijas un valdības lēmumus, kā arī izvirza kultūras darbiniekiem konkrētus uzdevumus, kādi tiem veicami, lai sekmētu šo lēmumu izpildi.

Tā, piemēram, LKP Rīgas pilsētas Kirova rajona komiteja organizē seminārus kultūras namu un klubu vadītājiem dažādos praktiskā darba jautājumos.⁴³ Šajos semināros apspriež gan audzināšanas un jaunrades problēmas mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos, gan pasākumus politiskās audzināšanas uzlabošanai kultūras namos un klubos. Lielā mērā ar partijas organizācijas palīdzību klubos un kultūras namos radušās daudzas jaunas darba formas.

Partijas organizatoriskā darba un kultūrizglītības darba vadošo iestāžu veikto pasākumu rezultātā septiņgades laikā ievērojami uzlabojies kultūras darbinieku kadru sastāvs. Ja 1959. gadā apmēram 50% no visiem republikas bibliotēku un klubu iestāžu vadītājiem vēl nebija vidējās izglītības, tad līdz 1966. gadam šis skaitlis ievērojami

⁴³ "Cīņa", 1965. gada 10. oktobris.

sarucis. No visiem LPSR Kultūras ministrijas un arodbiedrību sistēmas bibliotēku un klubu iestāžu darbiniekiem un 1966. gada 1. janvāri bez vidējās izglītības ir vairs tikai 11,21% darbinieku. Šo divu resoru klubu iestāžu un bibliotēku darbinieku sastāvu pēc izglītības uz 1966. gada 1. janvāri atspoguļo tabula Nr.4 un Nr.5⁴⁴ (Skat. lpp.)

Tabula Nr.4

Darbinieku sastāvs klubu iestādēs					
Pēc resoru pierības	Pavisam darbinieku	No tiem izglītība			nep.vidējā no darbin. kopskaita %
		augstākā	vidējā	īstai speciālā	
LPSR Kultūras ministrijas sistēmā	1259	107	892	156	20,65%
Arodbiedrību sistēmā	1166	258	783	358	10,72%

Tabula Nr.5

Darbinieku sastāvs bibliotēkās					
Pēc resoru pierības	Pavisam darbinieku	No tiem izglītība pabeigta			nep.vidējā no darbin. kopskaita %
		augstākā	vidējā	īstai speciālā	
LPSR Kultūras ministrijas sistēmā	1397	273	1088	396	2,58%
Arodbiedrību sistēmā	228	46	149	59	14,47%

⁴⁴ Tabulas sastādījis autors, izmantojot statistisko datu krājumu " Печать и культурно-просветительные учреждения Латвийской ССР", н., 1967. un Republikāniskas arodbiedrību padomes Organizatoriskā masu darba nodaļas kārtējā arhīva materiālus.

LPSR Kultūras ministrijai pakļautajos novadpētniecības un mākslas muzejos 1966. gada sākumā pavisam bija 46 darbinieki. No tiem 42 ar augstāko un vidējo izglītību un tikai 4 darbinieki jeb 8,7% ar nepabeigtu vidējo izglītību.⁴⁵

Atzīstamie panākumi, kas gūti septiņgades laikā kvalificētu kadru sagatavošanā un to idejiski politiskā līmeņa celšanā, tomēr vēl pilnībā neapmierina kultūras darba arvien pieaugošās prasības. Kadru jautājums aizvien vēl ir viens no akūtākajiem visā kultūrizglītības iestāžu darbā.

Sevišķa uzmanība jāvelti darbam ar kadriem valsts klubu iestādēs. Ja LPSR Kultūras ministrijas sistēmā bibliotēku darbinieku skaits ar nepabeigtu vidējo izglītību 1966. gada sākumā sastāda tikai 2,58%, tad šīs pašas sistēmas klubu iestādēs vēl 20,65% darbinieku nav vidējās izglītības. Valsts klubu iestādēs arvien vēl vērojama liela kadru mainība. Labāks stāvoklis ir arodbiedrību sistēmas klubu iestādēs, kur 1966. gada sākumā bez vidējās izglītības strādāja vairs tikai 10,72% no visiem darbiniekiem.

Minētie dati liecina, ka, neraugoties uz septiņgades laikā gūtajiem sasniegumiem kultūrizglītības iestāžu kadru sagatavošanā un to kvalifikācijas celšanā, republikas vadošajām iestādēm arī turpmāk jāveic nopietns darbs šo iestāžu, it īpaši klubu, nostiprināšanā ar kvalificētiem kadriem. Kadru sagatavošanas tempi šai periodā vēl atpaliek no kultūras darba straujās izaugsmes. Republikā arvien palielinās pieprasījums pēc kultūrizglītības darbiniekiem ar augstāko izglītību.

Vadoties no LPSR Augstākās Padomes 1966. gada 9. septembra lēmuma "Par kultūrizglītības darbu laukos un pasākumiem tā turpmākai uzlabošanai"⁴⁶ republikā tiek veikti

⁴⁵ LPSR Kultūras ministrijas kadru daļas kārtējais arhīvs.

⁴⁶ "Cīņa", 1966. gada 11. septembris.

organizatoriski pasākumi augstākās un vidējās kvalifikācijas kultūrizglītības darbinieku sagatavošanas paplašināšanā un uzlabošanā.

1967. gadā J. Vitola Latvijas valsts konservatorijā nodibināja kultūras un izglītības darbinieku nodaļu, kas pirmo reizi republikā sāk gatavot klubu darba speciālistus ar augstāko izglītību. 1967. gadā neklātienē uzņemti 25 studenti⁴⁷, galvenokārt tie, kuri jau strādā klubu iestādēs. Perspektīvā šīs nozares speciālistus paredzēts gatavot arī klātienē. 1968./69. mācību gadā paredzēts atjaunot bibliotēku zinātņu klātienē nodaļu P. Stučkas Latvijas valsts universitātē.

Tautas saimniecības attīstības septiņgadu plāna izpildes gaitā padomju tauta guvusi lielus panākumus ekonomikā un kultūras celtniecībā. Septiņgades laikā arī kultūrizglītības darbs republikā ir metis augstu vilni, kas raksturojas ar plaša sabiedriskā aktīva iesaistīšanu tajā, ar jaunu darba formu izvēršanu un darba satura padziļināšanu. Šajā laikā republikā izveidojies plašs tautas universitāšu tīkls, daudzi mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi neatlaidīga darba rezultātā izcīnījuši goda pilno tautas teātra nosaukumu. 1965. gadā republikā darbojās 46 tautas universitātes ar 289 fakultātēm un 792 filiālēm⁴⁸, 12 tautas teātri.⁴⁹ Kultūrizglītības darba straujā izaugsme republikā prasa profesionālo kadru augstu sagatavotību, kuru uzdevums mērķtiecīgi organizēt un padziļināt visu kultūrizglītības iestāžu darbu un prasmīgi attīstīt sabiedrības līdzdalību kultūras celtniecībā.

⁴⁷ "Cīņa", 1967. gada 6. maijs.

⁴⁸ Padomju Latvijas Komunisti, 1965. gada 9. numurs, 24. lpp.

⁴⁹ Turpat, 1965. gada 5. numurs, 48. lpp.